

I. C. HEUCH

FOLK FORTÆLLER ANEKDOTER OM ORIGINALER I VEJEN

I. C. HEUCH

**FOLK FORTÆLLER ANEKDOTER
OM ORIGINALER I VEJEN**

VEJEN 1973

OMSLAG:

Tegning af Borges Andersen 1951

ØVRIGE ILLUSTRATIONER:

I. C. Heuch

TILRETTELÆGGELSE OG TRYK:

Vejen Bogtrykkeri

FORORD

Denne bog fortæller et stykke Vejenhistorie fra 1923 til 1973, den tid vi har levet i byen. Det er et privilegium at kunne følge et stationsbysamfunds udvikling i 50 år og i tilgift at have fået »erindringens nådegave«.

Solsjenitzsky siger, at al historie er personalhistorie. Det er jeg enig med ham i. Derfor beskæftiger bogen sig væsentligt med personer, der har levet i nævnte tidsrum og været med til at give byen dens præg.

En grund til at samle disse fortællinger er at undgå, at de omtalte personer bliver glemt. Det er de for betydelige til.

Jeg vil gerne takke alle dem, som har hjulpet mig med at fortælle. Uden dem var bogen ikke blevet til. Men det har beroet på tilfældigheder, hvem der er blevet omtalt. Blandt andet har det været afhængig af, hvilke fortællere jeg har mødt.

En detaljeret, kronologisk fremstilling af tidsperiodens største del kan man finde i S. Alkærsigs bog: Vejen sogn i Malt herred og Olav Vang Lauridsen og Jens Peter Harbo: Slægten Lauridsen fra Grønvang, Vejen.

Historikeren må være humorist. Humoren er altid uforenelig med forenethed. I dens lys er det altid sandheden, man ser. Humoren har sin rod i ærefrygt for mennesket, siger Torgny Segerstedt. Ingen kan anklage humoristen for at være hjerteløs. Humoristen har evnen til at opdage noget morsomt, hvor andre kun ser det grå og kedelige. Det ved Anders Bruun-Møller, gammel spejder, kunstmaler og Rotarymand noget om. Han siger: »Glæden ved de små ting er så mangfoldig. Den indeholder det helt uforudsete, de trossede muligheder. Glæden ved de helt tilfældige ting eller de tilsyneladende ligegyldige kan bestå i et replikskifte mellem personer, der ikke aner, at de er morsomme. Som nu her: Tilfældigt gik jeg efter et par drenge, der stilede efter danseskolen. Åbenbart var drengene ikke opsat på at gå til dans, idet replikskiftet lød sådan: »Vil du, eller skal du?« – »A ska'« var svaret. Naturen og dens skabninger er for os mennesker en glædens kilde, der ikke må tørre ud. Betegnelsen humor kan lyde højtideligt. Men lune siger det samme, er udtryk for en varm, menneskelig forståelse.«

Humoristen må kunne le ad sig selv, hvis han skal kunne more sig over andre. Det forstod frøken Alma Buhl, der i 50 år havde stået bag

disken i Vejen mejeris mælkeudsalg og trodsede træthed og pine i et ben med hofteskade. »Nej! Jeg bliver i grunden aldrig træt, selv om jeg står op klokken 5 om morgenen. Heller ikke i mit lille ben! Og så er det da godt, at det ikke er i hovedet, der mangler et lille stykke!« Frøken Buhl er enig med Storm P.: »Hvad er du?« spørger den store, fine mand den lille sjuskede. »Jeg er klovn!« siger den lille. »Det må da være en underlig beskæftigelse,« mener den store, fine. »Nej! Ikke når man ved det!«

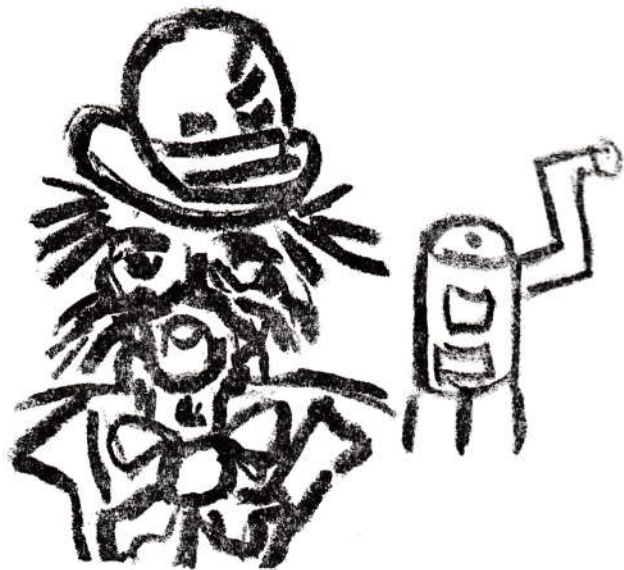
Det er ingen let opgave at være humorist. Han må kunne balancere på en knivsæg mellem satire og sentimentalitet. Og holde tungen lige i munden, hvis han ikke skal falde ned, enten til den ene side eller til den anden.

__Vejen, april 1973.

I. C. Heuch

INDHOLD

Hvad er en original?	9
Liberalismens samfundsforhold	10
Liberalismens originaler	11
Bohemer	16
Håndværkere og handlende	21
Bourgeoisiet	30
Bourgeoisiets herrer	30
Bourgeoisiets damer	32
Et par forhistoriske originaler	35
Historiske originaler	37
Sære frasagn om mærkelige mennesker	53
Tre læger	56
Overgangstiden	60
Hvad man stredes om:	
»Syssegården«	62
Lokalpolitiken	63
Jens Nielsen og »den frie skole«	63
Spejderbevægelsen	66
Hvad man samledes om:	
Kunsten	70
De store udstillinger	73
Sporten	75
Svømmebadet	78
Bedstemorklubben	78
To hovedlinjer i tidsperioden	80
»Dynastiet Lauridsen«	80
Vejen kommune og dens sognerådsformænd	82
Demokratiet	86
Originaler og samfundsforhold	86
Efterord	92
Litteraturliste	94

EGELUND: Siden jeg har fået de sønderjyske landsdele under mig har jeg ikke tid til at interessere mig for småting.

HVAD ER EN ORIGINAL?

Historien giver en ganske tydelig definition. Ingen tidsperiode har fostret så mange udprægede personligheder som begyndelsen af attenhundredetallet, liberalismens tid. En af de førende liberalister, den engelske politiker W. E. Gladstone, fik af en kritiker prædikatet original, fordi han var »anderledes«. Og han fortsætter: »Jeg kan finde mig i, at Gladstone altid går rundt med et trumf es i ærmet. Men jeg kan ikke finde mig i, at han tror, at det er Vorherre, der har puttet det derind.«

Efter dette kan en ganske almindelig læge i Vejen også tro, at han er en original: »Hvad mener du om Heuch?« spurgte en mor sin lille søn, i hvis hjem jeg kom som læge. »Nååhr! Ham Høeg! Han er da meget flink.« »Hvorfor det?« »Joh! For han er anderledes!«

En ægte original er også individualist. Han bestemmer selv sin stilling, hvad enten han står højt eller lavt på rangstigen. Der fandtes i Vejen i århundredets begyndelse sådanne folk. F. eks. kunne nationalbankdirektør Johannes Lauridsen trives side om side med kakkellovsmand Frederik Egelund. De var begge »aristokrater« og suveræne i deres virksomhed, skønt de var placeret i hver sin ende af samfundet.

Johannes Lauridsen stod i toppen. Hvad havde Vejen været i dag uden hans indsats? Han var virkelig liberalist. Han var præget af sin tid og satte sit præg på den. Han skabte stationsbyen med »Alfa«, »Phønix« »Mjølner«, cikoriefabriken »Vestjylland«, andelsmejeriet, banken, realskolen, teglværket, Lundgaard fiskeri. Han fik virksomheder til at gro op og blomstre, og han lod dem visne, når han ikke syntes, de bar nok frugt. Det var ikke ham ligegyldigt, hvem han satte til leder. Men da vi kom til Vejen, sad der folk, deprimerede og håbløse, fordi den virksomhed, de havde forestået, var sat i stå.

Fredericia-Esbjerg jernbane fik en station ved Vejens »industrikvarter«, for at »Aposteltoget« kunne befordre Peder (Lauridsen), Jacob (Appel) og Johannes (Lauridsen) frem og tilbage fra hovedstaden. – Johannes Lauridsen forstod at gavne sig selv og sin by. Hvordan han så ud, kan enhver i dag se på jernbaneplassen.

Men Frederik Egelund? Hvordan så han ud? Han var lille, mager, »grumset«, rynket med pjusket hår og skæg. I fedtet »diplomat«,

»kunstnerslips« og bowlerhat kørte han rundt med sin trækvogn og købte og solgte gamle kakkelovne. Han valgte suverænt sine kunder. »Siden jeg har fået de sønderjyske landsdele under mig, har jeg ikke tid til at tage mig af småting,« sagde han ved Sønderjyllands tilbagekomst. Det var heldigt, at vi i den store, gamle lægebolig fandt nåde for hans øjne. Vi havde otte store kakkelovne med lange rør tværs over husets midtergang. Da vi fik centralvarme, købte Egelund dem. Han bestemte egenrådigt prisen. Han spillede også violin. I samtaleens løb fik han altid indflettet :»Min kone er gift under sin stand«. Hun var ellers hans tro kopi: sort, fedtet slæbkjole, håret i en »snølle« øverst på hovedet. Det var nok deres datter, der havde inddoktrineret dette med »under sin stand«. Selv var hun den fine dame, kaldte sig »Frøken Egelund« og forsvandt til København. Men faderens fornemhed besad hun ikke.

LIBERALISMENS SAMFUNDSFORHOLD

Liberalismen prægede samfundsforholdene både hygiejnisk, kirkeligt og politisk, kun de virkeligt velstående havde sunde boligforhold. Der var »slum-lejligheder«, et enkelt opholdsrum lige under taget, adskilt fra loftet ved en tapetseret bræddevæg, hvorigennem kakkelovnsrøret gik ud til skorstenen. Maden blev lavet på primus uden for døren. Der var utæt og fugtigt. Det var alt, hvad der kunne bydes en familie på 6-7 personer. Sognerådet tiggede sundhedskommissionen om ikke at »kondemnere« en sådan beboelse. Fabrikkerne havde brug for flere arbejdere. Men ingen tænkte på, hvor de skulle bo. Intet under, at sygeligheden var stor og børnedødeligheden ligeså. Sundhedsplejerskernes regelmæssige tilsyn var endnu ikke indført.

Der var ingen tvungen offentlig renovation. De fleste klarede sig, som det passede dem. Dagrenovationen brugtes til svinefoder. Mange små husholdninger havde en gris, som de fodrede op i en snæver »sti«. Den måtte lade livet ved juletid. I tidlige decembermorgener kunne man høre julegrisen skribe, når hjemmeslagteren Mikael Feld med »havmandsskæg«, i blå skjorte med smækforklæde og bredt læderbælte med anbragte knive, sakse, slibejern og skeer kom og stak det elskede dyr. Børnene havde tårer i øjnene, når de mødte i skolen.

Men det hjalp, når de ved hjemkomsten fik sorte pølser og kappedes om at få den største svineblære til »rumlepotte«. Skralddyngen kunne også hentes af Ludvig Holberg, der i sin »destruktionsanstalt« ved anlægget kogte affaldet til foder for de svin, han havde gående i stien ved siden af. Hverken lugt- eller lydæssigt var det til glæde for naboerne.

Natrenovationen kunne bruges til havegødning, hvis man ikke overlod tømningen af spandene til »Osmand og Madsen«, der i utætte vogne med uregelmæssige mellemrum tømte spandene.

For at forbedre den atmosfære, der bredte sig fra de også på trappegangene og i entreen anbragte »dasser«, påbød sundhedskommissionen den foranstaltning indført, som »Ærbødigst« i sin »ugerevy« kaldte »Vejens træk uden slip«. Der skulle anbringes et rør, som fra rummet under lokumssædet førte dunsterne ud i fri luft. En efterfølgende kontrol viste, at de fleste havde rettet sig efter påbuddet. Men hos en cykelmekaniker, der også havde kostald, var der intet nødtørftshus. Han brugte grebningen i stalden. Et flunkende nyt nødtørftshus blev efter påbud indrettet med de påkrævede foranstaltninger. Men først da sundhedskommissionen tilkaldte politimesteren, fik myndighederne i fællesskab manden til at sætte sig på det blanke, nyfærniserede sæde.

LIBERALISMENS ORIGINALER

De kirkelige retninger i Vejen stod skarpt over for hinanden. Missionsfolkene søgte den »troende« præst i Andst, grundtvigianerne valgmenighedspræsten i Skanderup. Der var missionsfolk med »grundtvigsk fortegn« og omvendt. Der var hårde og dømmesyge, men også venlige og varmhjertede folk i begge lejre. »Røde plydses« markerede fornemheden i de fine stuer hos de førende missionsfolk. De var ingen skønhedsåbenbaring, men deres virkning hørte sammen med stuernes atmosfære. De stod i »privaten« hos indehaveren af en lille butik, hvor der blev solgt håret, hårvand, brun sæbe fra spand og kaffe indpakket i aflagt hyldepapir. Mange missionsmøder blev planlagt i den private stue. De »røde plydses« var kolde. »Herren ser dig,« stod der over døren. Der var også det obligate billede af den tornekrone Kri-

stus. »Se, dette har jeg gjort for dig! Hvad gør du for mig?« Missionens børn stod under skarp kontrol: Om de nu var rigtig omvendt, om de havde valgt en troende kæreste. Vé de missionsforældre, der lod deres søn konfirmere i Vejen. De var dømt som syndere og skyldige i forfabelse. »Do mo jo sær go å synd'« »Så syg som do er!« fik et af »samfundets« medlemmer at vide. Han led af en svær sukkersyge. Missionsfolkene fandt Guds vilje i »den hellige skrift«, bibelen, hvor hvert ord er sandhed. De brugte »mannakorn«, henvisninger til skriftsteder trykt på små kartonstykker. F. eks. Jak. 1, 22. Det betød apostelen Jakobs brev 1ste kapitel, 22de vers, hvor der står: »Vorder ordets gører og ikke blot dets hørere, hvorved I bedrager eder selv!« De små hvide stykker blev opbevaret i en cigarkasse, hvoraf der hver morgen blev trukket et skriftsted. Det gav anvisning på, hvordan man skulle bære sig ad den dag. Det fortælles, at den dybtsørgende bondemand, der i Hansen Jacobsens store figurgruppe »Livets spil« går krumbøjet, støttet til sin stok, forestiller en gårdejer fra Københoved, hvis sønner var deserteret hjem fra den tyske hær i første verdenskrigs slutning. Faderen, der var missionsmand, vidste ikke sine levende råd: Skulle han give sine drenge lov til at flygte over Kongeåen til Danmark, hvad der nemt kunne lade sig gøre, eller skulle han tvinge dem tilbage og gøre deres pligt som tyske soldater? Et »mannakorn« afgjorde sagen. Det var Guds vilje, at de skulle blive ved med at kæmpe for Tyskland. – Det gjorde de og faldt begge kort før våbenstilstanden.

De samme plydesmøbler mødte man hos en missionsk lervarefabrikant. Men de var »varme«, stod ikke til stads. Fabrikanten var leder af søndagsskolen. Han var lille, grå og skrutrygget og elsket af alle børn. Søndag efter søndag stod han i missionshuset og talte til børnene, efter at hver lærer havde »udlagt teksten« for sin »klasse«. Han sang for til

Ingen er så tryk for fare

søndagsskolens foretrukne sang. Han og hans kone dannede sammen det hjem, hvor der kom flest unge. Der var en speciel atmosfære, som ikke mindst hun havde stor andel i. Der var hyggeligt i de lavloftede stuer. Altid mange blomster: om vinteren azealea og om sommeren pelargonja. Det var ufatteligt, så mange mennesker der kunne

propes ind i de små stuer, særlig efter de store møder i missionshuset eller kirken. Her var det naturligt at bekende kulør. Der dukker endnu blandt danske håndværkere den bemærkning op: »Det kan du låne hos den hellige mand!« Få tænker over, at udtalelsen stammer fra Vejen, hvor den ovennævnte lervarefabrikant altid havde kontanter til at hjælpe sine kolleger med, selv om han selv måtte låne i banken.

Indremissionæren med det venlige væsen og hyggelige overskæg, med cykelklemmer i bukserne, med en lædervadsæk med bøger og traktater på bagagebæreren, kunne man møde de mærkeligste steder og i al slags vejr. De forskelligste folk åbnede deres døre for ham. Det kunne ikke blive rigtig jul, når han ikke havde været der med »Løsenbogen« og »Julestjernen«. Også hans kone stod ved sin mands side både i missionshuset og søndagsskolen. Hun var lille og væver på en yndig måde. Hans begravelse var en fantastisk oplevelse. Provst Lindegaards tale var et vidnesbyrd om, at der er noget, der forener, som er stærkere end det, der adskiller.

Den førnævnte sæbehuskøbmand var formand for Indre Missions Samfund. Sognepræst J. Richter var formand for det grundtvigske »Kirkeligt Samfund«. Også det havde en fasttømret kreds og store møder. Pastor Richter prædikede godt. Egentlig burde han have været skuespiller. Hans oplæsningsaftener var fremragende, særlig når det gjaldt Holberg. Følgende anekdote karakteriserer Richter. En dag kommer han ind til isenkræmmer Kasten for at købe en svensk skrue-nøgle. »Hvad koster den?« spørger præsten, da han har fundet en, der passer ham. »16 kroner,« svarer Kasten. »Det var ellers dyrt,« mener præsten. »Men vi tjener kun det halve,« replicerede Kasten. »Nåh! Det er jo også den mellemhandleravance, der fordyrer alting!« hævder præsten. »Helt rigtigt,« indrømmer Kasten. »Men kunne vi få Guds ord direkte fra Vorherre, ville det også blive billigere!«

Den gang var man missionsmand, eller man var grundtvigianer. Det var vanskeligt for den, som ingenting var. Som den forretningsmand sagde, der boede i Søndergade, indeklemt mellem to prominente konkurrenter: »Hvad skal jeg gøre, når jeg har 'Billigpeter' på den ene side og 'Missionsmikkel' på den anden?«

Også i den grundtvigske lejr var der personligheder »med modsat fortegn«. Det var særlig præsterne, der indtog de skarpe standpunkter:

Aage Møller og Anders Nørgaard var grundtvigianere med indremissionsk fortegn. Aage Møller, præst og højskoleforstander i Rønshoved, prædikede ud fra de nordiske myter. Han udlagde de gamle fortællinger, som Grundtvig havde gjort det. En »troende« kreds samledes om ham. Han forkyndte ikke alene, hvad folk skulle »tænke, tale og tro«, men også hvordan de skulle leve. Han tålte ingen modsigelse. Der var ingen tvivl om, at man skulle være som Baldur og Nanna og forsvare Loke og konsorter.

Anders Nørgaard havde været valgmenighedspræst i Skanderup. Han påstod, at han var den eneste, der vidste, hvad Grundtvig mente med åndsliv og menighedsliv. Han talte i talrige kredse landet over. Der var noget i hans væsen, man ikke kunne stå for. Han »blæste i basun«, og i den var der et »åndens vejr«. Men han var vendelbo, stridbar og utålsom. Ingen måtte »spille op« imod ham. Han skrev digre værker om sit grundtvigske syn. Dem var der kun få, der stred sig igennem. Så forfattede han et uddrag i et lille hæfte indbundet i grønt. »Tak for det skrift,« sagde jeg, da jeg engang mødte ham. »Ja, det er en good boog!« var hans svar. Det var der ingen tvivl om.

Der kom en ung frimenighedspræst hjem fra den danske kirke i Amerika. Han havde forsøgt at vende op og ned på tingene der. Det var ikke underligt, at han følte sig kaldet til at gøre noget lignende herhjemme. De ledende grundtvigianere med Holger Begtrup i spidsen modtog ham med åbne arme. En lille bog, han havde skrevet, sammenlignede de med Grundtvigs »Kirkens Genmæle«, der netop havde 100 års jubilæum. De skænkede ham en ejendom i Lumbsås i Odsherred, hvor han kunne holde gudstjenester, møder og kurser.

Vejens gode grundtvigianere skulle, frisindede som de var, også med derover til et 8 dages stævne. De drog af sted i flok og følge, men én af dem, Niels Pihlkjær, dukkede allerede op igen i Vejen efter 2 dages forløb. »Men, Pihlkjær! Er De allerede dér?« Hvad var der sket? Jo, Karl Nielsen havde rettet et skarpt angreb på Anders Nørgaard, som han kaldte »anmassende, domfældende og med en ansvarsløs vurdering af anderledes tænkende«. Det kunne Pihlkjær ikke tage. »A ve' hjem, hjem te Eeskesen!« sagde han. Det var ganske naturligt, at Eskesen, valgmenighedspræst i Skanderup, og gårdejer Niels Pihlkjær fandt hinanden. De havde begge det rigtige »grundtvigske for-

tegn«, åbne, tillidsfulde og varmhjertede. – Om Eskesen skrev vise-digteren:

Den præstemand i Skanderup
syv sogne styrer i en svup.
Som Samson selv han kræfter har.
Man finder dem i hans cigar.

Der var ikke den familiefest i hans »sogne«, hvori han ikke deltog og fyldte med fest og munterhed. Men der var få præster, der var bedre at have siddende ved en sygeseng end Asger B. Eskesen. Han var helt med, når han sang:

Gud! Lad os leve af Dit ord
som dagligt brød på denne jord.
Og før dermed fra grådens dal
os hjem til himlens frydesal.

Dengang var man noget politisk: Venstremand, højremand, radikal, »sjsialist«. Det afslørede hvert 4. år, når der var folketingsvalg. Det var flertalsvalg i enkeltmandskredse. De, som fik flest stemmer, blev valgt, hvad parti de end hørte til. Der var vælgermøder på hotellet, og hvert parti havde sin kandidat, som de kendte. Salen var stuvende fuld af rygende, råbende, gestikulerende mænd, der hujede af modstan-derne og hyldede deres partikandidat. For ham gjaldt det om at hæve sig selv til skyerne og dømme modkandidaten ned i det hule helvede. Ustandseligt måtte de svare på nærgående afbrydelser og være rappe i replikken for at få latteren på sin side. De, som har læst Dickens be-skrivelse af valgkampen i Eatanswill mellem de brune og de blå, kan gøre sig et begreb om, hvordan kampen formede sig. Alle midler var tilladt. Det var en fantastisk historisk begivenhed at være med til.

Den, som tog teten, var M. K. Sørensen. »Rød« af indre og af ydre, hovedet med skallepanden, ansigtet med den vrængende mund, hårbørsterne ved ørerne fik stærkere og stærkere partifarve, når han med sin hæse, skrattende røst agiterede for »det arbejdende folk«.

På et vist tidspunkt havde de politiske ungdomskorps. Og Mads Kri-stian havde en gruppe DULere, der fyldte hele salens pulpitur. Under

direktion af redaktør, visedigter og sanger Sever i n S. gav de deres bifald eller mishag til kende med taktfaste, øresønderrivende råb: »Hør! Hør! Fy, fy, fy! Ned med ham!« Særlig en venstremand fra Vestermarken havde pådraget sig »De unges Idræt«s vrede. Knap havde han rejst sig op og begyndt sine indvendinger, før hylekoret stemte i og umuliggjorde en lyd fra opponenteren. Det blev selv Mads Kristian Sørensen for meget. Han råbte til Sever i n, der sad på første række: »Nu kan I godt holde op. Han siger jo ikke noget alligevel!«

»Vi er folk af arbejderklassen, kender livets trange kår,« kunne godt have været hans motto. Han havde ved personlig agitation oparbejdet et socialdemokratisk parti i valgkredsen. Der var ikke det arbejderhjem, han ikke kendte. Efter arbejdstidens slutning – han var portør ved statsbanerne – cyklede han rundt fra hus til hus og vandt tilhængere. I en sen aften skrev han den daglige opsang i »Socialen«. Han vandt sit folketingsmandat ved personlige stemmer, inden vi fik forholdstalsvalg. Det fortjente han. Nu findes der kun få politikere af hans type, folk der selv har arbejdet sig op. Nu bliver kandidaterne opdrættet og placeret af partierne. De kender ikke deres vælgere, som M. K. gjorde. Han var Vejen en god mand.

BOHEMERNE

Den halvtredsårige tidsperiode, der her beskrives, falder i tre afsnit med en gennemgående linje fra liberalisme til demokrati. Det første afsnit var liberalistisk med mange særprægede personligheder, der udfoldede sig frit efter deres natur og anlæg. Det andet var et afsnit, hvor modsætningerne brødes. Der var ting, man stredes om, og ting, man samledes om. Det tredje afsnit var demokratisk. Der blev færre originaler. Men der udviklede sig en samfundsform, der prægedes af gensidig forståelse og forsøg på samarbejde, hvor man kunne blive enige uden at blive ens.

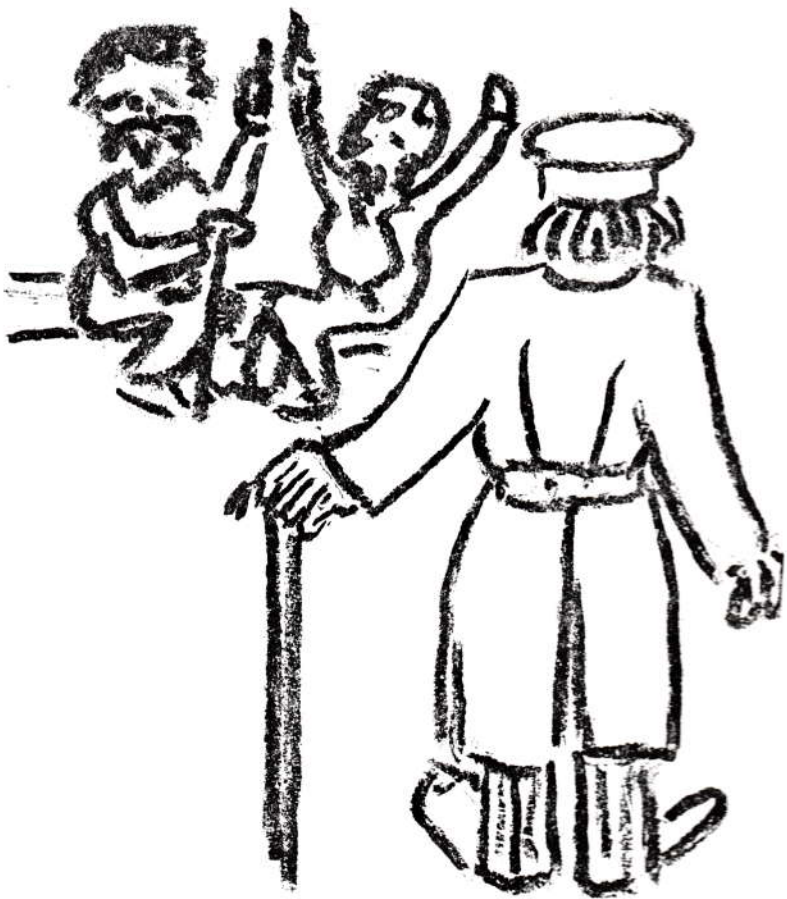
Liberalismens originaler kan deles i tre grupper: »Bohemerne«, bourgeoisiets originaler og de historiske originaler, hvis personlighed var kendt uden for Vejen-egnen.

Der var noget »bohemeagtigt« over mange af liberalismens originaler. De nød deres lurvethed. De lignede vor tids glade »landevejs-

riddere«. »De kunne bade sig i en air af uglejethed og morgen, middag og aften drikke bohemens honningsøde saft, den dybe lykkefølelse af ikke at være konforme med samfundet,« som Heinrich Böll siger.

En stor original af ovennævnte type var ungkarl, ved bygningshåndværkerfaget. Hans lune kom særligt frem, når han havde fået rigeligt af de våde varer. Det kunne han også få under »besættelsen«. Til trods for »spærretiden« kunne han husere i Nørregade. Et par Falckmænd, der, efter at politiet var »taget«, fungerede som ordenshåndhævere, traf ham efter mørkets frembrud dinglende i nærheden af et par knuste butiksruder. Han kom til »spiritusprøve«, og det var ikke svært at konstatere, at han var »påvirket i middelsvær grad«. »Kan De gå lige hen ad det gulvbrædt?« spurgte lægen. »Ka' doktoren, så ka' jeg vel osse!« Men han kunne ikke. Mens attesten blev skrevet, kom endnu en Falckmand brasende ind. »Der er slået et par ruder ind hos købmand Jakobsen.« »Dem ka' I s'gu osse skrive mig for,« brummede delinkventen.

I Nørregade 5 lå dengang et jernstøberi bag et plankeværk. Man kom gennem en port ind på værkstedspladsen, hvor der flød med gammelt og nyt støbegods. Til højre lå en toetages træbygning, ramponeret og forfalden. I stueetagen var der værksted, ovenpå en række en-værelsens lejligheder. En udvendig trappe førte op til en svalegang, hvorfra døre førte ind til lejlighederne. I en af dem boede den omtalte håndværker. Engang måtte han have lægebesøg, mens han lå med influenza. Lægen vidste, at det kneb med renligheden. »Da jeg gjorde rent sidst, kom der pludselig et gulvtæppe frem,« havde manden fortalt. Men det, lægen så, da han kom ind, havde han ikke tænkt sig muligheden af. Synet var ubeskriveligt. Gammelt tøj, snavsede køkken-grejer, ramponeret bohave, væggene overgroet med skidt. Vinduerne var ikke til at se igennem, men på en knage hang søndagstøjet: en fin, toradet, sort figurfrakke med bælte og ved siden af en flot lakeret kasket med hvid puld, gule handsker med sorte striber og en stok med sølvhåndtag. Men hvor var patienten? Han fandtes i sengen bag en stor affaldsdyng. Hans udseende svarede til omgivelserne. Han havde lungebetændelse. Der var kun ét at gøre, fat i »Falck« og sporenstregs på sygehuset. Han kom sig. Nu er bygningen jævnet med jorden. Men sådan kunne en ungkarl bo i begyndelsen af 40'erne.

BOHÈMER

En dag sad manden med en af sine venner på en bænk mellem buskene i anlægget. Der skulle fejres et jubilæum. Han blev sendt ind efter et par »øller«, men kom tomhændet tilbage. »Hvor er øllerne?« »De er her!« Han slog sig på maven. Kammeraten lignede et spørgsmålstegn. »Jo, ser du. Den ene var din. Den drak jeg først. Så var der én tilbage. Men så kom jeg i tanker om, at det var min. Og så gik den samme vej!«

En kone stod og pudsede vinduer. Manden kom dryssende forbi: »Hva' er de' her lugter a'?« »Det er sprit!« »Sprit!!! Det er s'gu spild af Guds gaver!«

Den personlige hygiejne var som anført ikke hans stærke side. Men i en parfumeforretning kunne han stå længe, sørgmodigt vuggende med overkropppen, og kigge på de forskellige udstillede flasker med skønhedsmidler, hårvand, eau de cologne osv. og udbryde: »Er'et værkel' kun te' udvortes brug alle de flasker!«

Engang sad han let anløben på en stol i gården i Nørregade 5. Han tog høfligt hatten af for en dame, der gik forbi. »Ja,« sagde han, »nu har jeg igen væddet med primussen, om det var den eller mig, der skulle ha' sprit ida'. Og den tabte. Den sølle, skide primus. Den sølle primus!«

Han var i besiddelse af den store humor. Han kunne kun more sig over sig selv, hvis han kunne dele morskaben med andre.

Spåkonen på Østermarken var frygtindgydende. Hendes stue uordentlig, snavset, ramponeret. Hun selv fuldbarmet, grumset. Kjolen sort, sjusket-flot med plettede festoner. Hendes væsen mystisk, imponerende, besættende.

En dag fik hun besøg af en yngre arbejderkone. Hun kom med sin nykonfirmerede datter. De havde læst i »Folkebladet«, at der var en plads ledig som pige på »Julemærkesanatoriet«. Det var vanskeligt og dyrt for småfolk at komme til Kolding. Nu ville den omhyggelige, bekymrede mor gerne vide, om hendes datter fik pladsen.

Spåkonen lagde sine kort op. Så stirrede hun dybt og inderligt den rystende ungmø i øjnene. »Se på mig!« kommanderede hun. En kort, lydløs, pinlig pause. Så kom det: »Hun får den ikke. Men om tre uger bliver der en anden plads ledig. Den skal De søge. Den får hun.« Så listede mor og datter slukørede af. Hvad det kostede, melder historien intet om. Men pigen fik pladsen nr. 2.

»Kejser Wilhelm« var tysk, kommet ind syd fra. Navnet fik han, fordi han bar sit overskæg ligesom kejser Wilhelm den II, et vikset schnurbart med stive, opadrede spidser. Han kunne ikke få fast arbejde, men holdt til med kone og to store drenge i en knaldhytte på Østermarken. Drengene var dovne, ikke bange for at foretage et »bræk« af og til. Engang blev den ældste taget på fersk gerning. Det var, da Alberti som justitsminister havde indført »prygglestraffen«, så fyren blev idømt 12 slag rotting at lide på arresten i Holsted. Da synderen kom hjem, præsenterede han sin blodige bag for broderen. »Det gjorde sa'te'me' ondt! Det gør jeg fanengaleme' aldrig mer!« Og det gjorde han heller ikke. Han blev en meget flink og skikkelig arbejdsmand.

Det ringede på dørklokken hos en enkefrue, der nylig havde mistet sin mand. Uden for stod »Kludeanthon«. Han så ud som sit erhverv. I klude var han klædt, og gamle klude opkøbte han, samlede dem i sækkelærredsposer som han transporterede rundt på en tohjulet påhængsvogn bag på sin cykel.

»Fruen sku' vel ikke . . .,« begyndte han. Men da han så, at hun fik tårer i øjnene, fortsatte han:

I kirkens korsgang for det høje alter
der mødes rig og fattig, fløjl og pjalter.
I kirkens korsgang under ranke søjler
går klang af dåbens vand og gravens nøgler.

Og så mumle-nynnede Kludeanthon alle versene af salmen: »Et kors det var det hårde, trange leje, som jordens børn gav frelseren i eje«. Det var lige så meget for fruene som for sig selv. Da han var færdig, nikkede han bare og listede af uden at sige mere. »Kludeanthon« var ikke helt almindelig. Han ville ikke tage mod den julekurv, som velmenende damer kom med til ham. »Der er andre, der trænger mere,« sagde han. De, som har kendt ham, glemmer ham ikke.

Det er et spørgsmål, om cykelhandler Chr. Frederiksen hørte til »bohemerne« eller til »burgøjserne«. Han yndede at farte rundt på sin store Harley Davidson med sidevogn. En dag var han på vej mod Kolding. Her kom han forbi en »Phønix«-lastbil med arbejdere, der var ude og reparere vejbanen. Frederiksen standsede, som han plejede,

og sagde: »Goddag!« Mændene stod og kiggede på en tromle asfalt, der var blevet til overs. »Frederiksen! Kan du ikke vise os, hvordan vi får sådan én op på vognen igen!« Frederiksen, som var kæmpestærk, fik fat i enderne på tromlen, rullede den op over knæet og videre op på lastbilen. »Sådan skal I gøre!« sagde han og lod den trille ned igen. »Ja, men for pokker, Frederiksen! Den skulle jo blive deroppe.« »Nåh!« grinede Frederiksen. »Men I bad mig jo bare om at vise jer, hvordan man får sådan én op!«

I sine yngre dage tjente Frederiksen som fodermester hos proprietær Peter Thorsen, »Doroteasminde«. Thorsen handlede meget med heste og var ofte borte i flere dage. Han overlod gerne kommandoen til Frederiksen, da han var den ældste af de ansatte, og gav ham besked om, hvad der skulle laves. Nu var det så uheldigt, at fru Thorsen altid savnede hjælp i sin meget store og smukke have, som ikke havde Thorsens interesse. Når han var borte, gik hun til Frederiksen om hjælp. Og den fik hun også, mod at han til gengæld fik lidt ekstraforplejning. Det gik almindeligvis godt. Men en dag kom Thorsen pludselig uventet hjem, og så gik det galt. Der var lavet for lidt i marken. »Vil du komme med ind på kontoret,« befaler Thorsen ved middagsbordet, »når vi har spist.« »Ja, det vil jeg,« svarer Frederiksen. Efter at han har banket meget forsigtig på kontordøren, lister han hen foran den truende Thorsen. Denne rejser sig: »Nu vil jeg gerne have at vide, hvem der for eftertiden skal være mand her på gården? Du eller jeg?« Frederiksen står forlegen, grunder lidt og svarer: »Det må du hellere, Thorsen. For du duer jo ikke til at arbejde!«

Det var Thorsen også selv klar over. Det berettes, at hans læge efter en grundig undersøgelse sagde til ham: »De må ikke ryge!« »Det gør jeg ikke!« »De må ikke drikke!« »Det gør jeg heller ikke!« »Og De må ikke arbejde!« »Det gør jeg slet ikke!«

HÅNDVÆRKERE OG HANDLENDE

Der var ægte håndværkere i Vejen dengang. En af dem var maler Nielsen, malermester Kr. Nielsen, »ved kirken«. Han var egentlig ingen original, men typen på den gamle håndværker der satte sit personlige præg på arbejdet, både kunstnerisk og håndværksmæssigt. Han skrev

efter Nationalmuseets opfordring sine »Erindringer«, hvor man møder ham stilfærdig, lun og målbevidst.

Han arbejdede sig op fra meget små kår til at få Vejens bedste malerforretning. Efter bestået svendep prøve gik han på »valsen«: Flensborg, Slesvig, Hannover, Köln, Dresden og München besøgte han. Han lærte ikke blot at male, men oplevede natur, kunst og mennesker. Han boede i længere tid hos en stor mester i Weidenau, som satte sit præg på hans færd og virke.

Han og hans kone Marie var startet på bar bund. Nielsen fortæller: »Skønt forretningen gik godt, havde vi dog ofte alvorlige vanskeligheder. Vi var således en overgang kommet i med for mange leverandører. Vi var kommet til at skylde for mange steder, og alle ville have penge. Vi frygtede ligefrem en konkurs.

Marie og jeg lå en aften, efter at vi var gået til ro, og talte om situationen. Hvor nær mon de kunne gå os? Om vi skulle gå ned? Marie sagde: »Havde vi dog haft en ægtepagt, så havde det vist ikke kunnet gå, som det nu kan.« Jeg svarede: »Jeg tror, jeg tager hen og snakker med Clausen på herredskontoret om, hvad han mener.« (Justitsråd Clausen var bestyrer af retskontoret i Holsted.) Jeg tog til Holsted, kom ind på herredskontoret og spurgte efter Clausen. Jeg blev vist ind på hans kontor. Clausen var en flink mand, altid rede til at give et godt råd, og det kostede aldrig noget at tale med ham.

Jeg bød goddag. »Goddag, Nielsen,« svarede han. »Hvad ønsker De?« Han så over brillerne sådan lige igennem mig. »Ja, jeg ville da gerne vide, hvad vilkårene var for oprettelsen af en ægtepagt?« »Knirker det, Nielsen?« »Ja, det er ikke helt frit,« indrømmede jeg. Han svarede: »Det skal De ikke bryde Dem så meget om. Jeg kender Dem. De er jo en flink og flittig mand, så det går nok. Hold den kurs, De har sat, men pas på, De ikke får for mange leverandører. Er det allerede sket, og De skulle blive stævnet herhen, så skal jeg nok sørge for, at De får en ordening, så De kan køre det igennem. Men husk: Det er bedre at skylde 1000 kr. ét sted end 100 kr. 10 forskellige steder. Men jeg tror nu ikke, De bliver stævnet. Hold blot kun kursen i Deres arbejde!« – Jeg drog lettet hjem, holdt kursen og blev ikke stævnet.«

Situationen siger noget om forholdet mellem embedsmanden og håndværkeren – dengang!

Det gik godt fremad for ham og Marie. Hans mange tillidshverv taler for ham og hans arbejde: I hovedbestyrelsen for Centralforeningen af malermestre, formand for Vejen håndværkerforening, i bestyrelsen for Vejen tekniske skole, æresmedlem dér, formand for Vejen ungdomsforenings økonomiudvalg, æresmedlem dér, medlem af bestyrelsen for Vejen sportsforening. Han fik overdraget at male og dekorere prædikestole og altertavler i Lindknud, Malt, Grimstrup, Stauning og Lerte kirker.

I lejligheden »ved kirken« var der ikke meget »husrum«, men stort »hjerterum«. Der voksede 14 børn op. De blev alle sat godt i vej. Marie var enestående. Altid med et lyst livssyn, trods en svær sukkesyge der krævede amputation af begge ben. Jeg har aldrig hørt hende klage.

Digte kunne maler Nielsen også. Bedre kan den gamle håndværker ikke karakteriseres end i følgende vers:

Haandværksmand i gammel dav –
han haaj aalti let aa law.
Han ku« kom, ven han ha' ti.
Dengang da ku folk nok bi'. –

Men haaj noun i hus ham faa't,
passet di aa smør ham godt.
Spejelæg, aa øl aa dram
waa de føest de fyltd i ham.

Aa te meje sop mæ koel.
Somti ga' et osse oel.
Aw aa te en lille swot –
Jow! Den gaang da gik et godt!

Aa æ arbed – jow de skrej
jawn aa rolle laangs astej.
Wen jen daw saan knap slow te,
saa brugt han den næste mej.

Waa han færre, so æ mand:
»No fæk vi gjo køen i stand.
No ska do di pæing haa,
inden do goe hjem hefraa.«

En anden ægte håndværker var Valdemar Grunnet, urmager i Nørregade. Han havde forstand på ure og gjorde tingene selv. Der var noget af den gamle håndværkerånd i værkstedet bag ved butikken. Man fik lov at sidde ned, og han satte sig over for kunden og fortalte, mens han kiggede over brillerne.

Grunnet var også »foldboldentusiast«. Jens Lundgaard, en af Vejens landsholdsspillere, fortæller »I 1935, da armbåndsure var ved at blive moderne, gik jeg ind til Valdemar Grunnet for at se på sådan et ur og for eventuelt at købe et. Vi kiggede på forskellige mærker, og jeg spurgte – hvad der vel var naturligt – om de duede. »Nej!« svarede V. Grunnet. »Men derfor kan du jo godt købe et.« Jeg kiggede videre på urene og spurgte, hvad jeg skulle give i bytte med mit gamle lom-meur og et af disse armbåndsure, hvortil Grunnet svarede: »Folk, der er så store idioter, at de vil sælge deres gode gamle »Omega«, handler vi ikke med her!«.«

Fru Sara Polenz, kjolesyrske, må ikke forbigås. Hun var ravjysk i mål og metoder. Det var morsomt at følges ad ned til hende og få »den sidste kreation til fruene«. Modejournalerne kom frem. Der blev ivrigt drøftet farver og mønster. Og på vort spørgsmål: »Kan De sy den?« kom svaret omgående :»Ja, det ska' a li'e lov', a ka!« Og hun »ku'«. Men det tog tid. Mange prøvninger måtte der til. Modellen blev klippet ud af gamle lærredsstykker og hæftet sammen med knappenåle, som hun stod med i munden. Hun sank ingen, skønt snakken gik ivrigt. Kjo-len blev bygget op stykke for stykke. Men så sad den også perfekt. Ingen kgl. hofskrædderinde kunne gøre det bedre.

Mens værket blev prøvet for sidste gang, hørte vi mærkelige lyde fra etagen oven over. Havde de et stort menageri? En bjørn brummede, en kat skreg, en hund gøede. Det var Polenz, der øvede sig på det næste nummer til Lauridsens orkester, hvor han spillede althorn og cello.

Bager Munk havde det store bageri først for i Nørregade. Han var stærkt følelsesbetonet og måtte have luft både for sin vrede, sin glæde og sin angst. I en brandstorm væltede hans store bageriskorsten. – »Åh! Pedersen,« råbte han til teglværksejeren, der kom med nye sten til genopbygningen. »Havde jeg bare ligget under skorstenen, nu er jeg en ruineret mand!« »Pas på,« advarede murer Daugaard, der skulle udføre genopbygningen, »der kommer en sten til!« Munk for ind i skuret ved siden af. Men det blev rent galt. »Åh, min gris, min gris!« lød det. Det var gået ud over hans store fedesvin, der skulle have været gemt til jul.

Der kunne omtales betydelig flere håndværkere og handlende end

de nævnte. Men her er en familie, der bør huskes: Urmager og guldsmed I. Schmidt's.

Om denne fortæller en datterdatter:

»Skulle man, da jeg var barn, have spurgt mig, hvor det dejligste sted i verden var, ville jeg have svaret: Vejen. Jeg »eksisterede« der, hvor vi boede, men jeg »levede« i Vejen. Den dag i dag føler jeg mig så bundet til byen ved Kongeåen. En duft, en lyd kalder minder om den lykkelige tid tilbage.

Der er tre lyde, der har den evne. Først lyden af spande, der blev skramlet med henne på mejeriet. Det første, jeg hørte om morgenen, når jeg var vågnet i gæstekammersengen på 2. sal i Nørregade 4. Jeg kunne ligge og nyde den lyd, fordi den fortalte mig: Nu er vi i Vejen. – Den anden lyd kom fra mormors komfur, når ringene blev taget af komfuret og med en jernstang svunget op på en krog på væggen i køkkenet. Og lyden af tørv, der blev hældt på, og en kedel sat over. Nu var det kaffetid. – Den tredje lyd eller lyde har jeg fra min morfars butik: Alle de mange ure. »I en urma's butik er der altid sød musik.« Jeg var overbevist om, at morfar var den rigeste mand i verden. Var der måske ikke »guldgelænder« op til butiksdøren?

At jeg siden har forstået, at det nok var af messing eller kobber, slår virkelig ikke hul i min opfattelse af fornemheden. Og var der ikke dynge af guld og sølv inden for den dør? Kniv, gaffler, skeer. Lange rækker! Nogle hængt op bag glasdøre, andre liggende på fløjlsstykker i disken. Og dejligst af alt! Der var juleklokker af sølv. De blev ved julesalgets begyndelse pyntet med røde bånd og kunstige kristtorn. Og når jeg selv hvert år ved juletid pynter den klokke, jeg arvede efter mor, ser jeg morfars butik for mig.

Der var også ringe. Da mostrene Astrid og Hanne var unge piger hjemme, fik de provision af de forlovelsesringe, der blev solgt juleaftensdag. Et par fra omlandet var inde for at se på ringe. De så på mange. De så på flere. Ikke en lyd sagde de, før ungersvenden åbnede munden: »A tror, det et ska' vær'«. Jeg tror, det var morbror Emil, der trak manden til side og foreholdt ham, at det kunne han ikke være bekendt over for pigen.

En anden gang blev der juleaftensdag solgt et par ringe. Men 3. juledag kom manden og ville levere dem tilbage. »Det varede ikke længe

med den forlovelse,« sagde morbror. »Det varede længe nok!« svarede manden.

Selv butiksdøren spillede en rolle i min forestillingsverden. Det fyldte mig med en mageløs stolthed, en følelse af at høre til, når jeg kom ude fra gaden, svingede døren op på vid gab og rungende bekendtgjorde: »Det er mig!«

Morfar spillede en stor rolle for den lille pige. Jeg fik anskuelsesundervisning i regning hos ham. Scenen: Haven bag Nørregade 4. Tidspunkt: En sommerdag lige før middag. Jeg trisser rundt og plukker stikkelsbær til min egen mund. Morfar er kommet ned i haven for at hente mig og andre børnebørn ind til middagsmaden. Jeg har lyst til flere bær. Morfar siger så: »Tag et par mere«. Jeg tager næven fuld. Morfar ser på dem, ser på mig, giver mig et lille nap i det ene øre, derefter et i det andet og siger: »Det er et par!« Siden har jeg ikke glemt, hvor mange der skal til et par.

Da jeg var 7–8 år gammel, stod striden: Kort kontra langt hår til piger. Jeg havde to små, tynde fletninger, »rottehaler«. Jeg hadede dem og fik, trods min fars og morfars uvilje, alligevel plaget mig igen til »pagehår«. Barber Jørgensen fik jobbet. Stolt som en jeg ved ikke hvad, satte jeg mig på min plads ved siden af mormor ved middagsbordet. Morfar sad ved den anden bordende foran konsolspejlet. Jeg var ved at vride mig en rygskade til for at komme til at beundre min flotte frisure i spejlet, og morfar fyldte ret godt. Da tordner han: »Enten skal den tøs ha' en anden plads ved bordet, eller også skal vi ha' hængt et klæde for spejlet!«

Smed Schlosser? Boede han ikke ved »verdens ende«? Sådan forekom det i alt fald mig, når jeg blev sendt derned i et ærinde for morfar og »skulle hilse og sige, at her var Smed Schlossers briller«.

Vel hjemme igen efter fuldendt ekspedition til »verdens ende« trak morfar den dejlige højre skrivebordsskuffe ud, der hvor der altid var en plade »Succes« i blåt papir. Og en lang tur belønnedes med 4 brikker af chokoladen.

Morfar havde en form for barok humor. Astrid var i sine unge dage på ferie i Paris sammen med en veninde. Morfar spørger da onkel Thorvald, om han ikke havde lyst til at hente Astrid. Om han havde!! »Ja, men ta' du så til Vamdrup og mød hende der,« sagde morfar til den noget slukørede Thorvald.

Morfar havde kunstigt ben fra han var 19 år, og det havde været medvirkende årsag til, at han blev urmager i stedet for landmand eller grovsmed, som hans far var det. Og den gang var et kunstigt ben jo ikke som nu en ret »handy« sag af plaststof, men af træ. Jeg kan huske lyden af morfars skridt i gangen endnu. Også at morfar og mormor havde fået overladt mine forældres soveværelse, da de besøgte os. Jeg troede indtil da, at morfars ben var »stift« og anede intet om, at det var kunstigt, før jeg en morgen kom stormende ind i soveværelset, før de var stået op, og ser da morfars ben stå lænet op ad væggen i et hjørne. Jeg har næppe været mere end 5 år – men jeg sagde ingenting før meget lang tid efter, fordi jeg var bange for, at min mor ikke vidste det.

Schmidts var begyndt i små kår. Da familien boede i den høje kælder under det senere nedrevne højskolehjem, var der uden for deres stuevindue en »lyskasse« og om den et slags rækværk, hvorpå de unge mennesker gerne satte sig, og det kunne være ret så »formørkende« i stuen, hvor der vel ikke i forvejen var for meget lys. Jeg ved ikke, om der virkelig blev lavet en elektrisk ledning, der førte fra stuen og ud på gelænderet, så man kunne slutte strømmen til dette, når nogen tog plads derpå. Men Schmidt blev efterhånden velhavende, både agtet og æret. Han blev formand for håndværkerforeningen, medlem af bankens bestyrelse og af skatterådet. Mormor fortæller om sin fødselsdag i april 1931: »Gæsterne gik først kl. 3. Det var da en pæn tid. Og vi to gamle holdt lige så længe ud. Vi fik varm medisterpølse og bayerske pølser, røget ål med rørag, tomater med æg, rullepølse, røget skinke og noget dåsemad i form af forskellige fisk. Til pølserne var der lunede rundstykker. Og så fik vi desforuden en god dansk snaps og bajere til. Ovenpå var der kaffe med kringle. Og så hen på natten fik vi is, serveret i små kulørte glasskåle med en fersken ovenpå og en isvaffel stukket ned i isen. Det så nydeligt ud. Ester, Thorvald og Johanne var opvarningsjomfruer, og Anna passede køkkenet.«

De fik butik og lejlighed i det store treetages hus, hvor højskolehjemmet havde ligget. Ja, hjemmet i Nørregade 4. – At jeg dengang syntes, morfars hus var det største i verden, forhindrer mig ikke i, at jeg senere har spekuleret på, hvordan de husede alle os mennesker, store og små, f. eks. i sommerferien. – I det daglige var der: morfar,

mormor, morbror Thorvald, moster Anna, moster Hanne (evt. også moster Astrid) samt en husassistent. I ferien kom familien på 5, somme-tider 6, fra København, vi tre fra Holstebro samt i flere år en københavnerpige. Mon vi sov i lag? Jeg tror heller ikke, Astrid og Hanne kan huske, hvordan mormor bar sig ad. Men jeg husker, at jeg i hvert fald somme tider sov i moster Annas sengetøjsskuffe – sådan én, der om dagen blev skubbet ind under ottomanen med sengetøjet gemt deri.

Vel var sommerferierne lange og dejlige og fyldt med glade oplevelser. Men julen derhjemme i Vejen – det var selve eventyret, der begyndte den morgen, vi skulle rejse derned med damptog, som havde et lille juletræ foran på skorstenen – og når mor vækkede mig med: »Hissa, hussa, hejse, vi skal ud og rejse, søde lille Mejse«. Vel fik vi mange store og vidunderlige gaver – vel var juletræet stort og strålende, bordet festligt pyntet, mandelgaver og dufte så forjættende fra køkkenet; men det var ikke kun dette, det ved jeg helt bestemt, det var det udefinerlige, man kalder: stemning, hygge, atmosfære. Den var over hele huset. Ikke kun i stuerne, i butikken og i køkkenet – den var i gangen med trappen op til fotograf Kock og videre op til morbror Emil. Den var i gården – ja sågar i rækken af de små huse med tremmer for døren – at skulle derud en juleaften, med mor eller en moster som ledsager, det var virkelig en ting, der hørte med til julen (naturligt nok, sådan set).

Og lige uden for morfars butik stod juletræet – byens altså – og om dette dansede elever fra Askov, når de skulle hjem på juleferie. For mig var det, i fuldt alvor, et savn, da juletræet siden blev placeret over viadukten.

Det var jo nok min morfar, der tegnede familiens ansigt udadtil. Men det er mig umuligt at tænke på ham, uden at tankerne kæder mormor til. Hun var så god, så blid og kærlig, så tålmodig og forstående. Mormor var for os børnebørn en slags »forbindelsesofficer« mellem os og vor lidt »buldrende« morfar. Mormor døde af lungebetændelse den 28. april 1931. Det var den første store sorg, der ramte mig.

Vi tre fra Holstebro kom hjem til morfar. Morbror og tante med kusiner og en fætter kom fra København. Jeg husker de dage meget, meget tydeligt. Det var nok dejligt at være »derhjemme«, men forandringen med morfar, savnet af mormor, var alligevel så stort, at jeg

mange gange listede ind i dagligstuen for mig selv. – Jeg vidste nok, at mormor elskede mig – og mor forsikrede, at morfar også gjorde det. Men jeg turde ikke rigtigt tro på det, sådan som jeg gerne ville.

Men da min mor og far kom fra mormors begravelse, som jeg mærkeligt nok ikke var med til, havde de et armbåndsur med til mig fra morfar. Jeg tog det som et bevis på, at morfar også havde en klat til overs for mig – barnagtigt måske – men tilgiveligt, når man bare var 10 år.

Og min stærke, livskraftige morfars mod var brudt. Savnet af hans »lille Mie« var for tungt at bære trods de kære børns godhed og omsorg for ham. Han fik allerede i maj måned en hjerneblødning og rejste sig ikke mere. Ganske kort tid efter kom der bud, at nu var morfar død. Vi tog til Vejen, og strenge dage fulgte. Ikke alene var de voksne meget bedrøvede. Vi børn var det også og listede bare stille rundt i stuerne, hvor vi ellers plejede at huje ret så uhindret. Arne og jeg var med til begravelsen. En vognmand havde kørt blomster til kirken, og vi »hjalp« med at bære dem ind og lægge dem ved kisten, omkring denne og ned ad midtergangen. Den gang brugte man en slags meget underlige »palmegrene«. Måske var de ægte, men de var farvet med en besynderlig grøn farve – og da jeg bar en af disse dekorationer ind, smittede den af på min hvide krave. Det kunne aldrig vaskes af. – Jeg husker ligeledes meget tydeligt, at vi til morfars begravelse sang »Han, som har hjulpet hidindtil« – og jeg følte det, som noget helt selvfølgelig og mente på en eller anden måde, at den jo talte om morfar. Hvad skal man gøre, når man bare er 10 år, og verden er rystet i sin grundvold? Morfar sagde også om mig, at jeg var hans »grumme pige«. Udtrykket var jeg ikke helt glad for. For jeg troede den gang, at det kun var en betegnelse, man hæftede på forbrydere og røvere.

Edith Rode har sagt: Alle børn har et martyrium. Mit mest pinefulde, der ligesom skød sig ind i min barndoms glæde, når jeg allermindst ventede det, var, at jeg ikke lignede nogen af familien. Det gjorde ikke en døjt, at jeg var adopteret, jeg følte ingen skel mellem mig og dem. Men de andre havde disse uomtvistelige fordele, at de lignede nogen i familien – på hænderne, på kroppen, på gangen, på øjnene eller håret. Og jeg bad troligt i min aftenbøn Vorherre om at lade mig ligne en af »min familie«. Det gør ikke noget, om det bliver den »grimmeste«. Og i

næste nu rev jeg de foldede hænder fra hinanden, fordi jeg havde sagt det om den »grimmeste«, som om der var nogen grimme i min kære familie.

Det kan måske nemt lyde, som om min barndoms mennesker var lutter engle – det ved jeg godt, de ikke var. Men noget særligt ved de folk fra Vejen er der nu alligevel. Som barn syntes jeg, det var let at forestille sig Edens have. Det var akkurat som Nørregade 4. Selvfølgelig! Hvordan skulle der mon ellers være?»

BOURGEOISIET

Under det fåtallige aristokrati bredte bourgeoisiet sig. De var mange, holdt godt sammen og vidste, hvad de ville regnes for. »Her sidder vi s'gu godt, vi højskolefolk!« bemærkede læge Børge Møller til den gode grundtvigianer Niels Pihlkjær, der passerede forbi et opulent frokostbord, hvor han sad sammen med en sagfører, en dyrlæge, en bankdirektør og to fabrikanter.

»Hotel-Hansen« gav gerne en sådan frokost og deltog selv i den. Han kendtes på sin sorte frakke og »klipfisk«. Han sørgede altid for, at hans kønneste servitrice vartede op. Men en dag så hun ikke så tillokkende ud. »Hvordan har du dog fået fat på hende?« var der en, der spurgte. »Det ska' a sej' dej. A hår lejed henne med overtøj o.« Hun var ingen skønhedsåbenbaring.

Engang var vi blevet indbudt til en bourgeoisibarnedåb. Den skulle foregå i kirken uden for gudstjenesten. Da vi havde fået anvist vore bestemte pladser i koret, kom provst Lindegaard hen: »Nåh! Er I osse kommet I (med stærkt eftertryk på I'et) med de store!« Og det måtte vi jo indrømme, at vi var.

Bourgeoisiets herrer

Frederik Kasten var isenkræmmer og købmand, formand for utallige bestyrelser, udvalg og komiteer. Hvem kunne bære jaket, mørk vest, stribede benklæder og høj hat som han. Hvem skulle som formand for Sydjysk udstillings forretningsudvalg byde majestæterne velkommen ved en reception? Naturligvis Fr. Kasten. Hvem kunne forme en vel-

komst så værdigt? Hvem kendte etikettens irgange som han? Men også han kunne snuble. Kan man række dronningen et glas vin ved at fatte med alle fem fingre om glassets kant?

Kasten var selvskreven leder af de dengang hyppige foreningsbasarer, både når det gjaldt om at få sagerne ind og at få tingene solgt. Han fik altid først udsolgt i sin bod og fik de højeste priser.

Han var den fødte forretningsmand. »Gå ikke ind hos Kasten for at handle!« sagde fru Nanna Teilmann. »Selv om du kun har tænkt at købe for 25 øre søm, kommer du hjem med en støvsuger!«

Kasten forstod at få det sidste ord. En mand, der var ansat ved »Trolde-banen«, kom ophidset ind i butikken: »Deres hund har taget en af mine høns!« – Kasten var ivrig jæger. – »Er De nu også sikker på, at det var min hund?« »Ja, jeg er. Det er den, der står dér,« siger manden og peger på den fine pointer. »Og det var min allerbedste høne!« »Det er jeg indforstået med,« svarer Kasten. »Min hund tager altid kun det bedste!«

Einar Mogensen var en meget dygtig dyrlæge. Men hans omgivelser mærkede aldrig, at han havde haft med dyr at gøre. Han skiftede overtrækstøj efter hvert patientbesøg og lagde altid aviser til at træde på fra stalden til sin bildør. Hans bil var, som han selv, altid i fineste stand, blank og skinnende. Man kunne spejle sig i den.

Mogensen var af væsen uhyre korrekt, pillen og pertentlig. Altid behersket. Men en gang gik det galt. Ovre hos Kloppenborg-Skrumsager i Københoved havde de påfugle i gården. Mens Mogensen gjorde besøg i stalden, prominerede en af de pragtfulde hanner hen og opdagede en konkurrent i dyrlægens bildør. Dirrende af raseri slog han sin pragtfulde hale op. Konkurrenten gjorde ligeså. Det kunne den flotte herre ikke tåle. Rasende for han ind på sin øjensynlige rival, rev, hakkede og bed. Det gik ud over bilens blanke lak. Da Mogensen kom ud, blev han fuldstændig ude af sig selv, skreg, bandede og skældte ud. Hans udbrud tåler ikke at gengives. Der lå et hus. »Han for rundt som en lort i en pissepotte,« berettede den refererende kollega.

Til daglig havde Mogensen ikke et forkert ord i sin mund. Derfor opdagede han heller ikke, at han under behandlingen af en kompliceret sag i sundhedskommissionen pludselig udbrød: »Ja, dér ligger altså humlen begravet!«

Fru Mogensen var svensk og derfor »stilig«. Så var brugen af tyggegummi kommet på mode, og både isenkræmmer Kasten, kommisserne og sønnen Ole tyggede for fuld kraft også i butikken. Da fru Mogensen kom ind for at handle, blev hun rystet ved synet. »Nei! Ta mei tusind! Inte skal herrarne stå och idisla (tygge drøv), nær herrarne expederar mei!« Fru Mogensen havde »Strix«, en gravhund, der hver dag gik tur med hende og fru sagfører Sievebæk. Den blev til sidst så tyk, at den kun kunne vralte afsted. Mogensens havde ingen børn. Men de var meget gavmilde mod deres talrige familie. Det kunne være svært at finde på julegaver til 14 personer i alle aldre. Det klarede de ved at købe 14 par gummistøvler i passende størrelser.

Bourgeoisiets damer

En sommereftermiddag stod isenkræmmer Fr. Karsten i sin butiksdør og tog afsked med en repræsentant. Da Kasten viser ham vej op til jernbanestationen, får de to herrer øje på en imponerende dame: Hvid silke med kniplinger, knækort, lægget nederdel, sorte, udringede sko med høje, sylespidse hæle bundet fast med sorte, krydsede bånd, kulsort toupé med slangekrøller og rød parasol. Trippende hen ad fortovet, elskværdigt smilende med spillende mørke øjne og venligt nikkende til højre og venstre. Agenten måber: »Nåh! Har De også sådan nogle her?« »Ja! Det er min kone!« Agenten kunne jo ikke vide, at her mødte han en af byens mest originale kvinder. Klog og varmhjertet, en mor for de mange unge, der var ansat i forretningen og boede i familien. Fru Kasten var af den slags folk, der tog sig des mere af nødlidende mennesker, jo elendigere de var. Holdt der en laset barnevogn med en pjusket unge i, når hun kom ud foran forretningen, kunne moderen finde, at der lå en stabel rene bleer på barnets tæppe. Husmoder, »nødhjælper« og amatørskuespillerinde var fru Kasten. En af hendes tidligere husassistenter fortæller: »I året 1909 kom jeg som 17-årig i huset hos Kastens, der den gang var nygift. Jeg var glad for at være der og blev der i to år. I mellemtiden blev deres første søn født. Hun kaldte ham »Pipsen«, og han fik bryst. Fru Kasten var den fødte skuespillerinde og spillede på den tid i »Storebededagsaften«, som stykket hed, og hvori hun havde hovedrollen. Den aften, stykket

skulle løbe af stabelen, spekulerede hun på brystbarnet, som jo skulle die hver tredje time. Resolut gik fru Kasten op på hotellet og lejede et værelse til »Pipsen« og mig, hvor hun med lethed kunne gå op i pauserne, se til ham og give ham bryst. Samtidig blev der sendt smørrebrød og kaffe op til mig, en seng blev redt op, hvor jeg kunne sove, til festen ud på natten var forbi. Jeg husker endnu kjolen, hun havde på. Den var lyseblå med påhæftede silkemargueriter over det hele.«

Ingen, der har set fru Kasten og dommerfuldmægtig Richter, Holsted, spille sammen i Gustav Esmanns »Den kære familie«, glemmer det. Han er en velhavende pengemand og børsspiller, hun hans noget vidtløftige datter, for hvem det kniber at få sin gældbundne ægtefælles kontanter til at slå til. Deres spil med hinanden kulminerer, da de drevent duellerer med replikken: »De mere kloge narrer de mindre kloge«. Fruens triumferende mine og gestus, da han må erklære sig for overvundet, var ikke til at stå for. Det var ikke almindelig »dilettant«, men fornem amatørkomedie.

Når man ringede til den forretning, som i 20'erne hed »Flensborg-lageret«, lød der omgående en stærk og myndig kvindelig røst: »Det er fru Lauridsen!« Så var man ikke i tvivl. Det var fru Valborg Grunnet Lauridsen. Hun opnåede at få 50 års forretningsjubilæum sammen med boghandler Bruun-Møller og isenkræmmer Kasten.

At hun hørte til de modige kvinder, viser følgende karakteristiske begivenhed. Kultusminister Jacob Appel skulle tale i Vejen. Den store sal på hotellet var fyldt til sidste plads af en forventningsfuld forsamling med honoratiores på første række. Gennem døren til venstre for scenen, der også fører ind til toilettet, træder ministeren ind i stiveste puds. Men! Oh vé! Han har glemt at knappe en vigtig knap, så noget hvidt viser sig. De fornemme på første række puffer til hinanden og hvisker forlegent. Men hvem vover at sige det. Det gør fru Lauridsen. Hun rejser sig op, gør sin kompliment for den imponerende herre: »Må jeg gøre ministeren opmærksom på, at der er lidt i vejen med Deres påklædning!« Med et forstående smil bringer Appel sagen i orden. Og alle er fru Lauridsen taknemmelig.

Hos postmester Paludan-Møllers var der »åbent hus« både for unge og ældre. Postmesterens kom fra Nordborg på Als. Han havde været ivrig deltager i arbejdet for danskheden som »Åbenråmand«, ven med

Nis Nissen og modstander af Peder Grau. Folk fra den egn var altid velkomne hos postmesterens. Der var hyggeligt og muntert, ikke mindst ved julegilderne. Selv stationsforstander Sørensen, der altid lod så mut, fik smilet frem. For øvrigt var han ikke så gnaven, som han så ud. En gang stak Jens Kruuse over sporene for at nå toget på den anden perron. »Det må De ikke,« råbte Sørensen, »De kunne i det mindste gerne vente, til jeg så til den anden side!«

Fru Paludan-Møller ville gerne vide besked om folk, der boede i nærheden. Hun var rent ud sagt noget nysgerrig. Det var hende ubehageligt, at hun ikke vidste, hvem der boede i den store, lukkede herskabsvilla over for Alfa. En dag, hun havde været oppe hos Annine på Hajkjærgård og købt en pose æg, listede hun op ad stentrappen til indgangen og prøvede at kigge ind ad den lille, tilgitrede rude, der sad i døren. Det var svært at komme til at se noget, men hun blev så ivrig, at hun tabte den store pose med æg, hun havde i hånden. Plask! Postmesteren fik ikke æggekage den dag. Fru Paludan-Møller var den, der morede sig mest over begivenheden. Hun fortalte den selv.

Fru postmesteren holdt af dyr. Foruden en airedaleterrier havde hun også en kat, en mægtig, langpelset, gulrød angorakat. En december-eftermiddag, da juleudstillingen var begyndt, og vi vendte hjem fra sigth-seeing i Nørregade, så vi et mægtigt opløb uden for farvehandler Kronhøjs butik, lige ved posthuset. Kronhøj havde af pulverfarver formet et fornemt blomsterbed i alle regnbuens farver. »Ih! Men det er jo mis,« skreg fru Paludan-Møller, da hun fik maset sig ind til vinduet gennem den tætte tilskuerskare. Der var i sandhed også noget at se på. Den store kat boltrede sig i de brogede pulvere, så de stod i skyer omkring den. Det var et farveorgie mere abstrakt og afvekslende end museets mest moderne. »Dit røde bæst!« råbte Kronhøj. »Mis! Mis!« skreg fru. Redningsmand blev genboen, ekviperingshandler Harald Nielsen. Han kom med en harmonikaagtig træsaks, han brugte til at ordne sit vindue med. Han fik fat i dyret, der havnede i sin mors arme. Hjerteligt leende over optrinet spredte tilskuerne sig. Forestillingen fik et efterspil. Næste dag kom Kronhøj ind til postmesteren og forlangte erstatning for den ravage, katten havde forårsaget. »Det er egentlig mig, der skal have betaling for den reklame, vores kat har gjort for Deres udstilling. Der er jo ikke et menneske i byen, som ikke har været ude og se herlighederne!« sagde postmesteren.

Fru postmesteren skjulte ikke, at hun var glad for sine børn. I et damekaffeselskab fortalte hun vidt og bredt om sin begavede søn, der var ved at tage studentereksamen. Hun kom til at sidde ved siden af fru Neta Thorsen, gift med havebrugskonsulent Jens Thorsen. Han var mild og hjertelig, hun mere kortfattet og stram. »Og hvad er Deres søn så?« spurgte fru Paludan-Møller. »Han arbejder på Lillebæltsbroen!« »Næh! Gør han det? Det vidste jeg ikke.« Og så lod hun meddelelsen gå videre: »Ved De, at fru Thorsens søn er arbejder på Lillebæltsbroen?« Indtil hun opdagede, at hun var »gået i vandet fra »Lillebæltsbroen« med tøjet på«. Alle de andre vidste, hvem Ejnar Thorsen var.

ET PAR FORHISTORISKE ORIGINALER

Da man før den her omhandlede tidsperiode begyndte at installere elektrisk lys, var der mange ældre, der opfattede det som en mystisk opfindelse.

Billedhugger Hansen Jacobsen har fortalt om sin far, at han var meget imod alt det nye og moderne »skidt«, der skulle indføres. Han nærede f. eks. megen mistro til det elektriske lys. Han troede, at det kunne pustes ud ligesom tællelyset. Da han var sengeliggende, og en gæst kom ind ad døren og uforvarende kom til at skubbe til afbryderen, så lyset gik ud, troede Jacobsen, at årsagen hertil var trækken fra den åbne dør. Meget hoverende udbrød han: »Ja! Der ka' I se! Det tåler s'gu't møj!«

Telefonen var også genstand for overtro. På to gårde, der lå ganske nær ved hinanden, havde begge ejere fået telefon, hvad der den gang var meget sjældent. Ligeledes havde de begge forældrene på aftægt.

Den ene af de gamle kunne ikke lide den »sladdermaskine«, fortæller en tjenestekarl. En formiddag, mens de to gamle var alene hjemme, og konen sad og spandt, ringede telefonen. Hendes mand tog den: »Er Karl hjemme?« Det var sønnen, som naboen spurgte efter. »Nej!« sagde den gamle og lagde røret på. Men et øjeblik efter kimedede det igen. Nu var det nabokonen, der spurgte: »Er Maren hjemme?« »Nej!« brølede den gamle. »Det er da sært,« sagde nabokonen, »a ka' da hy'r, hun sidder o spinder!« »Jeg løb lynhurtigt ud til sønnen,« fortæller karlen. Han skulle straks komme hjem. Gal, som den gamle mand var,

råbte han til sønnen: »No mo do fanden gale mæ sørre for, at den maskine kommer ud a æ hus, for de ka gu hjælp mæ sed' derøver ved Laust Madsen å sie, hva vi lavver hær i æ hus!«

Et ægtepar skulle i telefonens første tid ringe op fra centralen. – »Hvorfor ka' vi et' få fat o Hans og Jakobine? De svarer et o 26.« »Jamen, der står jo også 260.« »Ah! Vi troed' et, te æ noller hade novet a sej.«

Boghandler H. Bruun-Møller hørte til de gamle, vise mænd. Han havde haft forretningen i 64 år. Han sad, til han var over 90 år, i kontoret bag butikken. Man kunne få lov til at komme derind og sidde over for ham ved skrivebordet, mens han fortalte.

Den første, han mødte på vejen til Askov, hvor han havde fået ansettelse hos boghandler Arnum, var en lille grå, skrutrygget mand med en skælm i øjet og en spøg i mundvigen. Han asede på cykel ned ad bakken med to store, fuldpakkede tasker på bagagebæreren. Det var »Nis«, Nielsen, »rejsebud til Kolding«. Han manglede kun den røde hue for helt at svare til sit navn. Der var ikke det hus, hvor Nis ikke kom, og om hvis beboere han ikke vidste besked. Han kunne også forklare Bruun-Møller, hvor Arnum boede. Han gik gerne »køkkenvejen«, for han var pigernes Nis. De var ikke kede af at få et venligt klap i forbifarten. Han besørgede familiens ærinder i Kolding. Han vidste besked om farven på fruens korset og herrens underbukser, om deres økonomiske forhold til forretning og bank, som han blev betroet at ordne. Han var alles fortrolige og bevarede hemmelighederne som i et velaflåset pengeskab. Han blev garant i sparekassen. Vi savner hans årlige tale for »æ piger«, de søde, små frøkener, der ekspederede kunderne ved skranken.

Da Bruun-Møller skulle starte sin boghandel, prøvede han at låne 2000 kroner i Vejen Sparekasse. Hans svoger og svigermor var hans kautionister. Sparekassen lå på første sal i »Højskolehjemmet« ved jernbanen i et meget beskedent lokale med en smal skranke og to skriveborde, et til direktøren, Ebbe Madsen, og et til lærer Jørgensen. Et lille pengeskab stod på vid gab.

»Jeg præsenterede mig,« fortæller Bruun-Møller, »hilste fra mine kautionister og fremførte mit ærinde. Det varede længe, før Ebbe Madsen rejste sig. Så gik han op og ned ad gulvet og sagde: »Her er ellers

nok af den slags forretninger her. De kan ikke få pengene!» »Er kautionisterne ikke gode nok?« »Jo! Dem er der ikke noget i vejen med. Men jeg vil ikke have, at Maren (det var Bruun-Møllers svigermor) skal tabe penge. Gå De hen til den ny bank. Der får De nok pengene.« Jeg forstod godt Ebbe Madsen, for min svigermor havde været med ved det store krak på Vestermarken, da Lille Skovgård, Dorotheasminde og Vandamgård gik konkurs.«

Bruun-Møller fortalte også om »Gamle Jacobsen«, at han havde sagt: »Man fødes som en original, men dør som en kopi«. Han vedblev med at være en original. Det passer også om den gamle boghandler. Han vedblev at være sig selv, stilfærdig, lun og klog.

HISTORISKE ORIGINALER

Om fru Gudrun Vang Lauridsen blev det i en mindetale sagt: »Hun var ufortrøden og altid brynjeklædt«. Hun var kvindesagsforkæmper, satte en Dansk Kvindesamfundskreds i gang i Vejen og fik gennemført, at der altid ved retten i Holsted skulle være en kvinde til stede, når et barn var impliceret i en sag, særlig når der var spørgsmål om uterlighed.

Hun var landstingsmedlem, og en dag blev hun i tinget pludselig interPELLERET af justitsminister Steincke: Hvad var det for en læge i Vejen, der havde vovet at betegne ham som schizofren, en natur med et splittet sind. Heldigvis vidste hun, at den omtalte læge ved et kursus, som Dansk Sygepleje Råd havde afholdt på Rigshospitalet, i et foredrag om de to legemstypers indflydelse på sjælelivet havde brugt Steincke som eksempel på den schizofrene type og Stauning som eksempel på den syntone.

Lægen fik et rasende brev fra justitsministeren, men kunne henvise til Jensenius' tegning i »Blæksprutten«, der viser Steincke på én gang elegant udhalet promenerende med ministerportefeuille ledsaget af to kriminalbetjente, og samtidig stående i gangsteruniform med ladet revolver lurende på sig selv bag et tykt træ. Lægen og ministeren blev gode venner til sidst.

Om fru Vang skrev huspoeten:

Ej Vejen var en bønne værd,
 om ej fru Vang vi havde her.
 For hende du'r ej nogen sag,
 hvis ikke der står kvinder bag.

Hun brugte altid sin stilling som direktørfrue til at kæmpe for en vigtig sag. Der var altid noget, hun sled og slæbte for. Det var også hende, der satte den store udstilling af kvindearbejder i gang, der samlede folk til fra hele landsdelen.

Det kimedede af og til ihærdigt på lægeboligens telefon. Når jeg tog den, hørte jeg nogle ejendommelige brummelyde. Jeg lærte efterhånden at forstå, at de betød: »Er det doktor Heuch? Det er fru Madsen«.

Rebekka la Cour Madsen var en af Vejens stærke kvinder. Sammen med sin mand Jens Kristian Madsen havde hun startet Baungaard Landhusholdningsskole for Kvinder. Vordende landbomødre kunne her få praktisk kendskab til arbejdet på en landejendom ved selv at deltage i det. Hun var husholdningslærerinde fra Ankerhus, han landbrugskandidat med husdyrbrug som speciale. Skolen havde betingelser for at kunne gå. Eleverne var glade for et ophold dér. Men det kneb med at tilfredsstille de krav, som betingede statsstøtte. Så skolen måtte holde op.

Et monument satte fru Madsen sig. Sammen med konsulent, frøken K. Andersen ved Malt Herreds Husholdningsforening konstruerede de »Baungaards mekaniske husassistent«. Den var udstillet på »Svendehjemmet«, et herberge for vandrende svende i Nørregade. Den fyldte to stuer og kunne være tegnet af Storm Petersen. Der var vægtstænger, tridser, hjul, ruller, knive, håndsving og pumper. Den kunne vaske, rulle, hakke kød, skrælle kartofler, ælte dej og rulle. En af Madsens døtre hævder, at den har været i gang. Den burde stå på Ladelund landbrugsmuseum.

Men Madsens gav ikke op. Fru Rebekka fik det kongelige landhusholdnings store sølvbæger som anerkendelse for sit arbejde for at oprette de jyske landboforeningers husholdningsudvalg. Der kom efterhånden husholdningsforeninger over hele Jylland.

Fru Madsen var den første, der på grundlag af Hindhedes kostforsøg

med ernæringspersonen »Madsen« indførte kartofflen i den danske landhusholdning. Hun fik 14 husmødre på Vejen egnen til at prøve kartofler i den daglige kost som hovedernæringsmiddel. Danske landmænd satte kartoffeldyrkningen i gang, og danske »Madsen«er, karle ved landbruget, fortærede dagligt svingende fade af den dampende frugt. Det reddede faktisk ved Ove Rodes hjælp den danske nationaløkonomi. Man fik billig og sund næring af de hjemmeavlede kartofler og kunne udføre svin- og oksekød til store priser. Det endte med en voldsom strid mellem »hindhedninger« og »vitaminister«, hvis fører, dr. Johanne Christiansen, kaldte modstandernes kost »kastretet fyldefor«.

Madsen var censor ved landbrugskandidateksamen i husdyrbrug. Han havde en af de bedste jerseybesætninger. Der var et meget snævert samarbejde mellem ægtefællerne under agitationen af og organisationen af landhusholdningsarbejdet. De mange foredrag, hun holdt rundt om i Jylland, havde de udarbejdet i fællesskab.

Man skulle tro, at Homer havde kendt hjemmet på Baungaard, når han lader den skibbrudne, forrevne og forkomne Odysseus bemærke til den statelige prinsesse Nausikaa, der har bjerget ham i land:

Der er dog intet så glædeligt, intet så herligt,
som når en mand og en kvinde, der hjerteligt elsker hinanden,
bor tilsammen i hus. Til ærgrelse for deres fjender,
men deres venner til fryd og dem selv fortrinligt til ære.

Naturligvis måtte Madsens få »fjender«, modstandere. Det gik dem, som det er gået alle, der er forud for deres tid og kæmper for at virkeliggøre nye ideer. Der skulle laves om på tingene, og det skulle være nu! De bestående institutioner var forældede. Der skulle »frit initiativ« til, og så blev de konservative ledere vrede. – Om »Den frie skole« og om »Sysselgården« fortælles andetsteds.

Men Madsens forstod at blande spøg og alvor. Det var »deres venner til fryd« at komme på Baungaard. De faldt ikke i søvn. I »frihedskampen« måtte de være med.

Hvor mange steder kunne man møde en flok folk som forstanderne Overgaard, Ladelund, og Karsten Iversen, Askov, arkitekt Grue og gårdejer Pihlkjær, Vejen, gårdejer Peter Østergaard, Lille Andst, over-

læge Teilmann, Gram, forfatter Søren Alkærsig, Vejen, valgmenighedspræsterne Eskesen, Skanderup, og Rørdam-Clausen, Askov? – Hvor kunne man opleve et punchegilde, hvor deltagerne anbragt ved to lange borde spontant begyndte en kappestrid ved gensidigt at overgå hinanden med at synge viser, recitere digte eller fortælle historier?

På Baungaard kunne modsætningerne mødes. Eksempelvis de to originaler, bibliotekar, frøken Anna M. Wigh og børnehjemsforstanderinde, frøken Kaja Jensen. Frøken Wigh var mørk, inciterende, spillende, selvironisk: »Og jaj, som ælsker mend,« kunne hun med sit let affekterende væsen udbryde i en debat om antifeminismen. I en »nytårsrevy« på Baungaard lod hun sit vid spille over Sysselgårdsstriden.

Kong Kristian, med tilnavnet Jens, ser i et drømmesyn gården rejse sig på »Kjærs Høje, hvor fordem øl brygtes«. Salene er fyldt med folk i fuld aktivitet. Han kalder både venner og fjender til, for at de skal beundre hans værk. Alle er de træffende karakteriseret. Men synet er kun en drøm. »Mulmet ruger atter over Kjærshøje, hvor der fordem var ølbryggeri.« Stykket var den gang aktuelt, blev spillet af de indbudte nytårsgæster. Frøken Kaja Jensen var »Volve«. Nu er det hele »svundne skygger«. Men én replik lagt i munden på »kong Jens Kristian« lever endnu i folkemunde:

Ja! Dér ser jeg Mads Gram!
 Den mand kender hverken skyld eller skam.
 For svinefylking jeg banede vej,
 men svinenes fylking ej fulgte mig.
 Mads Gram jog svin fra hver mands mødding
 og satte dem kniven for struben i Rødding!

Men frøken Wigh kunne også skrive et digt. Ved en museumsfest skrev hun en sang om Hansen-Jacobsens skulpturer. Heraf ét vers:

Vejrslagen »Volve« fra sagnrige nord
 øver sin sejd for vor tanke.
 Hedenolds kæmper end lever i »Thor«,
 ungdom og ynde i »Ranke«.

Ensom »Kong Lear« over sorgtunge jord
monne vanke.

Kaja Jensen var frøken Wighs diametrale modsætning, tung, bred, lys, sindig med bunden varme, fåmælt, men med en egen evne til, når hun udtalte sig, at karakterisere folk og ting kort og rammende. Som ung, velhavende gårdmandsdatter var hun en øvet rytterske med egen ridehest. Hun gjorde det kunststykke at sadle om, da hendes føderende gård måtte afhændes. Hun byggede et børnehjem tæt ved Baungaard. Hun var den fødte pædagog. Hjemmet blev anerkendt til anbringelse af adfærdsforstyrrede børn. Der var ikke det vanskelige eller evnesvage barn, hun ikke kunne komme i kontakt med. De mest medtagne havde hun hos sig i sit soveværelse. Børnene elskede hende og »faster Lis«, hendes medhjælper og efterfølger. Det var den mærkeligste flok grædende unge, der fulgte Kaja Jensen til graven.

Det var ved en aftenfest på Baungaard for den frie skoles sære koryfæer, at Niels Pihlkjær kom til at sidde ved siden af psykoanalytikeren Sigurd Næsgaard. Sin sædvane tro underholdt Pihlkjær sin bordherre med sine forskellige fornemmelser i hjerte, hoved og mave. Næsgaard hørte opmærksomt til. Men så kom psykoanalytikeren. »Har De en daler i lommen, så gå ned på strøget i Vejen og køb Dem en pige, så skal det nok gå over!« Pihlkjær har, sin vane tro, selv fortalt historien.

Madsen og Rebekka var store modsætninger, både af oprindelse og temperament. Hun var født la Cour fra Næsgård landbrugsskole, hvor hendes fader uddannede »forvaltere« som dengang var almindelige på de store godser, hvor man havde »landvæsenselever«. Madsen var husmandssøn fra Tjørnelunde ved Ruds-Vedby. Han var landbrugskandidat med kvægavl som speciale. Forskellige var de, men hvor gik de godt i spand sammen.

I dag må man smile en smule, når man tænker på, hvor højt bølgerne gik om »Sysselgården« og »Den frie skole«. De mål, Madsens satte sig, er virkeliggjort mange steder ud over landet. Deres eftermæle er »dem selv fortrinligt til ære«.

Maren Grue var en original, anderledes. Hun var et sjældent velbevaret menneske, en stærk karakter med et særpræget, i sindet dybt

forankret følelsesliv, der fik afgørende betydning for hendes skæbne.

Hendes slægt stammede fra Vester Vedsted. Den kendte malerinde Agnes Schmidt var hendes kusine. Hun følte sig stærkt knyttet til sin familie, særlig til sin bedstemor. Da hendes forældre bestemte sig til at udvandre til Amerika, ville den tolvårige pige ikke med. Hun fik ophold hos nogle slægtninge på Brørupegnen, Claus Johansens, var en af de første elever på Baungaard Landhusholdningsskole for unge kvinder og kom derefter på Askov Højskole. Der tilegnede hun sig det livssyn, der medvirkede til, at hun måtte kæmpe for de frie skoletanker og slutte sig til en kreds af mennesker, der prøvede at virkeliggøre en personligt præget livsanskuelse i dagliglivets udtryksformer.

På Erik Henningsens maleri af lærerkredsen på Askov Højskole 1902 sidder på første elevbænk en ung mand, kraftig, bredskuldret med faste, markerede træk og de velformede hænder foldede over det ene knæ. Han er helt optaget af at lytte til Ludvig Schrøder, der står på talerstolen i Dagmarsalen.

Den unge mand er Niels Ebbesen Grue, søn af gårdejer, sparekasseformand Ebbe Madsen, Vejen. Han blev bygmester og arkitekt. Han mødte Maren på Askov og blev betaget af hende. Hvis hun var lige så smuk den gang, som da vi så hende som formand for Venstre i Bækkekredsen lede et politisk møde, undrer det os ikke. Med sikker myndighed, ægte dansk kvindelighed, fine træk, blå øjne og et svært gyldent hår, iført lysegrøn stilkjole med en stor, rund guldbroche, måtte hun gøre indtryk på forsamlingen.

Fra barndommen af var hun venstremand med liv og sjæl. »Kan du ikke gå ned til købmanden for mig?« spurgte bedstemoderen. Det ville lille Maren gerne. Men en dag varede det så længe, inden hun kom hjem. »Hvor har du været?« »Jo, jeg skulle også have lidt med til Madses!« »Men lille Maren! De er jo højremænd!« Maren Grue vidste alt om partiet Venstre. Hun havde en særlig evne til at overbevise folk om, at dér hørte de hjemme. Engang viste hun sin søn Olav Christiansborg. De mødte talrige partifæller, som var hende personlig bekendt. »Hun kunne være blevet folketingsmedlem,« sagde sønnen.

Hun blev forlovet med Niels Ebbesen på Askov, men derefter gik de hver til sit. Han skulle gøre sin uddannelse færdig i Tyskland, og hun tog til Sydafrika. Mange var på den tid optaget af boernes friheds-

kamp, og der syntes hun, hun måtte hjælpe med. Det blev nu negrene, der vandt hendes hjerte. Hun tog først en huslig plads i Cape-Town. Men så ville hun gerne se Taffelbjerget og gik med en veninde den lange vej til Det gode håbs forbjerg. Det blev en stor oplevelse. Ikke mindst da de unge piger faldt ind hos en boerfamilie. Der blev de som hvide kvinder vældig godt modtaget. Kun kneb det at slippe bort igen. Men de rev sig løs, da Maren opdagede, at værtsfolkene endelig ville have hende til svigerdatter.

Så fandt hun en plads som kassererske i en skotøjsforretning i Johannesburg. Der kom hun »de sorte« på nært hold. »Hvor var de søde!« sagde hun altid, når racespørgsmålet blev bragt på bane.

Grue stod på kajen, da hun landede i Danmark, og så blev de gift. Han var daglig leder af Vejen Sparekasse med »Karen« (Petersen) og »Maren« (Jensen) som uforlignelige medhjælpere.

Grues hjem på første sal i sparekassebygningen var et af de fineste og ejendommeligste, vi fik lov at komme i. Der mødte vi folk fra egnen, som kom til at betyde meget for os: Madsens, Baungaard, Alkærsigs, Vang Lauridsens, Richters, la Cour Pedersens. Men vi kom der også ene to. Og det betød meget for et ungt lægepar at komme i et forstående hjem, få en kop aftenkaffe, en god snak og en venlig vejledning om de stedlige forhold. Vi blev orienteret politisk, kirkeligt og om skoleforhold.

Maren Grue prægede hjemmet med sin sikre sans for, hvad der var ægte og godt. »Gods« kaldte hun tingene. Når det gjaldt kunsthåndværk, vævning, syning, knipling, keramik og fajance, vidste hun, hvor i hele Sydjylland de gode ting fandtes. »Det stykke må vi have til egnen,« kunne hun sige om et gedigent stykke vævet, rødt stof. Og hun helmede ikke, før hun fik en vejenbo til at købe det. Der var i hjemmet en sjælden samling af de nævnte »sager«. Maren Grue havde hovedæren for den samling af gammelt kunsthåndværk, der var en del af Dansk Kvindesamfunds store udstilling i 1930.

Men hvorfor viste hun sig ikke selv på udstillingen? Hvorfor nægtede hun at indtage den plads i Vejen sogneråd, som hun, den kvindelige venstrepolitiker med stort flertal, var valgt til? »Det vil splitte mig ad! Jeg går til, hvis jeg ikke bliver fri!« Der måtte en lægeattest til, for at hun kunne slippe.

Hun kunne efter alle kunstens regler lade Koldings fineste dame-skrædderinde sy en fornem kjole efter en model, hun selv havde valgt. Når den var færdig, kom den aldrig ud af klædeskabet. »Den kan jeg ikke ha'!« Havde hun fået lov til at lade stuerne male i deres lejlighed – og »maler Nielsen ved kirken« kunne lægge hele sin omhu og dygtighed i arbejdet – så kunne det hedde: »Det må males om, ellers må vi flytte!«

Hvorfor? Hun var kategorisk i sin vurdering af mennesker og ting. Folk hørte til »de gode« eller til »de ikke gode børn«! Vi var så heldige at komme i den første kategori. Kort og bestemt hed det om en af Olavs venner: »Ja, Borch er Borch!« Så havde han fået blåt stempel, og det kunne han bære.

»Kvalitet« var et ledeord for hende. Derfor skulle maler Nielsens arbejde være fuldkomment. Hvad der fik betegnelsen »gods« kunne ikke være bedre. Personligt kunne hun præstere det yderste, det bedste, men så tålte hun ikke kritik. Derfor holdt hun sig borte fra udstillingen. Venstrepolitik var for hende den eneste mulighed. Derfor var det galt med Dansk Kvindesamfund, hvor der også var »radikale« medlemmer.

Selve deres bryllupsdag fejrede Grues ikke sammen. Han rejste til deres datter i København, hun blev hos sønnen i Vejen. Men en festlig aften gav de os: Kaffe bord på Hansens Hotel. Det var en betingelse for at være med som gæst, at man kunne præstere noget til den fælles underholdning: Askov folkedansere trådte i deres farverige egnsdragter en »Malt Kontrasejre«, direktør Koed læste af Teijlovnssjov, skolebestyrer Hauge af »Gammel Johannes, hans Bivelhistaari'«, Alkærsig fortalte om typiske jyske særlinge, musikdirektøren strøg sin fiol, og til sidst svang vi os allesammen »gammeldaws«. Grue var en dygtig danser. Hans dame sad som i en skruestik i en hopsa, hvor lang så turen end var.

Maren Grue var en »historisk-poetisk« natur. Hun læste Runeberg, Walter Scott og Victor Hugo for sin søn, da han lå længe i sengen af gigtfieber. Hun kunne Shakespeare på grundsproget. Hendes yndlingsdigt var Brownings »Pippa går forbi«. Den unge, fattige silkevæverske går på nytårsdag, hendes eneste fridag, gennem den lille by, hvor hun hører hjemme. Hun får afgørende indflydelse på de menneskers

skæbne, der hører hende gå og synge og tale med sig selv. De hører nytårssangen:

For Gud er ens hver kærlig id
og fylder nu hans verden vid
som fordum Eden med sin ånd.
Vi er som dukker i hans hånd.
Den, som er mindst, den som er størst.
Og der er intet sidst og først.

»Vi får alle en dag,« som Pippa fik sin. Gid vi må nytte den vel,« skrev hun i det eksemplar af »Pippa«, hun gav os.

Grue døde tidligt, længe før hende. Ved mindefesten for ham sang vi:

Vi er fæstere her for en tid,
og må dyrke vor muldjord med flid . . .

Og Maren Grue citerede Dantes vers:

God byrd en kappe er, som kortes fage
når tidens saks den rundtom vil beskære,
om ej vi øger den fra dag til dage.

Det passede på Niels Ebbesen Grue, men det passer også på Maren Grue. De var begge af god byrd.

Provst M. C. Lindegaard var i sin skoletid hjorddreng hjemme. Det fortælles, at han gerne ville med sin skoleklasse på udflugt til Ribe. »Det kan du ikke,« sagde hans far; »men du skal nok komme der en anden gang.« Og til Ribe kom han jo.

Lindegaard bevarede sit jyske modersmål. »Her kommer a mæ mi bispeklæ'jr,« sagde han, da vi mødte ham i højskolegården, slæbende på sin vadsæk. Han skulle prædike i valgmenighedskirken. Han havde sin særlige udtale, f. eks. blev »i« altid til »æ«. Han var »jævn«. Rangforordning regnede han ikke for noget. »Mig og fru Bardenfleth,« hed det. Han var i ledelsen af Kirkeligt Samfund i Vejle sammen med kammerherreinden!

Lindegaard var også læreruddannet. I sin gennemgang af verdenslitteraturens hovedværker på museet levendegjorde han Goethe's »Faust« og Selma Lagerlöf's »Kejseren af Portugalien«. Ved udvalgs-møder var han en enestående forhandlingsleder. Han lyttede stilfærdigt til parternes meningsudvekslinger. Så foreslog han en løsning, der tog hensyn til de forskellige synspunkter. »Kan De være tilfreds med det?« faldt spørgsmålet så. Og lykkedes det ham ikke i første omgang at skabe enighed, begyndte han tålmodigt forfra. Han nåede altid til et resultat. Myndighed manglede han ikke. Engang bankede han på døren til en landsbypræstegård. »Er præsten hjemme?« spurgte han husbestyrerinden. »Ja, men han sover til middag!« – »Vil De så se at få ham vækket. Det er hans biskop, der kommer på visitats!«

Humor savnede Lindegaard ikke. En nytårsmorgen mødtes han for gudstjenesten i koret med organisten Alfred Sørensen. De turde ikke se på hinanden for ikke at briste i latter. De havde begge i et muntert aftenselskab deltaget i selskabslegen: »Arbejder rask, alle mine sven-de«, ledet af pastor Alfred Kaae's gamle husinventar, Louise Madsen. Hun var ingen skønhedsåbenbaring: opstoppet næse og underbid. Men hun var faktisk morsom, når hun på én gang var tandlæge, snedker, maler, skrædder, skomager og tømrer. Og det var uhyre komisk at se de forskellige ærværdigheder i lægeboligen følge hendes kommando: trække tænder ud, slå søm i, klippe, høvle, sy og male.

I et hjem, hvor Lindegaard var på konfirmationsvisit, udbredte moderen til den nykonfirmerede søn sig om hans mange evner og dygtighed. »Men hvad skal provstens sønner være?« – »Ja, Karsten vil være sjæfør og Olav sørøver!« – Nu ved alle, at den ene har en stor lægepraksis, og den anden er domprovst.

Han gik længe med sin sygdom, men han kunne med et smil sige om sin sundhedstilstand: »Nu kan jeg ikke ryge mere. Jeg kan heller ikke drikke mere, så jeg har snart ikke flere fejl.«

Under besættelsen skulle vor søn Halvor være taget til Sorø, hvor han var elev på Akademiet, med et tog, der blev bombet, så mange omkom. Tilfældigvis kom han med et andet tog og slap uskadt. Hjælpeløs og rådløs søgte jeg ned til Lindegaard. »Hvad skal jeg tænke? Hvad skal jeg gøre?« – »De skal folde Deres hænder og takke Gud, fordi han har holdt sin hånd over Halvor!« – Ved festgudstjenesten i

Vejen kirke efter befrielsen omtalte han den unge tyske kommandant i byen: Han lignede hovedsmanden i Kapernaum, hed det.

Engang kom vi til at tale om den svigtende kirkegang. Kunne de tomme kirker ikke virke uheldigt på præsterne? »Nej,« sagde Lindegaard. »Jeg vil holde gudstjeneste lige trøstigt, hvad enten vi er mange eller få. Foran alteret står jeg for Guds ansigt. Det er en Guds-tjeneste.« Han var enig med domprovst Svend Erik Rasmussen: »Det kommer ikke an på de store skarer, men på Guds nærværelse.« – Det var naturligt, at han blev biskop. Han vidste, at han var indviet til den gerning. Derfor kunne han også indvie andre til den.

Søren Alkærsig var ejendommelig. Af jysk bonderod udfoldede han sig¹ som højskolemand, hjemstavnshistoriker, brandesiansk filosof, liberalpolitiker og husmand. Han ejede Bloksbjerg ved Baungaard. – »Vejenbogen« og »Malt sogns historie« er hans hovedværker, kilde-skrifter også for moderne historikere. Han holdt fortræffelige foredrag over den danske bondestands historie. »Der skete et skred i bondens tilværelse, da man gik over fra at kalde køerne ved navn til at give dem numre.« En gengivelse af Philipsens maleri: »Køerne slippes ud af stalden om foråret« havde en central plads i hans stue.

Han mestrede det jyske mål som få. Han kunne læse fortællingen om »Så møj en drabele fisk« fra skildringen af »Skovlouringerne«, en særpræget jysk folkegruppe på Silkeborgene.

»Er han ikke smuk?« spurgte hans frue engang. Hun var selv fin og statelig, af embedsmandsslægt. Hun havde ret. Iført svært, brunt vadmelstøj, med tunge, sorte læderspændesko og kunstnerslips tog han sig virkelig ud. Hansen-Jacobsen har fået et fint billede af ham i sin portrætbuste. Han ville gerne ligne professor Harald Høffding med hans kløgtige tænkersmil.

Alkærsig var god ven med landbrugslærer Jens Johansen, Ladelund. Johansen havde en klar hjerne, en skarp forstand og en sjælden evne til at fremsætte sin store viden i formfuldendte foredrag. Ved et landbrugsmøde i Palmehaven i Vejen, hvor Johansen talte, var også Alkærsig tilstede. Johansen havde knap sluttet sin fremstilling, før Alkærsig rejste sig: »Det var vist et udmærket foredrag, men det blev jeg ikke klogere af!« – »Det er nok muligt,« lød svaret, »for du kan jo ikke blive klogere!«

Niels Hansen-Jacobsen og hans museum er almindelig kendt. Hans billedhuggerværker findes over hele landet. Der var noget stilfærdigt, lukket i Hansen-Jacobsens væsen. Inderst inde var han nok pessimist. Han siger om »Friheden i vor tid«, den gamle, krogede mand, der helt ude af balance støtter sig til et spinkelt, udgået træ: »Det var min mening med ham, at jeg ville udtrykke det, som er hændt mange værdifulde mennesker, der har gavnet verden langt ud i fremtiden, at de uden at have haft nogen støtte og forståelse er bukket under i kampen, det tragiske som ofte er geniets særkende. Jeg burde måske have kaldt ham: »Et geni's undergang«?»

Jeg har ikke kendt Hansen-Jacobsen særlig godt. Men én gang har jeg mødt ham på en ejendommelig måde:

Det var en aften i oktober under den tyske besættelses sidste år. Jeg havde siddet og hørt London radio med de sædvanlige meddelelser om blodige offensiver og ødelæggende bombetogter. Jeg havde slidt mig gennem de danske avisers beretninger om terror og plyndring. Urolig og trykket tog jeg mit overtøj på og gik ud. Jeg måtte have lidt luft. Men det hjalp ikke. Der var stadig støj af tunge støvler, der trampede på fortovets fliser. Biler med blændede lygter for forbi. Civile sneg sig ængsteligt langs husene. Det var et mærkeligt vejr: klart måneskin. Store, forrevne skyer gled uafbrudt hen over himlen. Gader og huse blev kun oplyst i projektøragtige glimt. Jeg ved ikke, hvordan det gik til. Men pludselig stod jeg på springvandspladsen foran museet. Det var, som noget havde drevet mig afsted. Der var ikke et menneske at se. Alt var stille. Pludselig syntes jeg, at der var lys i museet. Jeg kunne ikke blive klar over, om det var månen, der skinnede, eller om der brændte lys derinde. Jeg syntes, at jeg måtte se efter. Jeg gik op til indgangen og tog i håndtaget. Jo! Der var åbent. Mærkeligt nok! Og et øjeblik efter stod jeg inde i hallen.

Hvor var der fredeligt! Højtideligt! Jeg turde næsten ikke trække vejret. Med et begyndte en sagte klavermusik inde fra billedhuggerens stue. Døren stod på klem. Jeg lyttede. Jo! Jeg kendte musikken. Det var Beethovens »Måneskinssonate«, første sats. »Quasi una fantasia.« Tonerne kom rullende som bølgerne mod stranden en stille sommeraften.

Jeg dristede mig til at kigge ind. Den, der spillede, var en ung kvinde

af sjælden forfinet skønhed med et åndfuldt, drømmende ansigtsudtryk. Lænet op til klaveret stod en ung mand, ikke særlig høj, men bred af skikkelse med et bølgende brunt hår og faste, rene træk. Han bar en lys kunstnerkittel med bælte og så åbent og inderligt med et vemodigt udtryk i sine klare, blå øjne på den, der spillede. Uden at forstyrres af musikken førte de en dæmpet samtale.

»Det er ikke nemt at være billedhugger i stor stil i et lille land. Det har altid været en elendighed at være billedhugger i Danmark. Og det bliver aldrig anderledes! Tænk bare på de tusinder af bogstaver, jeg har tegnet til gravsten og hugget ind selv!«

»Har du glemt, hvor dejligt der var i Paris, Niels? Når vennerne kom i atelieret! Når vi gik til koncert og hørte de store violinister;« – »Nej, Gabrielle! Det har jeg ikke. Men er mine figurer bare et resultat af mange års spekulationer og forgæves slid? Skal de nu kun gemmes hen i en kælder, uden at nogen ser dem? Skal det, jeg i årevis har kæmpet for, bare begravnes i mørket?«

»Har du glemt den opsig, »Døden og Moderen« og »Militarismen« vakte dernede?« – »Nej! Det har jeg ikke. Men der var ikke mange, der forstod dem. Jeg har prøvet at få nye tanker frem ved det, jeg har lavet, prøvet at få folk til at tænke over det, de ser. Med det, jeg laver, må jeg prøve at sige noget om det, der er inde i mig!« – »Jeg forstår dig, Niels! Men »Trolde« står da derude!«

»Åh ja! Hjemme på gården! Der var dejligt og spændende. Når karlene i mørkningen fortalte om trolde, så pigerne gyste. Han boede i fars mergelgrav. Engang imellem stjal han om natten en ko eller en hest. Vi kunne finde dem liggende døde i graven næste morgen. Jeg har set ham om aftenen tumle rundt nede ved åen, når mosekonen bryggede. Jeg mener ellers, at jeg var en rask dreng, men i nærheden af mergelgraven turde jeg aldrig komme, når det var blevet mørkt. Jeg var virkelig bange. Det gik mig i blodet. Selv da jeg blev voksen og var klar over, at der ikke var trolde til, levede han videre inden i mig. Jeg måtte se at blive fri for ham. Ud ville han! Og ud kom han! En skønne dag stod han der. Jeg kan egentlig ikke sige, hvordan det gik til. Folk siger jo også, at han er stik mod alt, hvad de regner for ordentlig billedhuggerkunst!«

Husker du ikke »Skyggen«? – »Jo! Det gør jeg. Han forfulgte mig,

når jeg om aftenen gik hjem gennem lunden ovre fra marken, hvor jeg havde flyttet køer. Jeg kunne mærke hans lydløse skridt. Nu måtte han gribe mig i armen! Jeg vendte mig pludselig om for at få fat på ham. Men så var han væk. Hvem andre end jeg har kunnet holde ham fast? Han står derude så virkelig, som en skygge kan blive.«

Tænker du aldrig på »Loke«? – »Jo! Jeg syntes selv, jeg var Loke, når han vred sig for slangens gift, uløseligt bundet til klippen. En dag sagde jeg til far, at nu ville jeg ikke arbejde længere hjemme. Spille violin, det var egentlig det eneste, jeg virkelige havde lyst til. Jeg skulle nok få det lært. Men fingrene var for stive. Så blev det blyant og ler! Noget med kunst måtte det være. »Loke« og jeg, vi forstod hinanden. Jeg ville være kunstner og kunne ikke blive det. Men det gik som med »Trolden«. Han måtte sige mennesker noget om mig selv! Selv om han blev til i Istedgade på tredje sal. Fru Hansen, min værtinde, opdagede ikke noget. To store bjælker blev tømret sammen til støtte, for at han ikke skulle falde ned i stuen nedenunder. Og alt det ler jeg slæbte op. En soldaterkammerat lå model i sekstenhundredre timer. Loke fyldte hele værelset. Jeg glemmer aldrig den dag, Stein og Bissen fra akademiet kom op. Jeg rystede af spænding. »Tror De, han bliver kasseret?« Stein så længe på Loke, dernæst op på Bissen. Hans smil glemmer jeg aldrig. Jeg vil huske det til min dødsdag. »Nej! Det kan der vist ikke være tale om,« brummede Stein barsk. Det var den første og største opmuntring, jeg har fået i mit liv. »Loke« kom på udstillingen.«

Et øjeblik svandt lyset bort. Men musikken begyndte igen. Det var anden sat af »Måneskinssonaten«. Tonerne rislede, spillede, glitrede. »Keramiken?« spurgte den unge kvinde. »Jo, du var med i den. Leret fik liv i de sælsomste former og farver. Det lignede et vulkansk udbrud. Glas, metal, sten blandet i. Det glødede i ilden. Det lignede årer i en fjeldvæg, der blinkede. Glasuren spillede i alle regnbuens farver fra det lyseste røde til det stærkeste grønne og blå.«

Musikken standsede. Det blev igen klart som på en strålende efterårsdag. Nu var det en ældre kvinde med et ømt, moderligt smil, der stod hos manden. Også han var forandret: mere bredskuldret og kraftig. Ansigtet mere markeret. De stod med en broget vase. Rundt om lå efterårsblomster spredt, gule, røde, blå.

Hun ordnede en buket i vassen. Skæret fra blomsterne lyste over deres ansigter. Jeg hørte, at hun nynnede en lille sang. »Har du glemt Aakjærs vers til vores bryllup?«:

Solen ler så godt og mildt.
 Den stryger sæden frem,
 lokker ud det lyse filt
 i bøgebladets gem.
 Sydsol og østsol og solen af nordvest.
 Men solen ved en brudgoms barm
 hun skænker skønnest fest.

»Du blev dog anerkendt, Niels! Husker du, da »Trolden« blev indviet, og Aakjær talte. Da viste Vejen, at den satte pris på dig. Og så kom museet og æresboligen, festen med vennernes hyldest, Einar Nielsen og Bundgaard, Aksel Hou og Tegner?«

»Det er sandt nok. Men før jeg havde truet med at rejse, blev det dog ikke!«

»Fakkeltoget på din 70 årsdag står så levende for mig. Jeg ser hver eneste af de glade ansigter i skæret fra bålet. Og hører sangen ude på pladsen. Æresborger blev du også!«

»Modersmålet kender hver dansker.« – »Ja. Modersmålet! siger du. Havde jeg bare fået de penge, der er kommet ind ved at sælge det på postkort, ville jeg være en holden mand.«

Pludselig blev det helt mørkt. Jeg kunne lige skimte de hvide statuer lyse med sølvagtigt skær. Jeg hørte tunge, langsomme fodtrin. Så skinnede månen igen klart. Der stod en mand i det store rum. Det var den unge mand fra før. Men nu var han gammel, duknakket og alene. Hans hår var hvidt; men han havde det samme åbne, klare blik. Han legede med en stor, rødbrun, langhåret kat. Den sprang kælent op ad ham. »Man skulle have haft vinger, mis!« smilede han og så hen for sig.

Nu lød der violinpil. »Wieniawsky! Legenden! Det er det dejligste, jeg ved,« hviskede den gamle mand og nynnede nogle af stroferne.

Jeg så, at han gik hen til en stor kavalet. Der lå en mægtig, uformelig klump ler. Han tog en modelerpind og vendte sig mod den rå, gulbrune klump. »Jeg vil prøve at lægge hele mit livs erfaring ind i det, alt hvad jeg har følt og oplevet!«

Han begyndte at arbejde, glattede lidt her, huggede noget løs der, snakkede med sig selv. Ivrigere og ivrigere arbejdede hans hænder. Hans ansigt fik et målbevidst udtryk med dybe rynker. Så klarede det op i et strålende smil, som så han et syn. Han havde glemt alt omkring sig. Der var kun kunstneren og hans arbejde. Og så! Jeg kan ikke forklare det, men med ét stod der en skikkelse, formet i leret, levende, lidenskabelig, i voldsom bevægelse, skridende fremad med stærke skridt. En violinspiller, der betaget stryger sit instrument. »Livets spil,« siger den gamle billedhugger! »Jeg har hørt alle min tids store violinspillere. Livets spil? Vi mennesker kan ikke undvære tonerne, der klinger ud i glæde og sorg, bærer gennem smerte og lyst. Tonerne river os med sig. Og musikken ender i én eneste dirrende tone, der klinger ud i uendeligheden, i evigheden.

Det har jeg villet sige mennesker. Det har jeg stridt for at få frem. Som violinspilleren prøver hvert eneste kunstværk herinde at sige det til enhver, der kommer herind!«

Så blev det endelig mørkt. Jeg hørte indgangsdøren slå hårdt i. Grove stemmer råbte skærende. Jeg stod igen på springvandspladsen. To tyske soldater var ved at komme op at skændes. – Hvad havde jeg oplevet? Drøm eller virkelighed? Jeg ved det ikke, kan ikke sige det. Men havde jeg ikke mødt »Kunstens gode ånd?« Den taler til os om det store, skønne, svære, mærkelige menneskeliv, taler til os her i Vejen museum gennem billedhuggeren Niels Hansen-Jacobsen.

Der var lighedspunkter mellem Søren Alkærsig og Niels Hansen-Jacobsen. De var begge af bonderod. De havde gennem deres kunst forsøgt at frigøre sig fra deres fædrende oprindelse, Alkærsig ved sit forfatterskab, Hansen-Jacobsen ved sine billedhuggerværker.

Men de havde ikke fundet noget fast stæde, hverken filosofisk eller menneskeligt. De var gode kammerater, mødtes ofte og spillede skak og snakkede sammen. Begge var de radikale af livsanskuelse. Alkærsig havde et splittet sind. Hvor endte han egentlig? Hansen-Jacobsen var ironisk skeptiker. Giver han ikke i »Friheden i vor tid« udtryk for noget af sit inderste?

SÆRE FRASAGN OM MÆRKELEGE MENNESKER

Overportør Bloch var en ener. Han gik hver dag sin tur på »strøget«, også efter sin afsked fra DSB, iført uniform og med militærisk holdning skridende afsted, karakteristisk »roende sig frem« med en svingende bevægelse af sin strakte venstre arm. På den mutte mund og det opmærksomt, spejdende blik kunne man se, at her kom en »socialdemokrat«. Hans ansigtsudtryk var ikke alene iagttagende, men også deltagende, medfølelse. Her var en mand, der ville følge med i, hvordan folk kom ud af det med hinanden. Han var tilsynsførende ved børnehjemmet »Baunhus«, repræsentant for plejehjemsforeningen og formand for børneværnet, hvor forstanderinde Kaja Jensen og lærerinde Kirsten Lauridsen også havde sæde. »Ja, men du ordner jo det hele,« sagde Kirsten Lauridsen. »Der bliver jo slet ikke noget til overs til os.« Bloch havde særlig forstand på børn. Han tog gerne et af sine børnebørn med, når han gik tur. De kunne diskutere så ivrigt, at Bloch råbte: »Men menneske da!« – »Åh, bedstefar! A ær da it noven minsk?«

Postmester Grauslund overholdt nøje posthusets åbnings- og lukketider. To timer om formiddagen var nøglen drejet om, når han skulle sortere posten. Så var der ingen, der kunne komme ind. – Pludselig bankede det stærkt på døren. To gange! »Det er minister Appel,« lød det. »Heller ikke for ministre er der adgang!«

Madam Seeberg arbejdede på Cikoriefabriken. På en eller anden måde var hun kommet i besiddelse af biskop Brorsons dåbskjole. Ellers var hun jævn og ligetil. Da hun lå syg og ventede på præsten, skulle hun »a' me' æ vand!« Det pressede på. »I Guds navn! Nu goer a o æ pot!« Men min salighed. I det samme kom pastor Richter.

P. Lauridsen havde én »filial«, en lille købmandsforretning på hjørnet af Søndergade og Grønnegade, Karen Andersens. »Slik-Karen« aftog alle sine varer fra ham. I sin sorte, lange, traditionelle kjole stod hun, stiv som med et kosteskaft i ryggen, og solgte »grøn sæbe«, som hun øste op af en tønde med en flad spade, og kaffe, som hun malede med håndkraft fra tre store messingbeholdere, der indeholdt hver sin kvalitet og fyldte hele det ene vindue. Hun stod og vuggede på en ganske bestemt måde, mens hun drejede svinghjulet på kaffemøllen.

Men sine penge tjente hun på at sælge »slik« til »Bakkely« skoles

børn. Det var dem en sport at stikke over Søndergade i frikvarteret og købe snorelakrids for 1 øre, bændellakrids for 2 øre, »gummimænd«, bismarcksklumper og chokolade- eller sukkerkugler for 5 øre. 1/2 alen bændellakrids kostede 2 øre. Der var forslag i pengene dengang.

Valdemar Hansen var en fin mand. Man så det på hans karakterfulde ansigt og værdige væsen, skønt det var skjult under en strid hår- og skægvekst og en slidt påklædning. Han havde en lille ejendom på Østermarken, som han sled med. Han deltog gerne i offentlige diskussionsmøder. Han studerede teologi, men havde opgivet at tage eksamen, uvist hvorfor. Han ejede en stor bogsamling. Den havde han ikke råd til at holde sammen på, så han bad boghandleren og en anden sagkyndig om at komme ud og vurdere den.

De traf ham ved høstarbejde i marken iført revnet stråhat og lappet overtrækstøj. »Jeg går hjem og klæder mig om. Jeg vil ikke være bekendt, at I skal følges med mig, sådan som jeg ser ud.« Han var en virkelig aristokrat.

Den, som en formiddag i 20'erne gik ned gennem Nørregade, kunne høre råben og latter af stærke mandsstemmer. De kom fra en kælderhals i nr. 3. En flok mænd stod ivrigt diskuterende sammen. Centrum i kredsen var »Sodavands-Andersen«, der ejede det treetagers hus, i hvis kælderetage han fabrikerede og solgte sodavand og andre drikkevarer. Han var vel ved magt, middelhøj, i skjorteærmer og smækforklæde, skarpe ansigtstræk, rødlig ansigtsfarve, gråhvidt, strittende hår og skæg. Det, der karakteriserede ham, var hans iltre væsen, hans ivrige gestikuleren og livlige mimik, der ledsagede hans højroastede meningsytringer. Han skulle altid være på tværs af tingene. Der var altid noget, der var »af lave«, hvor han opholdt sig. Han havde en instinktiv uvilje mod alt, der gav sig ud for at være »fint«. Inderst inde var han tungsindig, men prøvede at komme igennem det kedelige og vanskelige ved pludselige glædes- eller vredesudbrud. Det var dem, man hørte, når man kom forbi.

Hvad havde Andersen været uden sin kone Anine. Hun residerede i lejligheden på 3. sal. Hun var en god »spejdermor«. Sønnen Viggo var en af Kong Magnus' trops bedste patruljeførere og har hjulpet mig med oplysninger om sin far. Man kunne tale med fru Andersen om tin-

gene. Det betød noget for Andersen, at hun havde sine bestemte, velbegrundede meninger. Det hjalp ham til at bevare balancen. Hun stod fast, hvor hun stod. Det passer, hvad svigersønnen Julius Bomholt siger om hende i nøgleromanen »Blomstrende Grene«. Hun er en af hovedpersonerne, der en dag står og ser op i et frugttræ med udsprungne blomster. Der var virkelig et sådant stort træ ved husets hjørne. De blomstrende grene giver genskin i hendes sind. »Det groende træ hvisker til hende: Giv dig ind i det åbne. Slip dine bekymringer og lad livet råde.« Sådan kunne fru Andersen godt have sagt. Jeg husker hendes rolige væsen og det kloge blink bag brillerne.

Det er for øvrigt i Bomholts omtalte roman, at geden med de fire patter forekommer. – »Ærbødigst« siger:

Gør ikke Bomholts ged til latter
 som zoologisk fænomen.
 Den kan da godt ha' fire patter,
 når Bomholt selv har flere ben.

Hvem var »Sodavands-Andersen« egentlig? Hans livshistorie var ikke helt almindelig. Han var sønderjyde, født i Skudstrup lige syd for Kongeåen, og valgte at læse til lærer på seminariet i Aabenraa. Men han afbrød sin uddannelse, fordi undervisningen skulle foregå på tysk. Måske spillede skuffet kærlighed og økonomiske vanskeligheder også ind. I alt fald udvandrede han til Argentina sammen med pastor Fugl og var med til at grundlægge en af de danske kolonier derovre. Som alle andre danske, der var udvandret til Argentina, forsøgte han sig som landmand. Men arbejdet var for hårdt for ham. Så slog han sig ned som snedker og fik tiden til at gå med at læse og spille på violin. Far var en meget habil violinspiller, skriver Viggo. Men han lagde violinen helt på hylden, da han kom tilbage til Danmark. Han opholdt livet ved sit snedkeri. Så kunne han stege sit halve får på spid ved bålet om aftenen, som man gjorde derovre. Hans kone var født i Argentina og havde ført en noget omtumlet tilværelse: Hjem til Bornholm, atter til Argentina og hjem til Danmark igen. Hun mødte H. P. Andersen på skibet, da hun rejste hjem for anden gang. De blev forelskede i hinanden og giftede sig et år efter hjemkomsten. De ville vies på dommer-

kontoret i Holsted til stor forskrækkelse for dommeren, der aldrig havde gjort sådan noget før og indtrængende, men forgæves, bad dem om at gå hen til præsten.

Som nævnt var de to hinanden til stor støtte. – Manio-depressiv var han. Det var kun hans lystbetonede faser, vi så. Under depressionerne gik han i seng og talte ikke til nogen.

En af deres døtre blev gift med Julius Bomholt. Jeg så hende sammen med sin mand ved et jubilæum for M. K. Sørensen på den gamle bykro. Sørensen, Bomholt og Hartvig Frisch var partifæller og medlemmer af en kaffeklub i »Snapstinget«. Jeg husker, at Anne Marie var yndig, og at vi dansede og snakkede godt sammen. Alle siger, at hun bar sin tunge skæbne forbilledlig. Hun fik sclerose og sad ensom i sin kørestol på Fanø i mange år. Fru Andersen blev gammel, blind og hjælpeløs, men bevarede sin djærve holdning.

Viggo havde det heller ikke let. Forholdene gjorde det vanskeligt for ham at passe sit arbejde som sælger af tekniske kemikalier. »Jeg kunne ikke være sammen med mennesker, knap nok med min egen familie. Men jeg havde godt af disse ensomme år, hvor jeg ikke kunne bestille noget. Jeg fandt ud af mig selv og af min stilling til omverdenen og livet.«

De fire her omtalte mennesker ville jeg nødtigt have undværet at kende: Fire forskellige mennesker, der tog deres liv op og fik noget ud af det.

TRE LÆGER

Jeg har gemt mine to gode, samtidige kolleger, doktor Folmer Teilmann og doktor Børge Møller, begge originaler, til sidst.

Doktor Børge Møller havde ikke selv bil. I sin bypraksis cyklede han. Cyklen var forsynet med »flyvepind« på bagakslen. Den brugte han med elegant afsæt. Han hoppede et par gange, til cyklen var i gang, svingede benet op og lod sig falde ned på den magelige sadel. Jeg husker ham særlig vinterdage i tyk, kort cykelfrakke, kabuds med klapper ned om ørerne, dampende på sin sorte snadde og ledsaget af sin trofaste puddel »Troid«, i sindigt tempo ned ad Nørregade.

Han var elsket for sin joviale charme og rammende mutterwitz. Det skaffede ham et stort klientel. »Sig mig, trækker De roerne op for at se,

hvor meget de er groet?» spurgte han en ung landmand, der lidt utålmodigt havde pillet i den forbindelse, som var lagt om et større snitsår. »De sku' sgu ta' og skifte hende ud,« fik en skikkelig ægtemand at vide, da doktoren havde undersøgt hans lidt vanskelige ægtefælle, der klagede over ubestemte smerter i maven. Men det var jo doktoren, der blev skiftet ud.

Det var synd, at doktor Børge Møller ikke blev boende i Vejen hele sin levetid. Mange husker ham. Han hørte med i bybilledet.

Doktor Teilmann havde ikke nogen stor sygehusuddannelse. Men han var uddannet snedkervend og »gymnastikdirektør«, massør og sygegymnast med svensk uddannelse. Han vidste, hvad et godt arbejde var værd og kunne udføre det, han havde lært. Han vidste gennem mange års erfaring i praksisarbejde, hvad der hjalp i hvert enkelt tilfælde. Det var simple ting: lakridsmikstur, kamferdråber, kininpiller og legemsøvelser. Og så øvede han ved sit tillidsvækkende væsen fin lægekunst. Han kendte ikke til sin yngre kollegas arbejdsmotto: Man bør tvivle om alt. Han ejede en umiddelbar selvtilid, som forplantede sig til patienten. Det giver følgende anekdote udtryk for.

Der kom en ældre landmandskone til ham. Hun havde et ækelt, kronisk væskende, kløende og knoppet eksem på den ene hånd. Hun havde søgt diverse hudspecialister, og nu skulle Teilmann prøves. Han løftede forsigtigt den syge hånd op, så længe på den, drejede den rundt, trykkede på den. Så så han længe indtrængende på patienten og sagde: »Ja! Det er et slemt eksem. Men nu skal jeg skrive en salve op. Smør den på tre gange dagligt. Det skal nok hjælpe. – Det er en god salve!« Og den hjalp. Eksemet forsvandt og kom aldrig igen. Midlet var hvid zinksalve!

Teilmann havde også humor. Engang i hans første praksistid fortalte han, var han blevet kaldt ud på landet til en lille, lidt enfoldig husmand. Det drejede sig om en førstegangsfødende. Den vordende fader mødte ham i døren: »Hvad koster et kejsersnit?« – »Det koster 100 kroner; men det bliver der vist ikke brug for.« Og det blev der heller ikke. Fødselen forløb ganske naturlig.

Niels Pihlkjær, der som tidligere fortalt gerne ville konversere folk om sit befindende, har selv fortalt, at han ved et af de store Skibelundmøder, hvor bænkerne var fulde af tilhørere, udbredte sig til Teilmann

om sin svage mave. »Må jeg se Deres tunge, Pihlkjær?« sagde Teilmann, da han fik ordet.

Teilmann var også politisk interesseret og skiftede, som en læge bør og gør, af og til parti. I de første år var han »rød«. Sammen med folketingsmand M. K. Sørensen og Madsen, Baungård, startede han et »fællesbageri«. Det kneb dengang småkårsfolk at få det daglige brød. I »fællesbageriet« kunne de få det billigt. Men det gik ikke økonomisk. Til sidst måtte de tre herrer gå op på bageriets loft og rydde det. Det var fuldt af svesketærter.

Teilmann har lært mig, hvad demokrati egentlig er. Jeg mente, at specialister og særlig sagkyndige var de bedste politikere. »Nej,« sagde Teilmann, »den jævne mand, der lader sig lede af sin gode forstand og sit kærlige hjerte holder en sikrere kurs mod målet, selv om han slår nogle sving til højre eller venstre. Men det forstår den snæversynede specialist ikke. Han styrer sin kurs efter en ret linje med skyklapper for øjnene.«

Teilmanns tre sønner blev alle læger. Han oplevede på én gang at have dem alle som reservelæger på Gram sygehus, hvor han var chef. Det gjorde alle hans venner smerteligt ondt, at hans ældste søn, lægen i Over Jersdal, Jørgen som frihedskæmper blev skudt i Ryvangen af tyskerne.

Det var altså to læger, der var »anderledes«. Men hvad med ham »Høegh?« Var han ikke en original? Nej, han var ikke. Alle hans afstikkere og svinkeærinder var kun forgæves forsøg på at efterligne Teilmann's lægekunst og Børge Møllers jovialitet. Et af de første år, jeg var i Vejen, gik jeg op til Børge Møller. »Hvorfor kan jeg ikke holde sammen på den store praksis, Teilmann har efterladt mig?« – »Det ska' jeg sige Dem. Det ska' De s'gu ikke være ked af. Folk må ha' lov at køve spejelpølsen, hvor de har lyst!« Det var en god trøst.

At jeg til sidst fik held til at »finde mig selv«, skylder jeg tre forskellige samfundskredse.

Den ene var Askov Højskole. Der lærte jeg menneskekundskab, men den bestod også i at blive klar over, at mennesker kan være så gode, de være vil, men dog så forskellige, at det samarbejde mellem læge og patient, der skal til, er umuligt.

Den anden var en lille kreds af ældre landboere. Disse erfarne folk

kunne give en ung læge, der mente at have bedre forstand på tingene, en ordentlig tur »ned under vandskorpen«, og når han kom op igen fremsætte deres synspunkter og få en samtale i gang, så der blev etableret et samarbejde. Deres navne skal nævnes, for de blev mine venner: gårdejer Peder Østergaard, Roved, mejeribestyrer Gustav Jøpesen, Andst, gårdejer Niels Pihlkjær og gårdejer Jens Kr. Madsen, Vejen. Det var humoren, der bandt os sammen. Vi kunne le af os selv og more os over hinanden.

Det tredje sted var Vejen Arbejdersamaritter, hvor vi i over tyve år var medhjælpere ved deres årlige kursus i nødhjælp. Vi fik efterhånden uddannet et hold »gamle samaritter«, der tog en hånd med ved de praktiske øvelser. Flere af dem blev meget dygtige undervisere. Men aftenen sluttede aldrig, uden at vi drak en kop kaffe sammen. Der var ikke grænser for, hvad der blev debatteret. Der mødtes socialister med kommunister, radikale med konservative. Det var boligspørgsmål, skoleproblemer, religiøse anskuelse, politiske standpunkter. Det blev os alle klart, hvad samtale betyder for samarbejde i det daglige liv. Teilmann sagde engang: »Jeg elsker den jyske bonde«. Og han var ikke sentimental. Jeg vil gerne tilføje: »Jeg kan ikke undvære den danske arbejder«.

De tre nævnte kredse hjalp mig til at finde min egen form for praktisk lægegering. Lægen kan aldrig hjælpe sin patient længere, end denne selv vil. Men så er det også muligt at hjælpe hinanden til at leve i dybeste forstand.

Skolelægen havde 3000 børn i 55 skoler i Ribe amt at se til. Han var glad ved at have sin kone med som sygeplejerske og medhjælper. Det var børnene også. »Hvad synes du om skolelægen?« spurgte en 2. kl. dreng sin sidekammerat. »Ja, han er da meget god, men hans mor er endnu bedre!«

Hun havde en »sundhedskatekismus«, som hun lærte både små og store:

Man kan godt vaske sig ordentligt uden at have et fuldt moderne badeværelse.

Glem ikke »de farlige steder«! Nakken, bag ørerne, i armhulerne, mellem skulderbladene, i skridtet.

Vask hænderne før måltidet og efter wc.

Spis al slik på én gang! Og børst tænder bagefter!

Løse skuldre, maven ind, hovedet højt og smil på kind! giver en god holdning.

Stå altid så tidligt op, at du kan nå at fodre dine kaniner, inden du skal i skole.

Det er ikke nødvendigt, at man ligefrem æder! (til de fede).

Må jeg gøre dig et samvittighedsspørgsmål? Går du med underbukser? (til den forkølede, der absolut vil smide undertøjet, hvis solen skinner i marts måned).

Det gælder om at ha' følehornene i orden (til dem der ikke kan holde balancen).

Man skal altid have et spinatbed, som man har lov til at »jokke i«.

Tingene gør ikke sig selv.

Hav altid hovedet med, når du skal i skole.

Ak! Hvad må du lide! (til den småpylrede, der altid har ondt af sig selv). Du kan ikke hele livet være pakket ind i lyserødt vat.

Tænk på dine medmennesker!

Hver dag: mælk, rugbrød, smør, pølse, ost, leverpostej.

Det var leveregler, som kunne huskes og efterkommes. De angår hele personen. Man kan endnu møde dem hos folk i skoledistriktet.

»Dav, fru Heuch,« råbte en ung mand, der på cykel strøg forbi i fuld fart. Det var et medlem af »Banden«, en flok jævnaldrende drenge, der fik deres træning til Vejen Sportsforenings drengehold i den gamle lægeboligs have under den store rødbyg, Vejens skønneste træ: Svend Åge, Preben, Kaj, H. C. og Halvor.

Og jeg oplevede, at en ung moder, hvis første barn jeg var med til at hjælpe til verden, udbrød: »Heuch! Nu er du blevet bedstefar!« Jeg havde også taget imod hende. Og mere kan en huslæge vel ikke nå end at blive tilkaldt som rådgiver ved et komsammen, hvor tre generationer rådslår om familiens ve og vel.

OVERGANGSTIDEN

Der var en tidsperiode, en overgangstid fra liberalisme til demokrati. Meningerne brødes, og mennesker var uenige om alt mellem himmel og jord. Der var 90 foreninger i byen. Det kunne for en udenforstående

se ud som det Krible-Krable i H. C. Andersens eventyr »Vanddråben« viste den gamle trolde. »De puffede og stødte til hinanden, de nippedes og nappedes. Hvad der var øverst skulle være nederst. Enhver, som var anderledes, skulle hales frem og kanøfles.«

Men det viste sig efterhånden, at der var visse ting, man skændtes om, og visse ting man samledes om. Man nøjedes ikke med at kværulere. Man tog standpunkt.

Politik i Geneveklubben, grundtvigianisme i kirkeligt samfund, ringridning, cykling, fodbold, idræt, svømning, D. K. B. hjemmeværn, Dansk Kvindesamfund. Ingen i Vejen kunne undskylde sig med, at der ikke fandtes noget for ham eller hende, eller at der ikke var en arena, hvor meningskampe kunne udkæmpes.

Var der nogen levende forbindelse mellem Askov Højskole og Vejens befolkning i den nævnte periode. Der var »burgøjsere« i Vejen, såvel som der var »åndsaristokrater« i Askov. Men de kom ikke hinanden ved. Stationsbyen kunne få betegnelsen »Sodoma og Gomorra«, hvor der ikke kom noget godt fra. Og vejenbeboerne så på lærerkredsen som værende sig selv nok. En »vinterkarl« kunne blive stillet over for valget om enten at forlade skolen eller at »bekende sin synd« for hele elevflokket, hvis han havde hentet øl hjem fra Vejen og drukket det med sine kammerater.

Men tidligere havde der været et godt samarbejde. Om Johannes Lauridsen hedder det i slægtsbogen: Hans seje og udholdende arbejde kan sikkert sættes i forbindelse med den påvirkning, han modtog fra lærerne i Askov, og det var ganske naturligt, at fru Maren Lauridsen en lang tid var formand for Askov Højskoles elevforening: Askov Lærlinge.

Men da det kneb for »Vejen Kunstforening« – kun få kom til de gode koncerter med Louis Jensen, Peder Møller og Agnes Adler, og medlemstallet dalede stærkt – trådte C. P. O. Christiansen til. Han havde en brændende kunstinteresse, som han måtte dele med andre. Han holdt foredrag ved Kunstakademiets vandredstillinger i Vejen, satte historiske skuespil i scene: »Gøsta Berling«, »Christian den Anden« og ledede flere dages kunststudflugter til Lübeck og Flensborg.

»Geneveklubben« i Vejen, der har bestået fra 1945, skyldes også C. P. O. Christiansens initiativ. Ved et nordisk højskolemøde i Askov

efter første verdenskrig foreslog en svensk journalist Sven Backlund, at der skulle startes en ambulant højskole med oplysning om det internationale arbejde, som Folkeforbundet udførte i Geneve. Eleverne skulle på en nordisk folkehøjskole orienteres om de forskellige arbejdsgrene og rejse gennem Tyskland til Geneve for at afslutte deres studier dér. For at støtte dette foretagende skulle der dannes Geneveklubber i nordiske byer. De skulle bidrage til skolen økonomisk, men også afholde orienterende foredrag om det mellemfolkelige samarbejde. Christiansen fik en sådan klub oprettet i Vejen. Det er en af de få foreninger, hvor arbejder, direktør, lærer, håndværker og købmand, alle stænder, samles for at høre sagkyndige, f. eks. Hartvig Frisch og Johan Danstrup, belyse tidens brændende spørgsmål og diskutere dem.

HVAD MAN STREDES OM

Sysselgården

Navnet var i overgangstiden et »uartigt« ord. Det var igen Madsens »frie initiativ«, der var på spil. »Sysselgården« skulle være et sted, hvor forskellige befolkningsgrupper kunne »sysle«. Der skulle være sognerådlokale, kommunekontor, bibliotek, mødesal, undervisningslokaler, skolekøkken og værksteder, hvor folk kunne male, væve, snedkerere, forme, så disse virksomheder, der havde lokaler hver for sig rundt om i byen, kunne samles på ét sted og arbejde sammen.

Men bare forslaget vakte oprør. Det blev til et bråvallaslag mellem uforsonlige modstandere. På den ene side Madsen, Alkærsig, Pihlkjær, Grue, Heuch. På den anden side N. M. Sørensen, P. Lauridsen, P. Thorsen. Forkæmperne købte det nedlagte bryggeri Kærhøj. Men længere kom de ikke. Dog fik den frie skole sine første lokaler dér.

Nu findes der sognegårde ud over landet, hvor offentligt og privat arbejde forenes godt. Men striden blev ført videre i næste generation: Jens Kristian fra Baungård måtte krydse klinger med Ebbe Grue fra Lille Dalgård for at få rådighed over foreningslokalet ved Vejenhallen til brug for ungdomsforeningen, der under hans ledelse fik stor tilslutning under mottoet: »Hvorfor hænge på gadehjørnet, når vi venter dig i ungdomsforeningen!«

Og forstander Jens Kristian la Cour Madsen, som leder det frie skoleforetagende Ungdomshøjskolen ved Ribe, har døbt et af skolens smukkeste lokaler »Sysselgården«.

Lokalpolitiken

Der var, som tidligere omtalt, mere slagkraft og stærkere modsætninger mellem de politiske partier. Der var mere liv i de politiske organer. Lokalredaktørerne skældte hinanden huden fuld. Værst var »Cadap«, psejdonym for Carl Dalsgaard Petersen, »Socialen«. Han var medlem af sundhedskommissionen, og skønt han havde tavshedspligt om, hvordan der så ud hos medborgerne bag kulisserne, hældte han en »skylle beskidt vand« ud over sine modstandere, særlig når de var »kapitalister«. Han var rent ustyrlig.

Mere omgængelig var Peder Andersen, radikal. Han spillede sin rolle som »bondemand« fint både med hensyn til klædedragt, væsen og sprog. Han kaldte sig Pej'r, sagde a og do. Han ville ikke tale i Dansk Kvindesamfund. Han sad i sognerådet ved siden af denne forenings formand: »Ku' du ikke komme ind og fortælle os lidt om dit politiske arbejde?« spurgte hun. »Nei! A ve it ind te I damer!«

»Folkebladet«s redaktør var filosof. Hans betragtninger over dagens episode under overskriften »Udkigsmanden« endte altid med: »Og det kan der jo være noget om!« Undertegnet red. Østergaard.

Jens Nielsen og den frie skole

De frie skoletanker skabte uenighed mellem folk. I Vejen var de en udløber af de store skolemøder, som i en årrække holdtes fastelavnsmandag på Hansens Hotel og fik stor tilslutning, ikke mindst når de to københavnske skoleinspektører Anna Marie Nørvig og Arvin talte om, hvordan man i København prøvede at realisere de opdragelsestanker, som ved et møde i Helsingør havde samlet deltagere fra hele Europa. Nu skulle undervisningen gå ud på at tilfredsstille barnets behov. Det blev en kreds af forældre i Vejen optaget af. Deres ønske var meget stilfærdigt. Man ville gerne oprette en fri ottende klasse i de kommunale skoler. Men forsøget mislykkedes. Både lærere og skoleautorite-

ter var imod. Så ville kredsen prøve selv og fik fat i Jens Nielsen, fri-skoleleder på Fyn. Man begyndte i den gamle Kærhøjbygning, som også havde været foreslået til »Sysselgård«. Starten var uforglemmelig. Voksne, børn og andre interesserede mødte i broget blanding, børnene medbringende alt det, de kunne tænke sig at få brug for i skolen. Hvide mus, marsvin, kattekillinger, akvariefisk, skildpadder, potter med blomster, en kæmpeglobus der hang ned fra loftet. Den var så stor, at nogle af de store børn truede en af de små piger med at putte hende ind i den. Alt flød i forvirring. Alle ville vise deres frem og have plads til deres sager. Det var et rod og en kludren, som Kaalund siger: »Det myldred' derinde. Der var en larm!« Ingen kunne finde redelighed i noget. Jens listede rundt med sit lidt sarkastiske smil. Det passede ham åbenbart. Der kom lidt mere orden i tingene, da skolen flyttede til P. Lauridsens gamle villa »Brejdablik«. Men Jens Nielsen var en »forbier«. I sine »Aforismer« skriver han: »Gå aldrig ad stier, som andre har trådt!« Det virkeliggjorde han bogstaveligt: På sin vej op til skolen hoppede han, så snart han kunne, over grøften, der dengang skilte landevejen fra den bare mark, og der trådte han sin egen sti.

Vanskeligere blev det med undervisningen. Det kunne ikke nytte noget, at barnet ville vide besked, hvis det ikke passede Jens Nielsen at give den. Det hjalp ikke, at barnet spurgte, hvis han ikke havde lyst til at svare. Det hørte ikke til de daglige begivenheder, at de to fandt hinanden.

Hver sommer havde Jens Nielsen på »Brejdablik« en sammenkomst for »avancerede skolefolk«. Jeg husker dr. Sigurd Næsgaard, psykoanalytiker, en nudist, kunstmaler fra Erritsø, kommunelærer Glæsel, der eksperimenterede med »fri« undervisning på en københavnsk kommuneskole, gymnastikpædagogen Helle Godtved, frøken Elise Konstantin-Hansen og forstander Rosbach fra kostskolen »Egelunds-huset« ved Frederikssund.

Om Næsgaard og Glæsel skrev »Ærbødigst« 1931:

Hr. Glæsel selv var et geni,
men det blev ødelagt i skolen.
Derfor hr. Næsgaards teori
han dyrker fra kateterstolen.

Tvang kan hr. Glæsel ikke li'.
 Når hjernen vil, skal den ha' hvile.
 Børn skal for lektier være fri
 og Glæsel for at rette stile.

Hvilken pædagogisk retning, forstander Rosbach sluttede sig til, var ikke til at finde ud af. I nogle foredragstimer lancerede han mærkelige teorier om forholdet mellem legeme og sjæl, der skulle have epokegørende indflydelse på børneopdragelsen. Barnets sundhed afhang af, om det kunne bøje hver finger selvstændigt og strakt ned til håndfladen. Hvis barnet kunne gøre det med højre lillefinger, var hjernen i orden. Pegefingeren hang sammen med maven, langfingeren med leveren, ringfingeren med nyren, lillefingeren med testiklerne osv. – Rosbach viste, hvordan han hver dag trænede med børnene. En anden af hans teorier var endnu mærkeligere. Barnets evner afhang af, hvor lang navlesnoren ved fødslen blev klippet af. Var afklipningen for kort, blev barnet evnesvagt.

Skolens forældrekræds var indbudt til møderne. Da forældrene gik ud fra mødelokalet, spurgte forstander Karsten Iversen, Askov Forsøgsstation, en af de andre deltagere: »Forstod du noget af det her?« »Næh!« var svaret. »Det gjorde jeg heller ikke. Vi er nok blevet kklippet for kkkortt af« (Iversen stammede, når han blev ivrig. Men det gjorde ikke replikken ringere).

Men kunstner ville Jens Nielsen være. Han begyndte allerede at male, mens han havde skolen. Hans første store maleri »forestillede« nogle klumpede, hvide væsener, der fimrede rundt på en grøn baggrund. »Du var den første, der anerkendte mig som maler,« siger han endnu. »Du gad gøre dig umage med at kritisere mig!« Jeg havde i en avisartikel kaldt maleriet en blanding af »Når vi døde vågner« og »Fru R. C. Lunds Dukkeklinik«.

Som maler kunne han gøre, lige hvad der passede ham og give udtryk for sit personlige sjæleliv. Han nægter bestemt at have gået i skole hos nogen, selv om han signerer sine billeder med et stort Jens, ligesom van Goghs signatur var Vincent.

Stædigt blev han ved sit. Han og hans familie havde det meget småt. Men det mente han hørte med for at blive en stor kunstner. Han

opnåede at ture hele verden rundt med Olivia Holm Møller. De fandt motiver både i Indien, Afrika og Mexiko.

En rigtig maler er han blevet med æresbolig og privatmuseum i Holstebro. Der er dejlige ting imellem, og hans priser er tårnhøje. Men den store paradoksmager er han stadig. »Når pengene går ind, går ånden ud,« skrev han på en farvereproduktion, han gav os. Og et andet fik påtegningen: »Til minde om de to søde piger, som jeg for-gæves prøvede at lære noget.« Dobbeltbundet bemærkning! Hvem havde skyld i, at det gik skidt?

De børn, der har haft Jens Nielsen til lærer, glemmer det aldrig.

Ungdomshøjskolen i Vester Vedsted er en aflægger af den frie skole på »Bredablik«.

Spejderbevægelsen

Det var en genial idé, general Baden-Powell fik, da han udformede grundlaget for verdensspejderkorpset. Han havde set, at drenge i overgangsalderen sad inde med en række evner og anlæg, som ikke fik lov til at komme til udfoldelse. Baden Powell tog »bandetrangen« i brug. Den findes hos enhver dreng, der sammen med jævnaldrende kammerater vælger en fører til at lede de »gale streger«, som indianer- og cowboyromaner har fyldt deres fantasi med. Grundlaget for spejderbevægelsen er patruljen. Den ligner »banden« ved at give alle medlemmer lejlighed til at komme i gang med noget, de har lyst til, noget, som er spændende, eventyrligt, morsomt. Men betingelsen for at komme med er, at man i »Spejderloven« og »Spejderløftet« giver hinanden hånd på, at alt dette, kappestriden, lejrlivet, mødet med naturen, afslører sig på en særlig måde for den, der virkelig er »spejder«, og af spejderlivet får man mest ud af i et kammeratskab, hvor man hjælper sig selv ved at hjælpe andre.

Når vi gamle spejdere mødes – Kong Magnus' Trop havde sine bedste år omkring 1930erne – opdager vi værdien af det, vi fik, mens vi var i troppen. Den fik sit navn efter Magnus den Gode, hvis mindsten står i Skibelund krat, og som vi havde valgt til symbol. Vi blader tropsdagbogen igennem: billeder og beskrivelser af aftenmøder ved pejsten i »Blokken«, en bjælkehytte en forældrerepræsentation, »tropsrådet«,

havde hjulpet os til at bygge på Askovvej, sommerlejren på pynten ved »Barritskov«, aftenbålet, der lyste op mod de blanke bøgestammer og spejlede sig i den stille fjord, natorientering i Estrup skov, den årlige tropsfest på hotellet, alle spejderne optrådte for den fyldte sal i selv-lavede komedier, et eget orkester spillede, og hver enkelt spejder præsterede sit bedste ved det afsluttende, imiterede »lejrball« med sang, sketches eller recitation, »spejderballet«, årets mest eftertragtede, hvor hver spejder måtte invitere sin dame og ridderligt havde pligt til at sørge for, at hun morede sig og ikke »sad over« en eneste gang, Kongeådivisionens store forårsturnering, hvor 500 spejdere lå i lejr i anlægget og på livet løs konkurrerede om »rævehalen«, turneringens førstepris.

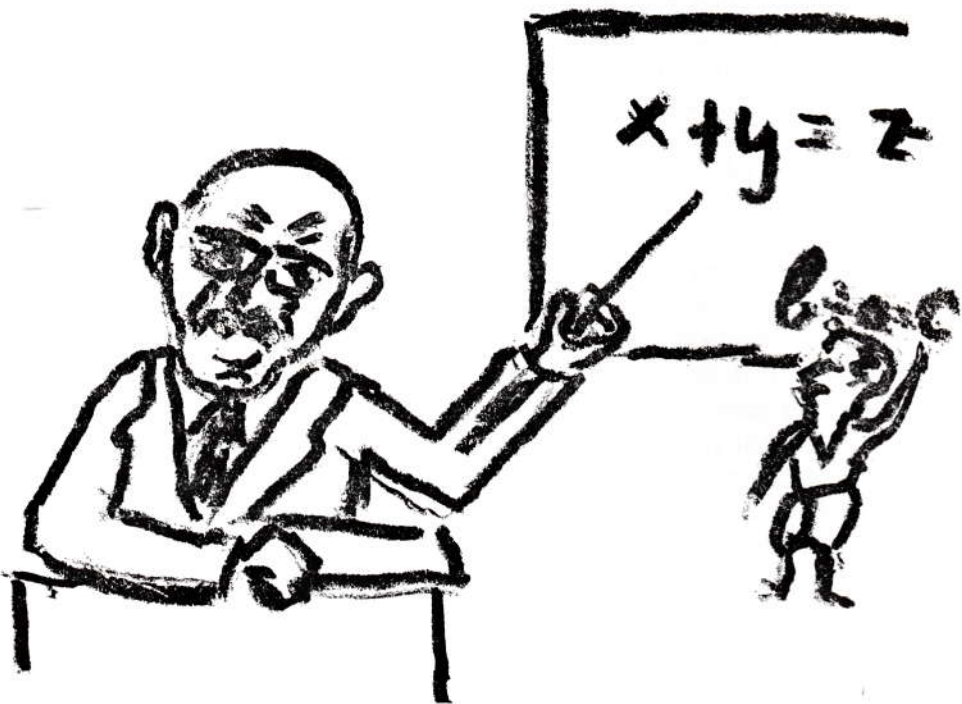
Bedst husker vi, når »førerne« samledes ved pejsen i lægeboligen, planlagde arbejde og »gennemgik« hver enkelt spejder, der blev bedømt efter præstation og karakter. Vi drøftede de vanskeligheder, der nødvendigvis måtte opstå, når forskellige drenge uden at skade hinanden skulle have lov til at udvikle sig frit.

Vi gamle genoplevede munterheden, alvoren og spændingen, som fulgte med, når vi var sammen to og to, i patruljen eller med hele troppe. Vi lærte vor egn at kende og den os. Jeg må nævne fire patruljeførere: Gunnar Grosen, »Høgene«, Viggo Lillelund Andersen »Hjortene«, Hans Nielsen, »Falkene«, og Peter Mortensen »Panterne«. Vi gik op i arbejdet, så alder og standsforskel forsvandt.

Ét tropsråd må også nævnes: Fru Maren Grue, fru Henny Bruun-Møller, maskinmester Grosen og snedkermester Schou Andersen. De blev altid taget med på råd, når de store opgaver skulle løses. Uden deres råd og vejledning var spejderfesterne aldrig blevet så vellykkede, og »Blokken« aldrig bygget.

Hvad kom der ud af alle de anstrengelser? Hvad førte spejderlivet med sig? »Jeg fik en lykkelig drengetid,« skrev en gammel spejder. »Da jeg fik en svær tid, som jeg måtte igennem, hjalp oplevelserne i troppe til, at jeg fandt mig selv og kunne gå videre frem.« Ganske stilfærdigt kom en spejdermor hen til mig: »Mine drenge er blevet flinkere hjemme, efter at de er blevet spejdere.«

Det vigtigste blev aldrig nævnt i troppe, men spejderne forstod det. Man kan kun for alvor få noget ud af legen, når man vil overholde

P. H.: Naj hr. pastor

legens regler. Det gælder for ethvert menneskeligt fællesskab. At spejderbevægelsen virkelig er et middel til opdragelse, har rektor Hartvig Møller ved Gammel Hellerup Gymnasium vist i praksis.

Men at spejderbevægelse og skole kan betyde noget for hinanden forstod skolefolk i Vejen ikke, og specielt ikke »P. H.«, realskolebestyrer Peter Hauge. Fra hans skole havde troppen sine fleste drenge. »Har I nu været ude og spejde igen?« hed det mandag morgen, hvis han syntes, at det kneb for drengene at »følle med«. – Ved realskoleafslutningen sang man altid:

Og da har i rigdom vi drevet det vidt,
når få har for meget og færre for lidt.

Eleverne gik i skole for at få et godt erhverv og en god indtægt. Eksamensresultaterne var reklame for den private realskole. Eleverne måtte kun være optaget af at få en fin eksamen. Alt andet kunne ikke tillades – og specielt ikke spejderiet. Drengene mødte altid passiv modstand. Han var ikke til at få en samtale i gang med. Han indvilgede dog som sognerådsformand sammen med skovejer Frederik Momsen og direktør O. Vang Lauridsen at være medlem af præsidiet for Kongeå-divisionens store forårsturnering. Der eksisterer et pragtfuldt fotografi, hvor han med stok i hånd sammen med de to herrer marcherer i spidsen for toget gennem »Strøget«.

Egentlig kunne mange af hans elever godt lide ham. Et af eksamensholdene skænkede ham en »Hr. Hauges Fyndordbog« samlet af Bente Heuch og kalligraferet af Niels Hermansen. Der er 74 udråb, som alle hans elever husker. Heraf et udpluk:

Hvad går I der og hønser efter?

Du står med det, som om du havde en møggreb i hånden.

Du står og tripper, som om du skulle lægge æg og ingen kan lægge alligevel.

Det er ved grød så let, at der ingen ende er på det.

Så skal vi høre den for sin dyd og skønhed berømte . . .

Står du ikke og blamerer familien både her og hisset.

Ja. Gå nu ned og hvil dig på dine hyldebær.

Så skal vi høre, hvad stilling den cirkel indtager i samfundet.
Byd nu en skrald.

Lad os nu se, med hvilken elegance du kan svinge kridtet.

Hun er så møj' et bette pjat! Ja, undskyld jeg siger det.

Han tåler ikke megen forstyrrelse, for han er skrøbelig i ånden.

De tal ser ud, som om de var skrevet af en mand på 97³/₄ år.

Go'mor'n, madam Missekat.

Så står han der, som om han var falden fra æ høg til æ kukmand.

Følle med.

Rask må det vær'.

Så'en et hønsehus.

Hauges hovedfag var matematik. »Fyndordbogen« giver et indtryk af hans praktisk-pædagogiske metode. Men hvor mange af hans elever forstod hans tørre, ironiske tone? Et af hans karakteristiske tilråb lyder: »Såsom ulve ere grimmige dyr, så skulle og I vandre i et nyt levned!« – Skoleafslutningen endte med »Dejlig er Jorden«.

HVAD MAN SAMLEDES OM

Kunsten

Hvad havde musiklivet vel været uden »Lauridsens orkester«? Niels Lauridsen var typen på en fin landsbyspillemand, munter, myndig og musikalsk. Han var af gammel spillemandsslægt, det fortaltes, at hans far, som var gårdejer, pludselig kunne komme kørende ind fra marken: »Hold lige hestene!« sagde han og for ind i stuen for at skrive den melodi ned, han lige havde komponeret. Jeg har hørt Niels Lauridsen spille nogle af sin fars musikstykker. De var et musikhistorisk museum værdige.

Man var altid sikker på en god aften, når Niels Lauridsen stod ved dirigentpulten foran sine musikere.

Orkestret var sammensat af »amatørmusikere«. De havde for de flestes vedkommende et erhverv uden for musikken. En stedlig fest var ikke »rigtig«, hvor de ikke var med. Første-maj demonstrationen, pinsemorgen i Skibelund, fugleskydning i anlægget, foreningsballer og høstgilder.

Det var festligt, når de kom marcherende. Der var stil over dem. Var det rigtigt højtideligt, bar de sorte frakker og høje hatte.

Her kommer de:

Niels Lauridsen, piccolo, »musikdirektør«
 Anthon Schlüsen, kornet, cigarmager
 Einar Andersen, trompet, klodsmager
 Ludvig Schlüsen, basun, maler
 Frederik Polenz, althorn og cello
 Morten Madsen, basun, vognmand
 Niels Nielsen, tuba, landmand
 Jakob Jakobsen, trommer, æskemager

Ved siden af dirigenten gik »politi Sørensen«, bred og mægtig med uniformskasket og stor stok.

Orkestret havde øvelseslokale i loftsetagen på Niels Lauridsens villa. De deltog også i »Kunstforeningen«s koncerter, bl. a. sammen med Aage Oxenvad, tidens bedste soloklarinettist. – Lauridsen og hans søster Kirsten var også ledende i Vejen Sangkor, et blandet kor der glædede mange, når de optrådte.

De kunstelskende og de musikinteresserede mødtes i »Kunstforeningen«. Man kan ikke tale om den uden at nævne Peder Lauridsen, eller P. Laursen, som han kaldtes i folkemunde. Han var en af »apostlene«, for hvis skyld lyntoget standsede i Vejen. Han lignede også en sådan både af udseende og væsen. En lille sirlig person, med velplejet skæg og velbeherskede manerer. Han virkede pedantisk og tog altid sig selv højtideligt, købmand og konsul, med egen specielt indrettet gård. Han var kendt for sin evne til kun at engagere sig i de foretagender, der gav overskud. Han havde en særlig måde at fastholde nye kunder på. Ved et kontorvindue i korn- og foderstofforretningen sad altid en sted- og personalkendt bogholder. Det var hans job, når en ny kunde rullede ind i gården, som kendt mand at give chefen de nødvendige oplysninger om kundens forhold: bopæl, ejendom, familie og økonomi. Så kunne P. Laursen modtage den nye mand med al den hjertelighed, som bogholderens oplysninger havde givet ham at spille på. Kunden følte sig hjemme.

Han kunne skrive en varmhjertet nytårsartikel i »Vejen Avis«, hvori han indtrængende opfordrede sine debitorer for deres egen skyld at betale deres gæld til ham.

Han byggede det store stukslot »Brejdblik« på Askovvej. Men det blev hurtigt for lille. »Bella Vista« i Kolding passede bedre. En del af hans bogsamling og nogle møbler overdrog han ved flytningen til et grundlag for det hyggelige Vejen bibliotek. Det var en gave, som også kommunen bidrog til.

Hvordan Vejen museum blev til er almindelig kendt. P. Laursen var en af hovedmændene for arbejdets igangsættelse. Han stiftede også »Kunstforeningen« ved at indbyde kunstnere som Herold, Helge Nissen, Simonsen og Neruda. De var hans gæster, når de optrådte på hotellet.

Både han og Hansen-Jacobsen elskede violinspil. Huspoeten synger:

Og så blev der musik og sang
og ingen ko på isen.
For Herold kom og Herman Bang,
Niels Juul og Helge Nissen.
De kan tro, det lystigt gik.
Dansemik på »Brejdblik«.
Vogne kom med fulde læs
til publikumsucces.

Herman Bang deltog med en oplæsningsaften. Han beskriver selv situationen i sin roman: De, uden Fædreland. Tilhørerne erindrer hans hysteriske reaktioner: »Jeg er så træt!« stønnede han og lod sig synke om på en stol.

Kunstforeningen havde en storhedstid under anden verdenskrig. Det var direktør O. Vang Lauridsen, der fik ideen til »De fire store aftener«. Når vi bare fik virkelig store kunstnere, skulle folk komme og betale store priser. Og det holdt stik.

Vi fik Poul Reumert, der læste Kaj Munks »En Idealist«, Clara Pontoppidan og Holger Gabrielsen, der spillede sammen i »Inden for Murene«, Mogens Wieht, Ingeborg Brahms, Ebbe Rohde og Bodil Kjær var de to unge par i »En Kvinde er overflødig«, Else Skouboe holdt en

overfyldt sal i ånde i tre timer, mens hun læste »Vor By«, Thorkild Roose var uforlignelig i »En Landsbydegns Dagbog«, Ruth Guldbæk sang operaarier, Ellabelle Davis negro spirituals, Aksel Schiøtz havde sin store tid med danske romancer, Børge og Kirsten Ralov dansede »Petruschka«, Victor Schiøler og collegium musicum tog sig af den klassiske musik.

Clara Pontoppidan blev vor personlige veninde. Sammen med Holger Gabrielsen spiste de frokost hos os, før de spillede med i »Inden for Murene«. Gabrielsen var ikke »mundlam«. Med sin lidt affekterede stemme: »Hvordan går det med ånden på Æskov?« Jeg vovede et genspørgsmål: »Hvordan går det med ånden på Kongens Nytorv?« På det tidspunkt var Gabrielsen raget uklar med Bodil Ibsen. Han nægtede at spille i »Don Ranudo di Colibrados«.

At samtalen blev livlig udtrykte Clara Pontoppidans slutreplik: »Farvel, fru Heuch. Og tak for i dag! Hvor var det rart, at herrerne fik talt så godt sammen!«

Ellabelle Davis var en sangerinde af verdensformat, men også et fint menneske. Hendes akkompagnatør Kjeld Ohlson fortalte, hvor glad hun var over at være gæst i et »hvidt« hjem. Det havde hun ikke været før. Da vi mødte ham alene nogle år efter, fik vi at vide, at Ellabelle Davis var død af blindtarmsbetændelse, fordi hun skulle optræde i en amerikansk by, hvor negre ikke blev modtaget på hospitalet, og hun derfor ikke blev opereret.

Kunstforeningen støttede også den moderne musik og indbød et år en prisbelønnet jazzkvartet til at spille i museet. »Vi spiller med inspiration, improvisation og individuation,« sagde de. »Og transpiration« kunne de have tilføjet. De sled i det, så sveden drev af dem. Og musik kom der ud af det. Det måtte de desværre alt for få tilhørere og tilskuere sande.

De store udstillinger

Danske kvinders udstilling i Vejen 1930 var et storslået foretagende, der viste kvindernes arbejdspræstationer såvel i hjem som på værksted. Sjælen i udstillingen var Dansk Kvindesamfunds formand, fru Gudrun Vang Lauridsen. Men den praktiske ordning forestod fru Ma-

ren Grue og frøken Else Koch. En finere samling af ældre kvindeligt håndarbejde og kunsthåndværk er sjældent set. Knipling, vævning, broderi, men også nutidigt: bogbinding, snedkerarbejde, kunstfotografi og kjolesyning. Udstillingen fyldte både hotellet og teknisk skole. Den indledtes med en stilfuld præsentation af DKs nye smukke banner og samlede besøgende fra hele egnen.

»Sydjysk udstilling« sommeren 1951 blev en kæmpesucces. Et udvalg af byens borgere med Fr. Kasten som formand og direktør Borges Andersen, Århus, som praktisk planlægger og arrangør ordnede i store haller og telte en alsidig repræsentation for hele Sydjyllands erhvervs-liv. – I åbningstalen fortalles om fremgangsmåden:

Hvordan gik det til, at vi nu kan os fryde
ved det, som blev rejst af vor by og vor egn?
Hvordan er det sket, at vi trøstigt tør byde
velkommen enhver under Troldens tegn?

spørges der.

Jo. Landbo og bybo, karl, kontorist,
maler, mekaniker, post, mejerist,
snedker og tømrer, gartner og smed,
bud, direktør, de er alle med.

Der skrives og ringes, tegnes og tales,
skrues og hamres, saves og males.
Der løbes og køres, slæbes og traves,
pudses og files, plantes og graves.

Hvem er ikke smilende?
Hvem er ikke ilende?
Alle vil vise det bedste, de kan.
Hvem er ikke fløjtende?
Hvem er ikke sprøjtende
strålende farver på hver sin stand?

Hvem er vel mukkende?
Hvem er vel sukkende?

Ingen er træt efter dages slid.
 Alt er betagende!
 Hejs nu kun flagene!
 Vi blev jo færdig i passende tid.

Programmet var broget og righoldigt, fantastisk omfattende: Kongebesøg, hvor majestæterne kørte i DSBs ældste futtog fra jernbanestationen til festpladsen, overportør Pugh fløjtede, og stationsforstander Thuesen ringede afgang. »Tvillingparaden«: 40 tvillingpar fra 6 måneder til 80 år. De sidste repræsenteredes af et mandligt og et kvindeligt par. Det var betegnende for kønsrollerne, at de første var rystende, vaklende, stammende, mens de sidste ikke afholdt sig fra en opvisning i at danse »gammeldaws«.

»Vi har haft en god Gud!« sagde Borges Andersen. Og det havde han ret i. En enkelt tordenbyge ville have druknet arrangementerne i de utætte haller og telte. Nu gav foretagendet et så stort overskud, at Vejenhallen kunne bygges. Den kunne holde vandet ude, og sammenholdet mellem borgerne eksisterer endnu i »Initiativrådet« og »Troldefesten« med »circus G. O. Gine«.

Sporten

Sporten, det var først og fremmest fodbold. Vejen Sportsforening vandt to gange Jyllandsmesterskabet og kom i 1. division.

Det berømte hold, der vandt 2. division 1936–37, fortjener at nævnes. Det var fra mål til venstre ving: Peder Pedersen, Børge Jepsen, Hans Timmermann, Carlo Hansen, Jens Lundgård, Christian Gundersen, Henry Rolschau, Christian Fink, Willy Petersen, Henry Kjær og Sievert Skov. Ved kampene på stadion var tilskuerpladserne stopfulde, og begejstrede folk fra egnen hyldede heltene.

Det var gribende at følge den store menneskemasses reaktioner. Det kunne være farligt, også på banen. »Åh, Peder,« skreg en dame, da vor målmand i sidste øjeblik snappede bolden for fødderne af den skudklare centerforward. Men det kunne også være farligt uden for indhegning. Ingen var sikker, hvis han stod ved siden af »Gamle Seeborg«, der fægtede med sin stok, »Gå til ham Børge!« og trådte sin nabo over ligtornene.

Fodbold havde urmager Valdemar Grunnet også forstand på. Han var med i ledelsen af V. S. Efter en privat kamp i Vejen i 1934 – Vejen spillede den gang i den jyske mesterrække – mod boldklubben »Frem« fra København, på hvis hold bl. a. den daværende berømte landsholdsspiller Pauli Jørgensen var med, var der en sammenkomst på Hansens Hotel mellem spillere og ledelse. »Ih! Hvor er jeg ked af, at jeg aldrig mere skal træffe dig,« sagde Pauli til Grunnet. »Du har været så flink og hyggelig.« – »Det skal du ikke være ked af, Pauli!« lød Grunnets omgående svar. »For hvis du endnu spiller på førsteholdet hos »Frem« om 3–4 år, er du nemlig tvangsindlagt til at komme til Vejen. For da er vi nemlig i 1. division. Og så skal jeg nok komme ned til toget og byde dig velkommen!« Og det gjorde Valdemar Grunnet i 1937 eller 38. – Pauli sprang Grunnet om halsen, og gensynsglæden var stor.

En af de mest fodboldbegeistrede var Christian Rasmussen fra Refsing, her på egnen bekendt for sin store evne til at lære unge landmænd at mønstre hingste. Han optrådte altid i spidsbukser, wicklers, lang, lys støvfrakke, plaid over armen og en lang stok i hånden. »Han var vor trofaste følgesvend,« fortæller Jens Lundgaard, »når vi med vort 1. divisionshold spillede i Københavns idrætspark. Når det kneb, rejste han sig op på bænken og begyndte at heppe os op.« Christian Rasmussen fortalte selv, hvordan det gik til, da vi mødtes på færgen på hjemvejen. Hans store skikkelse, livlige gebærder og gennemtrængende høje og skingre stemme vakte stor opmærksomhed.

»Jow! A begynd' jo å heppe, osse i daw. Å så råvt' a: Kom nu Egon, å kom no lille Fink, å kom no Henry, å Jens. Gå bar' te dem. I ka' sav't klåre den! Trower I så et, a der komme to kontrollører hen te mej a råwe: Hør her! De må ikke stå på bænken og råbe sådan. De skal sætte Dem ned og være rolig. – A keg ledt o sån et par fyre, å saa' e: Nååh! Så de mo a et. Jow! I ka' trow, a mo. A har betålt for mi plads. Å hves a I tro'er, a I e istånd te o fjern' mæ. Så værsgu. Å fek da å low te a bliv' ståend. Jow! De var seveme sjov, var'et.«

Og så vadede den store, hyggelige fyr væk gennem den store menneskemængde, der havde samlet sig om os, uden at han havde bemærket det, og uden at sige farvel. Hans fortælling blev krydret af, at han, da han var allermest ivrig i sin fortælling, svang sin store stok hen over hovedet på mig, så det hvinede, og jeg uvilkårligt dukkede hovedet, hver gang den var over mig.

På sine gamle dage byggede Christian Rasmussen sig en stor halmhytte på en mark mellem Hviding og Rejsby på den barske, jyske vestkyst. Han havde telefon i hytten, drev fåreavl og boede der altid, selv om jeg ved, at hans nærmeste familie gerne ville, at han skulle flytte til mere komfortable forhold. Men det ville Rasmussen ikke.

»Ib Schönberg« var en rigtig vandrende landevejsridder. Han slog mønt af, at han lignede den store filmshelt »Ibbermand«, og at han drastisk refererede de førsteholdskampe, han tilfældigvis overværede på sine vandringer, til byens fodboldentusiaster. Så købte vi til gengæld et par snørebånd el. lign. Et praktisk apparat konstrueret af Willy Petersen, der på én gang kunne trække tegnestifter ud og opbevare dem, skaffede ham også en god indtægt.

Et medlem af familien Hågensen havde udstyret »Ibbermand« med et elegant mørkt dress. Iført samme stod han på Odense stadion og heppede Vejenholdet, der spillede mod OB. »Hvem er den herre?« spurgte en fynbo. »Det er en af Vejens storborgere, der er kommet over for at se sine byborgere vinde over Odense.« Sådan kunne »Ib Schönberg« faktisk tage sig ud.

Niels Lauridsen var dirigent. Han dirigerede Vejen byorkester, så det blev kendt viden om. Han var med i direktionen for sparekassen, hvor han sad bag skranken med Niels Pihlkjær og Anders Andersen.

Han ville også gerne dirigere sig selv. Det lykkedes ikke altid. Han var som alle gode borgere den gang fodboldinteresseret og mødte gerne til de store kampe på stadion. Men en dag blev han væk. »Kommer De ikke til fodbold mere?« – »Nej! Jeg opdagede, at jeg uden at vide af det havde stået og skrålet i vilden skyl, slået ud med armene, så jeg ramte min nabo til højre, og trampet med benene, så jeg havde trådt min nabo til venstre over tærerne. Det vil jeg ikke risikere igen.«

Vejens fodboldhold var landskendt. Da direktør M. Koed, »Phønix«, på Bornholm mødte en kollega, drejede den første times forhandlinger sig om Vejens chance i 1. division. Holdet har nok bidraget til forøget salg af asfalt og tjære.

Der var spændende kampe i sæsonen. VS' formand, købmand N. O. Haagensen, kunne ikke sove natten før en afgørende kamp. Klokkeren fire om morgenen mødte han på Rolighedsvej købmand Laurids Petersen. »Hvordan tror du, det går?« – »Det ved jeg ikke, men jeg går her,

fordi jeg ikke kan sove.« – »Det kan jeg heller ikke.« Haagensen kunne ikke tåle at se Vejen tabe. Som en løve i bur sad han på sit kontor og ventede på besked om, hvordan det stod. Først når Vejen var to mål foran, vovede han sig ud og overværede kampens afslutning.

Hauge stod ved siden af Valdemar Grunnet bevæbnet med sin berømte stok. Grunnet havde sin lige så berømte jagthund med som ledsager. Da »Tris« i kampens hede brændte en oplagt målchance, slog Hauge rasende om sig med stokken og kom til at ramme hunden, der løb hylende bort. De to herrer blev aldrig siden venner.

Svømmebadet

Til sporten hørte også svømningen. Da vi fik svømmebadet, vrimlede det indhegnede område af glade badegæster i sommertiden. Vejen-svømmere erobrede fine pladser i de velbesøgte konkurrencer. Men også de ældre nød som »morgenbadere« godt af luften og det friske vand.

Vi har et hold, der om sommeren fik lov til at »låne nøglen« af bademester Larsen en time før åbningstid, tage os en dukkert og bagefter styrke os ved en af vore damer medbragt kaffetår. Når vi nu mødes, mindes vi mange muntre episoder, f. eks. følgende: En elskværdig og i høj grad præsenterabel mandlig deltager marcherede en morgen stolt i elegant badekåbe langs bassinkanten, standsede på midten, gjorde front mod vandet og lod badekåben falde, idet han udbrød: »Her skal I se et mandfolk!« Og det kunne alle konstatere. Han havde glemt at iføre sig badebukser. Der var kun ét at gøre. Lynsnart tog han den på hovedet. Tilskuernes reaktion lod ikke vente på sig. Begge parter morede sig lige hjerteligt.

En eksklusiv forening
»Bedstemoderklubben«

I 50'erne var der i Vejen en forening, enestående i sin art: »Bedstemoderklubben«. Under et møde på »Hindsgavl« i 1950 fremkom følgende udtalelse: »Vi ældre kan få megen gratis underholdning. Det er

ikke fornøjelsesfyrværkeri, men menneskelighedens varme flamme, vi længes efter. Vi går hjem til vor frysende ensomhed. Kom med ind i vore stille stuer og lad os dele jeres problemer, da føler vi, at vi lever.»

Det læste husmoder og fhv. lærerinde, fru Magdalene Bjerreskov i Vejen, og det slog hende: Der sidder her i byen adskillige kvinder i den alder, hvor man godt kan være bedstemor og sukker lidt, fordi man ikke kan være med. Ville det ikke være en idé at samle disse kvinder og vise dem, at der er noget, de kan være med til, og hvor man har brug for dem? Vi laver en forening, hvor det er en absolut betingelse for at være med, at man er bedstemoder. Tanken kom hurtigt til udførelse. Det blev et privilegium at få lov til at være med. Der kunne kun være 12 medlemmer, for flere stole var der ikke i de små hjem, hvor møderne holdtes. Men det blev ikke til kaffekomsammen og snak. Der blev diskuteret, der blev holdt foredrag og læst op. Man gik i gang med emner som børnepsykologi, svangerskabslov, religion, kvindens stilling i samfundet. Naturligvis drøftedes det også: Hvordan skal en svigermor være? Hvordan skal en bedstemor være? Man tog spørgsmålet om børnehjem, hjem for ugifte mødre, dansk lægemission i Indien op, støttede institutionerne økonomisk og besøgte dem, der lå i nærheden, f. eks. børnehjemmet »Brejtdablik« og mødrehjælpens hjem for ugifte mødre.

Pengene kom ind ved bøder for at komme for sent, for ikke at melde forfald, for ikke at bære foreningseblemet: en indsvøbt baby. Man havde lotteri over håndarbejder lavet af medlemmerne selv. Politik beskæftigede man sig også med. Før et folketingsvalg havde man vælgermøde. Venstrelisten fik 4 stemmer, den socialistiske lige så mange. Der var 1 radikal, men det partis liste var glemt. – Det nøje fastlagte regnskab, der balancerede med 100 kr., blev nøje gennemgået på den årlige generalforsamling. Skulle f. eks. et overskud på 2,20 kr. skænkes til sportsforeningen eller overføres til det nye års budget? »Man skal jo ikke sætte sig hen og trille tommelfingre, fordi man bliver ældre,« mente fru Bjerreskov. – 1957 var medlemmernes alder: alderspræsidentens 79, formandens 66, det yngste medlem 57, resten 10 mellem 60 og 70.

Man mærkede foreningens formål: »At gavne og fornøje«, både når man blev indbudt til at deltage i møderne, og når man mødte de enkelte i praksis.

TO HOVEDLINJER I TIDSPERIODEN

Der findes altid i historien hovedlinjer, som betegner begivenhedernes udvikling. Man kan konstatere, at bestemte personer har været med til at præge historiens gang.

Det gælder for Vejens vedkommende »Dynastiet Lauridsen«: Johannes Lauridsen, Olav Vang Lauridsen og Johannes Vang Lauridsen.

Og rækken af sognerådsformænd: J. K. Madsen, N. M. Sørensen, P. Hauge, K. Hansen og Jørn Hansen.

»Dynastiet Lauridsen«

havde to hensyn at tage: til familien på »Grønvang« og til Margarinefabrikken »Alfa« i Vejen.

På »Grønvang« var der i Maren og Johannes Lauridsens tid »åbent hus« og stort hus. Hvor skulle Kong Frederik den VIII og dronning Louise ellers bo, da de gæstede egnen? Naturligvis boede Bjørnson også der, da han talte i Skibelund Krat for en tusindtallig forsamling. Fru Maren var værtinde og midtpunktet i den store selskabelighed. Hun kunne til trods for sin manglende sprogfærdighed ved sin gæstfrihed få en flok tyskere til at føle sig hjemme på »Grønvang«.

Ballerne på »Grønvang« var festlige. Hvad fru Maren betød for ungdommen, gav arkitekt N. E. Grue udtryk for ved hendes jordefærd. »Da jeg var kommet til København for at søge uddannelse der, kunne det ske, at jeg traf kammerater, som ville have mig med til drik eller piger. Men så slog det pludselig ned i mig: Så kan du ikke komme på »Grønvang« mere. Og så lod jeg være.« En præstefrue, der havde været ung pige hos fru Maren, glemte aldrig, at hun en sommermorgen havde set hende stå syngende ved et åbent vindue ud mod haven. Det var naturligt, at hun blev valgt til formand for Askov Højskoles elevforening: »Askov Lærlinge«.

Hun fulgte deltagende med i, hvordan det gik småfolk i Vejen. En gang havde hun set en travl arbejdende husmoder i en kælderlejlighed sidde omgivet af en larmende børneflokk. Hun viste sin venlighed ved at sende familien en smuk reproduktion af Rafaels »Madonna med barnet«. —

Om Johannes Lauridsens indsats for Vejen er fortalt andetsteds. Men det var betegnende for ham, at han altid ved valg af sine landbrugsmedhjælpere spurgte: »Kan du med dine folk?« Han lærte som ung at forstå og værdsætte den jævne arbejder, noget der fik stor betydning for ham som fabrikant. Han blev alle dage en human arbejdsgiver, der også kunne se en sag fra arbejderens side.

Det var karakteristisk for ham, at han, mens han boede i København, altid, når han skulle give en stor sølv gave, fik den hos urmager Schmidt i Vejen.

Han turde vove noget for sine folk. Under en brøndgravning skred jorden sammen om brøndgraveren. De mænd, der kom til, turde ikke gå ned. Så kom Johannes Lauridsen: »Vil to mand tage fat ved vinden og hejse mig ned!« Det var livsfarligt, men Lauridsen nåede ned på en afsats, hvorfra han kunne bore nogle rør ned gennem de sammenstyrtede jordmasser, så den begravede kunne få luft. Han bankede på rørene og kaldte »Ib! Kan du høre mig?« Desværre kom der intet svar. Det lykkedes ikke at redde den forulykkede.

Hos Olav Vang Lauridsen på »Vangen« førtes familietraditionen videre. Der kom mange forskellige folk fra land og by. Han elskede at diskutere. Mange husker hans lille, sorte voksdugslommebog. Den var et arsenal af dristige filosofiske påstande, som han gerne vævede sammen til et tågesløv, han kunne skjule sig bagved. Han ønskede ikke at vise, hvordan han egentlig var, og hvad han egentlig mente. Det var ikke hans alvor, når han ved et teselskab på »Vangen« hævdede, at det var rimeligt, at unge danske piger under besættelsestiden skulle mødes med tyske officerer i Blåvand. »Man skal jo have samkvem.« – »Men Olav! Det mener du jo ikke!« sagde fru Vang. Og det gjorde han i virkeligheden heller ikke. Han yndede at »spænde unge Askovlærere for sin triumfvogn«. Men han havde kun meget få fortrolige. Han kunne være hård mod sine modstandere, men også vise, at han havde hjertet på det rette sted. Han havde som faderen omsorg for sine folk. En kontormedhjælper var længe syg og sengeliggende. Olav Vang kom tit og så til ham. Da han mente, at en elektrisk varmepude kunne gavne, kom han selv en dag med en sådan, ligesom han under patientens rekonvalescens selv kom bærende med en hjemmejakke som en gave til ham. – Det må heller ikke glemmes, at O. Vang Lauridsen fik ideen til

»Kunstforeningens fire store aftener«. De reddede faktisk foreningen fra at gå ned.

Johannes Vang Lauridsen, det tredje medlem af »dynastiet«, har forlagt residensen til København. Men han har forstået at vælge de rigtige ledere til fabriken. Det fortælles, at da bedstefaderen, Johannes Lauridsen, var i København som landstingsmand og nationalbankdirektør, bestyrede en af hans sønner »Grønvang«. Da faderen kom hjem, så han, at der ved indkørslen var sat skilte op med »Adgang forbudt«. »Kan du se at få dem ned. Her skal være åben adgang!«

Hvad fabrikken »Alfa« har betydet for Vejens trivsel ved enhver, der har boet i byen i nogle år. Men de færreste aner, hvor meget der er blevet kæmpet, og hvilken indsats der er gjort af lederne af foretagendet for at bevare og forbedre standarden. Man har forstået at tage hensyn både til arbejderne og til småaktionærerne i byen.

På sit dødsleje sagde Johannes Lauridsens far Peder til sin søn: »Nu har du fået fødegården, men du får tillige den arv at være samlingsmærke for slægten og at hjælpe dem, der kan komme til at trænge til hjælp«. De tre mænd i »dynastiet« har hver på sin måde løst opgaven, som blev pålagt dem. Ingen tør tænke sig, hvad der ville ske, hvis »Alfa« måtte opføre.

Vejen kommune og dens sognerådsformænd

Vejen kommune er vokset i de 50 år. I 1923 var der knap 3000 indbyggere, nu omfatter storkommunen over 14.000.

Den gang klarede kæmner I. A. Faurholdt og kontorist Gudny Petersen det daglige arbejde. Der var plads og ro nok på det gamle kommunekontor. En gang imellem kom den fungerende sognerådsformand og blandede sig i sagerne. Nu er der 65 funktionærer og 21 borgerrepræsentanter på det imponerende rådhus. Dengang var der ingen lovfæstet socialforsorg, og de økonomiske opgaver var overkommelige. Når kontortiden var forbi, tog Faurholdt kommunekassen med hjem, så vidste han, hvor han havde den. Faurholdt hørte med i gadebilledet, når han kl. 12 dampende på sin halvlange pibe skred hjem til middagsluren. Han havde kun én gang været udenlands. Det var, da han fejrede sølvbryllup med sin anden kone, Jensine. De tog en tur til

Helsingborg. Det var »en skønne rejse«. Der var kun én kedelig ting. Hans søn, som de besøgte, kunne ikke være med. Han kunne dårligt gå. »For han hååd' en byld o æ æind!« fortalte Faurholdt. Han dvælede med sit jyske mål vældigt på vokalerne.

Det kunne koste en sognerådsformand dyrt, når han skulle sidde og prøve at løse alle de opgaver, som under første verdenskrig væltede ned over ham.

Jeg fik et chok, da jeg som ung læge i 1923 første gang trådte ind ad døren til en herskabelig lejlighed i et fornemt hus på første sal i Søndergade. Det var, som jeg stod hos Mis Havisham i Dickens roman »Store Forventninger«. Hendes brudgom havde sveget hende på deres bryllupsdag for 20 år siden. Derefter var der intet sket, hverken med hende selv eller hendes stuer. Alt var gået i stå. Alt bar præg af fordums herlighed. Og hendes påklædning var laset, møblerne luvslidte og forfaldne. Gardinerne og tæpperne overtrukket med spindelvæv. Der var ikke rørt ved tingene i årevis. Husets frue, som tog imod mig, lignede Mis Havisham. Og herren selv, patienten: deprimeret, hærgnet, slået ud. Da jeg gik, lagde jeg mærke til, at de store udstillede landbrugsmaskiner var rustede, værkstedets hamre og tænger flød tilfældigt rundt. Ilden på essen var slukket, kontorets bøger lasede og hobet op hulter til bulter. Hvad var dette? En smedemester og maskinhandler kunne ikke på én gang passe sin forretning og på samme tid det byrdefulde ekstraarbejde, som under første verdenskrig krævedes af en sognerådsformand. »Han var gået ned på det.«

Da vi kom, sad J. K. Madsen, Baungård, i formandsstolen. Han efterfulgtes af N. M. Sørensen, Ll. Dalgård. Man skulle lede længe efter større modsætninger end de to. Når den ene sagde ja, måtte den anden sige nej. Når den ene så hvidt, måtte den anden se sort. Madsen talte ved indvielsen af »Trolde-springvandet«, N. M. Sørensen ved indvielsen af museet. Madsen sagde bl. a.: »For os gamle, der har oplevet noget af den tid, hvor livet i de lange vinteraftener samlede sig om en søvning belysning, i hvilken alle genstande i den lave stue fik tågede omrids og svære skygger, og som lyttede til sære frasagn om mystiske væsener og magter, og selv derefter oplevede noget af det samme, for os tror jeg, at minderne om alt dette står sådan, at vi ikke ønsker dem udslettet. Thi der var i alt dette mystiske også det iblandt, som

gav næring for noget værdifuldt, gav evner til at se og føle mere end dagligdagens grå virkelighed. Det kunstværk, vi her står overfor, og meget mere af det, Hansen-Jacobsen har skabt, synes mig i mangt og meget en legemliggørelse af det, fantasien så i tællelysets skær. Og nu som den gang gribes man af det og stirrer ind i en verden af noget overnaturligt, ind i noget, der giver tanken flugt bort fra dagliglivets ofte hårde og slidsomme virkelighed. Vi trænger til dette, ikke mindst i stationsbyens grå ensformighed.«

Bedre kan der ikke tales om Hansen-Jacobsens betydning for Vejen. Madsen var »socialliberalist«. »Originalerne« skulle have mulighed for at føre deres frihedsideer ud i livet til gavn for deres medborgere. Derfor måtte han føre an i kampen for »Sysselgården« og »Den frie skole«.

N. M. Sørensen var »venstre-konservativ«. Født i Østjylland kom han som landbrugskonsulent til Ringkøbing amt og fik forbindelse med I. C. Christensens folk. De passede ham. Han havde som I. C. »et blink i øjet« og »en ræv bag øret«.

Sørensen, Ll. Dalgård, vidste, hvor han stod, og hvad han byggede sit standpunkt på. Han lod sig ikke rokke fra det, han mente var ret, specielt ikke af Madsen, Baungård. Der var en »usynlig« kloak, der skilte dem ad. Vejen havde ikke noget spildevandsafløb, men måtte slå sig til tåls med rendestene og grøfte. Men nu havde en ingeniør udformet en kloakplan. Madsen og Sørensen tog arbejdet i entreprise. De havde en æskearbejder, socialdemokrat, til at føre opsyn med arbejdet. Men anlægget gik i fisk. Og hvis var skylden? Madsens eller Sørensens? Det stod der en strid om, der aldrig fik ende.

Men årsagen til striden lå dybere. Sørensen var jyde. Det vidste enhver. Men Madsen? En erfaren vismand sagde de forløsende ord: »Madsen kan kæmpe for mejeri, for slagteri og for friskole, så meget han vil. Han kommer aldrig igennem, for han er sællænder!« – Han kunne ikke »nægte sit væsens rod«. »Dette hersens her frie initiativ.« Sådan kunne en jyde aldrig sige. Brugen af »pleonasmer« er karakteristisk for sjællænderen. Han gentager forskellige ord, der har samme betydning, for at holde kendsgerningerne fast. »Jeg synes, jeg skulle tro, jeg skulle mene, at det skulle forekomme mig, at der skulle være en hektoliter endnu,« som vor købmand i Fårevejle sagde til os i 1920, da der var stor mangel på kul til kakkelovn og komfur.

Hvem husker ikke »P. H.«? Realskolebestyrer Peder Hauge, radikal. Han styrede kommunen under besættelsen. Hvordan var det gået, hvis vi ikke havde haft Hauge til at klare skærene ved sin sparsommelighed gennem tidens økonomiske kriser?

Hauge havde i sin regeringstid sit hyr med arbejdssky familier. Mændene var kronisk arbejdsløse, og der var mange børn. Konerne sløse med socialhjælpen, som de fik efter ansøgning. Værst var »Sørine«. Penge kunne man ikke betro hende. De forsvandt. Ingen vidste hvorhen. Så fik den tilsynsførende dame til opgave at købe de ting ind, som hun skønnede var nødvendige. Men når hun derefter kom på inspektion, var det hele rodet sammen, snavset, iturevet eller smidt væk. Vask og rengøring nedlod »Sørine« sig ikke til. Det blev til sidst Hauge for groft. Han nægtede hende socialhjælp, som hun stadig måtte søge. Men så svor »Sørine« en dyr ed på, at hun skulle få et barn årligt. Og det fik hun. Børnpenge havde hun lovlig ret til. Først da hun blev steriliseret, standsede produktionen.

Hvor mange ved, at det sogneråd, som Hauge var formand for, af hans partifæller kaldtes »Millionen«: Et éttal med 6 nuller bagefter.

Efter Hauge kom K. Hansen, »Vovnmanden«. Han havde lidt svært ved at få balance i regnskabet, når Hauges overdrevne sparsommelighed krævede øjeblikkelige, store udbetalinger. De tre kvindelige sognerådsmedlemmer overraskede ham en dag. Ved et sognerådsmøde tonede Tubaen »Tobby« pludselig ud i salen. Damerne havde medbragt en pladespiller, der spillede pladen, hvor den lille tubaist får hele orkestret til at spille med på hans melodi. De, som har hørt Buster Larsen tolke, hvad Tobby har på hjerte, vil huske, at historien har en pointe: Enhver har jo sine fortrin, siger den store frø trøstende til den lille tubaist.

K. Hansen havde humor nok til at forstå, at meningen var, at sognerådsmedlemmerne skulle blive klar over, hvad en tuba var. Vejen-garden søgte en bevilling til en sådan. – Og de fik den.

Rækken slutter med Jørn Hansens formfuldendte, repræsentative format. Vi har ikke kunnet undvære Jørn Hansens ledelse henimod en storkommunal bestyrelse. K. Hansens stilfærdige lune, »P. H.«s sætten »tæring efter næring«, M. K. Sørensens urokkelige fasthed eller J. K. Madsens forståelse for kunst og frihed. Ved deres personligheder har

de trukket en linje op, der danner forbindelsen mellem før og nu.

Der er i de forløbne år sket en modning til demokrati. Modsætningerne er mindre, lighedspunkterne større i dag. I gamle dage demonstrerede socialdemokraterne for »8 timers arbejde, 8 timers fritid, 8 timers hvile«. I spidsen for demonstrationstoget gik M. K. Sørensen, fyrbøderne Kjær og Brosbøl, æskaarbejder N. C. Nielsen. Derefter kom Lauridsens orkester truttende: »Nu dages det, brødre! Det lysner i øst!« De røde faner blafrede i blæsten, og menige socialister, mænd og kvinder slutter optoget. Politi Sørensen sørgede bred og mægtig for, at folk veg tilbage for 1. majdemonstrationstoget. Nu er det Vejen-garden, der trækker op ad hovedgaden: flunkende uniformer, blanke horn, dundrende trommer, taktfaste toner. I spidsen dirigenten, socialdemokrat i fuld krigsmaling sammen med en konservativ storkøbmand og en venstre-forretningsfører. Paraden svinger ind på Jernbaneplassen, og mens alle, også langhårede ekstremister, står i stram retstilling, rulles Danebrog op til toner af »Vift stolt på Codans bølge«. – Tiderne forandrer sig, og vi med dem!

DEMOKRATIET

Originaler og samfundsforhold

Vi har kun få originaler i dag, folk som rager op over mængden. Det er, som Storm P. siger: »Engang var der rigtige mennesker til. Sådan' folk De ve', som at der var forskel på, og som så ud. Nu er der jo ingen, der ser ud mere. De ligner allesammen hinanden.«

Men vi er dog ikke en ubestemmelig »pærevælling«. Vi er på vej fra liberalisme til demokrati. Demokrater trives bedst i et frivilligt fællesskab. De er humorister, der kan more sig sammen, mens de arbejder sammen.

Et godt eksempel er den »tromleparade«, der den 28. august 1968 blev afholdt på Vamdrupvej. Deltagerne havde bestemt, at de ville lave sjov sammen, og derfor havde de i forvejen nøje aftalt, hvordan det hele skulle gå til.

Asmus Th. Andersen var bygmester og »gavemester«. Han forærede nogle mærkelige fødselsdagsgaver til sine venner, men havde også

selv sære ønsker. Fra barnsben havde han ønsket sig en damptromle. Den omfangsrige tromlefører Mortensen havde imponeret drengen, når han rumlede forbi på sit dampspruttende uhyre. At han fik sit ønske opfyldt, fortæller følgende originale overdragelsesdokument. Damptromlen holdt uden for hans bopæl, da han fyldte 40 år.

»Ihukommende vort Lands vanskelige økonomiske Situation og under Hensyntagen til Larvernes skadelige Indflydelse paa Naaletræerne med den deraf følgende Stagnation inden for Træindustrien, har vi nedennævnte med denne Gave forsøgt at sætte dig i Stand til igen at skaffe taalelige Forhold for din Kone, dine hjemmевærende tildels uforsørgede Børn samt dig selv.

Tromlen, hvis Oprindelse fortøner sig i en fjern Fortid, er konstrueret til Færdsel paa saavel de i Vejregulativet af 1876 omfattende saavel Kongeriget som det tabte og siden genvundne Sønderjylland nævnte Veje.

M. h. t. Færdsel efter Mørkets Frembrud henvises til Justitsministeriets Bekendtgørelse af 30. Februar 1914, Stk 36-40.

Tromlen leveres efterset og istandsat af Byens fineste Specialforretning for Reparation af Tromler. Vi tilraader dog, at den sendes til Serviceeftersyn paa samme Værksted efter 10.000 Km. Kørsel.

Tromlen er med velvillig Leverance fra Farvehandler A. Boysen blevet imprægneret mod Angreb af Raad og Svamp.

Altankasser er stillet til Raadighed af A/S Vejen Trælasthandel.

I Betragtning af den kolossale Indsats af saavel Kapital som Arbejdskraft deklarerer vi herved, at denne Tromle ikke maa sælges uden vort skriftlige Samtykke, men skal gaa i Arv fra Far til Søn indtil Aar 2000, til hvilken Tid Tromlen skal være frit omsættelig.«

Som bevis på, at humoren ikke indtil samme dato helt havde forladt det brede borgerskab, skal det oplyses, at tromlen var dekoreret i alle regnbuens farver, pyntet med altankasser med pralbønner og kørt af fabrikant Helge Schelde. Paraden bestod i øvrigt af 7 fabrikanter, 3 murermestre, 2 tømrermestre, 1 værkfører, 1 blikkenslagermester og 1 entreprenør, der alle havde underskrevet dokumentet.

Den historiske tromle beror endnu hos modtageren.

Beretningen om »Bilen Bix« kommer ind i billedet her. I 1927 kom en ung automekaniker til byen. Han var vaks og fiks. Men han mang-

GRIS PÅ MOTOR

lede »money« og ville gerne have bil selv. Så biksede han en sammen af gamle Fordvogne, karosseriet blev føjet sammen af plader, stilfuldt malet gråblå, »turned up«. Den var ikke lydløs, men cylindrene var ekstra udboret, så farten var 110 km i timen. Den deltog med ære i Vesterhavsløbet langs vestkysten til Ringkøbing, Holstebro og statens hede. Konstruktøren sad selv ved rattet, observatør var hans jagtkammerat og ven. Efterhånden blev køleren smykket med præmiesølvplader. Han startede Vejen Motorklub. Hans kørebane gik fra motorcykel dirt-track til Ford-rodeo, som nu er forbudt, og jysk motor grandprix, som Kong Chr. den X overværede, og som han stak på næven. Diverse pokaler og sølvfade danner milepæle på hans vej. Men han holdt sig ikke til jorden. Hans kammerater har stået på Melvanggårds mark, mens han svævefløj hen over hovederne på dem. I amatørcertifikatet manglede kun lidt teori. Men så ville Willadsens Møbelfabrik have en taxaflyver for sine kunder fra København til Vejen. En pilot og en flyveplads var i kikkerten. Men Billund kom i forkøbet. Men altid var han med, hvor der var spænding, og altid slap han godt fra det. Da han engang før et af de store løb bad mig om at blive »doopet«, stak jeg ham et brækmiddel. Det vandt han på.

Der skulle gerne være lidt spænding på, hvor han opholdt sig. Så kunne han vise sit vovemod! I sin lærlingetid i Fredericia kravlede han ned gennem det snævre »mandehul« til en slukket dampkedel og fik anbragt et rør, som kunne lede varmen ud gennem væggen. Temperaturen var 50°, så han besvimedede, da han skulle kravle tilbage, og man måtte afkøle ham ved stadig at sprøjte koldt vand ned på ham.

En skrue, der skulle holde en dampfærge skovlhjul på plads, knækkede af midt i Lillebælt. Hvem skulle ordne det? Naturligvis Conrad.

Engang i 30erne væddede han med sin principal om, at han på motorcykel uden sidevogn kunne transportere et levende slagterisvin hjem fra Rødding. Han konstruerede et »lad« på sin »Triumph«. Der blev svinet bundet på, så dets hovede var i højde med kørerens. En ledsagende kontrollant, også på motorcykel, sørgede for, at alt gik forsvarligt til. Først da de nåede Skodborghuskrydset, lød råbet: »Den gi'r signal til, at den vil til Ribe! Den viser af til venstre!« Så måtte de standse og binde venstre forben fast. I Vejen stod dyrlægen og konstaterede, at svinet ikke havde lidt overlast. Det slagtede svin blev delt mellem principalen, en nødlidende familie og ham selv.

Det var ligetil, at han under besættelsen ledede en »nedtagings-gruppe«, der fik sprængstoffer »speeded« væk lige for næsen af tyskerne.

Hans vej er gået fra værkstedsmekaniker til direktør, til rotary og odd-fellow, men han er altid oplagt til at lege. For ham går leg og arbejde i et. Kaldesignalet SOS sætter ham altid i sving. Hvor finder man humør, hjerteslag og hjælpsomhed som hos Conrad P. Møller? Han har det rigtige i sig.

Vi har brug for demokrater. De har tid til to ting: til at tale sammen og til at more sig med hinanden for at få et samarbejde igang.

At tale sammen er en af demokratiets vigtigste funktioner. Det vil ikke sige at bære sig ad som den store partipamper, der, når han hører en modstander fremsætte sin mening, rutinemæssige udbryder: »Det er da sjovt, du siger det. Det ville jeg netop selv have sagt!« Modstanderen er afvæbnet, fortsat meningsudveksling umulig. Bedre er den unge kommunalpolitiker, der møder sin modstander med ordene: »Ja, jeg vil gerne høre, hvad du mener. Det kunne jo være, at du havde ret.« Så er betingelsen til stede for, at de kan ordne sagen i fællesskab.

»Det er et stort menneskeligt privilegium at have lov til at føre en fri samtale om, hvordan samfundsforholdene skal ordnes,« siger den svenske forfatter Eyvind Johnson i sin roman om kampen for frihed og mod diktatur.

Kjeld Bøtke er en gammel Vejen-original, der forstår samtalekunst. Som de gamle græske filosoffer i Athen går han rundt på torvet og indlader sig i snak med folk. Han har den åbenhed, der er betingelsen for at komme i gang med andre. »Når man taler med sine medmennesker og omgås dem med omsorg, virker det som olie i en maskine.«

Den demokratiske humorist har en særlig opgave i dag.

Et godt eksempel er gartner Marius Burkal. Der er tradition for, at han vælges til dirigent, når Sparekassens garant mødes for at vedtage, hvad tilsynsrådet har bestemt. Til gengæld får de fire stykker »højt smørrebrød«, snaps, kaffe og en god cigar.

Burkals ledelse er noget for sig selv. Det kan f. eks. foregå sådan: »Så er der valg! Post Jensen fra Andst er på valg. Han vil gerne gå – men han har jo også gået så møj! – Så er der Grue Sørensen!« Tilsyns-

rådets urokkelige formand. »Må jeg be' om forslag!« Ingen mæler et ord. Endelig lyder en svag røst: »Genvalg.« – »Genvalg? Ingen andre forslag?« spørger Burkal. Igen lang, lydløs pause. »Så er Grue Sørensen valgt! Selv om det kneb!«

En anden nulevende original er Arthur Vistisen. Hvordan befinder han sig som socialdemokrat ved at møde i flot uniform med ordensbånd, blanke knapper og sølvtrædet kasket, når han dirigerer Vejen-garden? Hvorfor kan han optræde i Circus G. O. Gine som musikalsk klovn med kæmpemæssige sutsko, flagrende, ternede klæder og den traditionelle tragikomiske maske? Det kan han, fordi han vil vise sine drenge og sit publikum, at den rolle, han spiller, er nødvendig, for at alle kan få noget ud af det. Det »stur', stur' nummer« får ikke sit virkelige kunstneriske præg uden samarbejdet med Oliver, Alfredo og Revilo, og uniformerne hører med, for at drengene kan få det fulde udbytte af kammeratskabet, når de spiller, og når de besøger andre egne og mennesker.

Mens jeg er ved Vistisen, får jeg øje på en mærkelig, mystisk skikkelse bag ham. En mand der står i broget slåbrok, sætter en grammo-fonplade på og med en sandwich i den ene hånd og en håndfuld brøndkarse i den anden bevæger sig rundt i dansetakt, mens han i formfuldendte vendinger diskuterer politik og filosofi. Det er også en mand, der spiller en rolle, og til den hører hans cigar, hans buldogansigt, hans humor og hånden med V-tegnet. Alle kender hans enestående historiske betydning. Det er Winston Churchill. »Han havde en dyb sans for humor og en urokelig tro på demokrati,« siger feltmarchal Sir Alan Brooke, der har set sin høje chef sådan en sen aften. Bedre eksempel på sammenhængen mellem humor og demokrati findes ikke.

Demokrati er en livsform, hvis vigtigste funktioner er: i frihedens navn at opleve glæden ved at lege og le, have evnen til at tale med hinanden og viljen til at arbejde sammen. Demokraten mener, at det er bedre at tage fejl end at være fuldkommen, bedre at kunne forandre sig end at være færdig.

Demokrati er en kunst, fordi det hjælper den enkelte til at finde den form, hvori han i med- og modspil med andre kan udfolde det, han sidder inde med: sin humor. »Humoren er noget af det centrale i et

menneskes tilværelse. Den er som et bæger, der er skænket os så fuldt, at det flyder over i latter og glæde. Det er ikke satire og ondskabsfuldhed, men blot et udslag af den varme lykkefølelse, der kan vælde uimodståeligt op i et menneske.«

Livet kræver alvor for at leves, men legens glæde kan ikke undværes.

EFTERORD

Jo mere jeg har beskæftiget mig med disse originaler, des bedre har jeg lært dem at kende, og des mere er jeg kommet til at holde af dem.

Når man bliver gammel, bliver hukommelsen taget fra én, men man får erindringens gave i stedet.

Homers Odysseus måtte rejse til jordens »yderste grænser« for at møde sine gamle venner. Det behøver jeg ikke. Sætter jeg mig ned og lukker øjnene, står fortidens folk lyslevende for mig.

Jeg kom som læge til et midaldrende ægtepar. Efter at jeg havde foretaget en grundig undersøgelse og givet den passende ordination, skulle vi have et lille glas. Vi satte os alle tre i deres hyggelige stue. Der skulle angostura i portvinen. Den blev dryppet fra en særlig prop med en rød kugle, der lod bitteren falde dråbevis ned i glassene. Og så havde vi tid, ikke til sladder men til at tale sammen om mennesker og forhold. Og så skete der noget. De viste deres sande væsen. Uvil-kårligt kom de mig i møde. Jeg ser dem i dag som dengang: den ene skarp, den anden mere »blød«, den ene krævende, den anden kaldende, den ene kredsende, den anden ligeløbende. Store modsætninger men stærkt sammenhold, der forløste en bunden varme.

Det kan lykkes for en læge at række sin patient en hjælpende hånd. Der er vel ikke noget, han hellere vil end give et menneske noget at leve på. Men lægen kan også opleve, at det er patienten, der giver lægen noget, han trænger til. Ingen af parterne ved det, men de deler noget med hinanden, som er uforklarligt men troværdigt.

»Den eneste evighed, der findes, er den, der er i menneskers erindringsvarme og taknemlige sind,« siger William Heinesen. Det er jeg enig med ham i.

Det er gået mig med flere af mine originaler som med dem, jeg her har brugt som eksempel. De bliver levende for mig. Vi kan sidde og tale sammen. Og de forlader mig ikke.

Når jeg tænker på den kommende slægt, ønsker jeg den fri for mange problemer, men ikke for vanskeligheder. Vanskeligheder opfordrer til vurdering og valg og til en påfølgende kamp for at virkeliggøre de valgte værdier. Det er en opgave, der hører ethvert sandt menneskeliv til. Men vi må hjælpe hinanden med at klare vanskelighederne.

Noget af det, bogen vil vise, er, at liberalismen skaber originaler, men demokratiet humorister.

Jeg tror, at Matthias Claudius' vers fra 1779 gælder endnu:

Gud Fader i det høje
lær mig at skelne nøje
det sande fra dets skin.

LITTERATURFORTEGNELSE

Ærbødig 1948.

Storm P.: Diverse »Fluer« og fortællinger. 1950–53

Karl Nielsen: Et aabent angreb. 1929

Karl Nielsen: Kentaur. 1938

Anders Nørgaard: 1929

Anders Nørgaard: Grundtvigianismen 1-3. 1935–38

Anders Nørgaard: Protestantismens grundskade 1929

Fr. Schyberg: Dansk Teater 1920–40

Egon Friedell: Kulturhistorie 1936

Else Marie Bukhdal: Solsjenitsky. Kronik. Kr. Dagblad 1972

O. V. Lauridsen og I. P. Harbo: Slægten Lauridsen i Vejen 1920–22

S. Alkærsig: Vejen sogn i Malt herred 1940–45

Niels Th. Mortensen: Billedhugger Niels Hansen Jacobsen. 1945

Niels Hermansen og Bente Heuch: Hr. Hauges fyndordbog. Juli 1938

Hans Scherfig: Tal dansk også til danske børn. »Land og Folk« 1972

Homer: Odysseen. Vilsters oversættelse 1865

Vilhelm Grønbech: Sprogets musik. 1965

Edvard Lehmann: Lighedens land. 1917

Torgny Segerstedt: I dag. 1945

Den danske Salmebog. 1959

William Heinesen: Moder Syvstjerne. 1952

Hans Lunds radio-mindetale over Winston Churchill - Centrum og horisont 1965

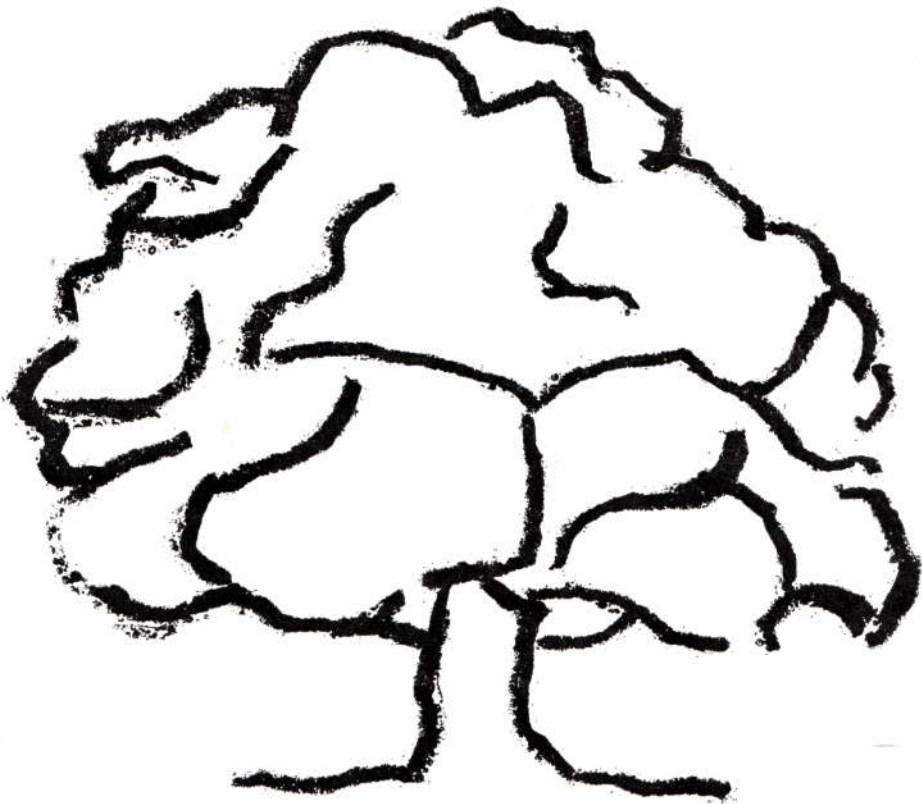
Charles Dickens: Pickwick-klubben. 1959

Mindeaften for Hansen-Jacobsen på Vejen museum. 1947

Recitation: I. C. Heuch. Piano: Olga Hansen. Violin: Hans Drewsen

Fr. Sieburg: Robespierre. 1936

H. C. Andersen: Snedronningen. 1844

BYENS SKÖNNESTE TRÆ